

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja ilmastonmuutos oikeudellisena ongelmana

Opintojakson nimi: Oikeusteoria ja oikeudellinen argumentaatio

Tutkielma

Laatija:

Aino Schrey

15.5.2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä: Aino Schrey

Otsikko: Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja ilmastonmuutos oikeudellisena ongelmana

Ohjaaja: Raimo Siltala

Sivumäärä: X + 78 sivua

Päivämäärä: 15.5.2021

Opinnäytetyöni on ilmastonmuutoksen oikeudellista aspektia, eli ilmasto-oikeudenmukaisuutta käsittelevä kokonaisuus, jossa ilmastonmuutoksen rasittavia vaikutuksia tarkastellaan etiikan, moraalifilosofian ja oikeusteorian näkökulmasta. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden katsontakannasta ongelmallista on ilmastonmuutoksen epäoikeudenmukaisesti ilmenevät haitalliset vaikutukset erityisesti heikommassa ja haavoittuvaisemmassa asemassa oleviin, sekä sellaisiin, joilla ei ole oikeussysteemin puitteissa mahdollista saada perustavanlaatuisia oikeuksiaan turvatuiksi.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää syitä ilmastonmuutoksesta johtuviin eettisiin ongelmiin ja tarjota ratkaisuja ilmasto-oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi vastaisuudessa. Ilmastokriisin aiheuttamat vahingot ovat jo nyt valtavia, mutta mitä vähemmän ilmasto-oikeudenmukaisuuteen kiinnitetään huomiota, sitä tuhoisampia seuraukset ja oikeuksien menetykset tulevat tulevaisuudessa olemaan.

Lähestyn ilmasto-oikeudenmukaisuutta sukupolvien, sukupuolien ja eri ihmisryhmien välisenä tasa-arvokysymyksenä, ihmisoikeuskysymyksenä sekä oikeussysteemin rakenteellisiin ongelmiin liittyvänä kysymyksenä. Oikeusteoria toimii välineenä analysoida oikeuksia ja velvollisuuksia, sekä oikeudellista asemaa eli oikeussubjektia oikeudellisina instituutioina ja niiden merkitystä sekä vaikutuksia ilmasto-oikeudenmukaisuuden kontekstissa. Lähdeaineistona käytän pääasiassa oikeuskirjallisuutta ja erityisesti oikeusteoreettisia ja filosofisia julkaisuja aiheeseen liittyen.

Opinnäytetyöni tekee näkyväksi ilmastonmuutoksen oikeudellisen ulottuvuuden ja voimassa olevan oikeuden ongelmallisuuden ja riittämättömyyden vastaamaan aikamme suurimpaan katastrofiin. Oikeussysteemiä olisi todella tarpeellista kehittää, jotta se onnistuisi tulevaisuudessa paremmin suojelemaan ilmastonmuutoksesta johtuvilta oikeudenloukkauksilta.

Avainsanat: ilmasto-oikeudenmukaisuus, ilmastonmuutos, tasa-arvo, ihmisoikeudet, oikeus, velvollisuus, vastuu, oikeussubjekti, oikeudenmukaisuusteoria, ilmastotoimet

Sisällys

Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja ilmastonmuutos oikeudellisena ongelmana	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	X
1 Johdanto.....	1
1.1 Mitä on ilmasto-oikeudenmukaisuus?.....	1
1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusmetodi	2
1.3 Tutkimuksen rakenne	2
2 Ilmastonmuutos tieteellisenä ja poliittisena ilmiönä.....	5
2.1 Ilmastonmuutos biologisena ja maantieteellisenä ilmiönä	5
2.1.1 Antropogeeninen ilmastonmuutos	5
2.1.2 Kasvihuoneilmiö.....	7
2.1.3 Ilmastonmuutoksen biologiset ja maantieteelliset vaikutukset	8
2.2 Kansainvälinen ilmastopoliittikka	9
2.2.1 IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change)	9
2.2.2 Yhdistyneet Kansakunnat ja puitesopimus.....	10
2.2.3 Pariisin ilmastopöytäkirja	11
2.3 Globaali ympäristöä koskeva hallinto ja lainsäädännön kehittyminen	12
3 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja oikeudenmukaisuusteoria.....	16
3.1 Ilmasto-oikeudenmukaisuus: Mary Robinson-säätiö ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden julistus	16
3.2 Oikeudenmukaisuus	18
3.3 Globaali oikeudenmukaisuus.....	21
4 Ilmasto-oikeudenmukaisuus, yhteiskunta ja ihmisoikeudet	23
4.1 Ilmastonmuutos oikeudellisena ja yhteiskunnallisena ongelmana	23
4.2 Ilmasto-oikeudenmukaisuus, poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset toimet.....	25
4.3 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja ihmisoikeudet.....	34
5 Ilmastomuutoksesta johtuva vastuu ja velvollisuudet	41
5.1 Oikeus ja sitä vastaava velvollisuus ”moral claim rights theory”	41

5.2	Ilmastonmuutoksesta johtuvan vastuun käsitteellistäminen.....	46
5.3	Ilmastonmuutoksesta johtuvat velvollisuudet epäihanteellisessa maailmassa (non-ideal theory).....	50
6	Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja rakenteelliset ongelmat	53
6.1	Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja systeemikriittisyys.....	53
6.2	Oikeushenkilön konstruktio	59
6.2.1	Ortodoksinen näkemys.....	63
6.2.2	The Bundle Theory	67
7	Lopuksi	71

Lähteet

Kirjallisuus

- Baxi, Upendra, *The future of human rights*. Oxford University Press 2006.
- Bodansky, Daniel, *The Art and Craft of international environmental law*. Harvard University Press 2010.
- Braithwaite, John – Darhos, Peter, *Global Business regulation*. Cambridge University Press 2000.
- Brough, Aaron - Wilkie, James -Jingjing, Ma -Isaac, Mathew -Gal, David, *Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption*. *Journal on Consumer Research*, vol 43, Issue 4, 12/2016, s.567-582
- Caney Simon, *Climate Change and Non-Ideal Theory*, s. 25-41 teoksessa Heyward, Clare – Roser, Dominic, *Climate Justice in a Non-Ideal World*. Oxford University Press 2016.
- Darwall, Stephen, *Bi-polar Obligation*, *Oxford Studies in Metaethics* vo7, Oxford University Press 2012, s.333-354
- Dufva, Mikko - Laine Paula - Lähdemäki-Pekkinen, Jenna – Parkkonen, Pinja - Vataja Katri, *Tulevaisuusbarometri 2019*. Sitra 2019.
- Gates, Bill, *Kuinka välttää ilmastokatastrofi*. WSOY 2021.
- Grear Anna, *Towards 'Climate Justice'? A critical reflection on legal subjectivity and climate injustice: warning signals, patterned hierarchies, directions for future law and policy*, s.103-133 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, *Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change*. Edward Elgar Publishing 2014.
- Feinberg, Joel, *The Nature and Value of Rights*. *The Journal of Value Inquiry* vol 4, 1967, s.245-257
- Haas, Peter – Norichika, Kanie, *Emerging Forces in Environmental Governance*. UN University Press 2004.
- Hedahl Marcus, *Directional Climate justice: the normative relationship between moral claim rights and directed obligations*, s. 35-49 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, *Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change*. Edward Elgar Publishing 2014.

- Hedegaard Connie, "An interview with Connie Hedegaard, European Commissioner for Climate Action", s. 8-14 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change. Edward Elgar Publishing 2014.
- Heyward, Clare – Roser Dominic, Climate Justice in a Non-Ideal World. Oxford University Press 2016.
- Humphreys, Stephen, Climate justice: the claim of the past, s.134-148 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change. Edward Elgar Publishing 2014.
- Jantunen, Matti - Nevalinna, Lasse, Kasvihuoneilmiö, Ilmastonmuutos ja Suomi. Gummerus kirjapaino Oy Jyväskylä 1990.
- Keihänen, Mira, Korona on itseaiheutettu pandemia. Helsingin Yliopiston Yliopisto-lehti 10/2020.
- Knox, John, Climate ethics and human rights, s. 22-34 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change. Edward Elgar Publishing 2014.
- Kotzé, Luis, Global Environmental Governance. Edward Elgar Publishing 2012.
- Kurki, Visa, A Theory of Legal Personhood. Oxford University Press 2019.
- Miles, Mike, How youth have changed the Climate Movement. Yes -magazine 12/2019. (<https://www.yesmagazine.org/environment/2019/12/18/climate-change-youth-movement>, Luettu 11.5.2021).
- Lawford-Smith, Holly, Difference-Making and Individuals' Climate-Related Obligations, s.65-82 teoksessa Heyward, Clare – Roser Dominic, Climate Justice in a Non-Ideal World. Oxford University Press 2016.
- Määttä, Tapio, Soft Law Kansallisen oikeuden oikeuslähteenä – Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista ympäristöoikeudessa, s.337-430 teoksessa Oikeustiede-Jurisprudentia 2005:XXXVIII.
- Nevanlinna, Heikki, Muutamme ilmasto. Karttakeskus 2008.
- Niskakangas, Tuomas, Äärimmäinen köyhyys on lisääntynyt ensimmäistä kertaa yli 20 vuoteen. Helsingin Sanomat (7.10.2020).
- Pickering, Jonathan, Moral Language in Climate Politics, s.256-280 teoksessa Heyward, Clare – Roser Dominic, Climate Justice in a Non-Ideal World. Oxford University Press 2016.

- Pogge, Thomas, World Poverty and Human Rights. Ethics and international affairs 3/2005. s.1-7
- Pörsti, Jussi, Kahden asteen tuolla puolen. Ulkopoliitikka 2/2019. (<https://ulkopolitiikka.fi/lehti/2-2019/emme-tunne-elamaa-kahden-asteen-tuolla-puolen/>, Luettu 11.5.2021).
- Robinson, Mary, Social and Legal Aspects on Climate Change, s.15-21 teoksessa Grear, Anna -Gearty, Conor, Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change. Edward Elgar Publishing 2014.
- Rorty, Richard – Shute, Stephen – Hurley, Susan, On Human Rights. Basic Books 1993.
- Saavalainen, Heli, Lääkärit julistivat ilmastohätätilan: Ilmastokriisi on terveyskriisi, joka uhkaa myös suomalaisten terveyttä. Helsingin Sanomat (7.1.2021). (<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007724096.html>, Luettu 11.5.2021).
- Scientific American- editors, The Term 'Anthropocene' is Popular --and Problematic. Scientific American (12/2018). (<https://www.scientificamerican.com/article/the-term-anthropocene-is-popular-and-problematic/>, Luettu 11.5.2021).
- Shue Henry, Changing images of climate change: human rights and future generations, s.50-64 teoksessa Grear, Anna – Gearty, Conor, Choosing a Future: The Social and Legal Aspects of Climate Change. Edward Elgar Publishing 2014.
- Sen, Amartya, Elements of a theory of Human Rights. Philosophy and Public Affairs 32(4), 2004. s.315-356
- Sinden, Amy, Climate Change and human rights. 27 Journal of Land Resources and Environmental law 255(2007). s.255-273
- Thunberg, Greta, No one is too small to make a difference. Penguin Books 2019.
- Turner, Stephen, Global Environmental Right. Routledge 2014.
- Vainio, Sara, Toimettomuus ilmastomuutoksen edessä on suuri sukupolvien välinen pyramidihuijaus, sanovat kylmäävän ympäristöraportin laatijat. Helsingin Sanomat (26.1.2021). (<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007762607.html>, Luettu 11.5.2021).
- Wilska, Terhi, Kestävä kulutus on vahvasti eriytynyttä. Kaupan Liitto 10/2018.

Internetlähteet

BBC-news.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719> (Luettu 11.5.2021).

Encyclopedia of Philosophy.

<https://iep.utm.edu/justwest/#SH1b> (Luettu 11.5.2021).

Euroopan Unionin verkkosivusto.

https://ec.europa.eu/clima/change/consequences_fi (Luettu 11.5.2021).

Filosofia.fi -verkkosivusto /Rawls.

<https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/rawls-john> (Luettu 11.5.2021).

Ihmisoikeudet.net -verkkosivusto.

<https://ihmisoikeudet.net> (Luettu 11.5.2021).

Ilmatieteenlaitoksen verkkosivusto.

<https://www.ilmatieteenlaitos.fi/ipcc-ilmastopaneeli> (Luettu 11.5.2021).

IPBES-verkkosivusto.

<https://www.ipbes.net/global-assessment> (Luettu 11.5.2021).

IPCC:n verkkosivusto.

<https://www.ipcc.ch/about/> (Luettu 11.5.2021).

IPCC:n verkkosivusto.

<https://www.ipcc.ch/about/history/> (Luettu 11.5.2021).

Mary Robinson säätiön verkkosivusto.

<https://www.mrfcj.org/about/mission-and-vision/> (Luettu 11.5.2021).

Medium.com.

<https://medium.com/in-search-of-leverage/5-reasons-why-the-paris-agreement-is-a-joke-and-how-we-can-fix-it-4b636409bb05> (Luettu 11.5.2021).

She Changes Climate -verkkosivusto.

<https://www.shechangesclimate.org> (Luettu 11.5.2021).

Stanford Encyclopedia of Philosophy -verkkosivusto.

<https://plato.stanford.edu/entries/rawls/> (Luettu 11.5.2021).

The Lancet Planetary Health -verkkosivusto.

[https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(17\)30045-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(17)30045-1/fulltext) (Luettu 11.5.2021).

Tieteen termipankki.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:kolonialismi> (Luettu 11.5.2021).

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:subjektiivinen_oikeus (Luettu 11.5.2021).

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeudellinen_velvollisuus (Luettu 11.5.2021).

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:oikeudenmukaisuus> (Luettu 11.5.2021).

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeussubjekti/laajempi_kuvaus (Luettu 11.5.2021).

United Nations -verkkosivusto. <https://www.un.org/youthenvoy/environment-climate-change/> (Luettu 11.5.2021).

WWF:n verkkosivuo.

<https://wwf.fi/uhat/metsakato/> (Luettu 11.5.2021).

Yale Program on Climate Change Communication -verkkosivusto.

<https://climatecommunication.yale.edu/publications/gender-differences-in-public-understanding-of-climate-change/> (Luettu 11.5.2021).

YK:n ilmastosanasto -verkkosivusto.

<https://unric.org/fi/ilmastosanasto/> (Luettu 11.5.2021).

YK:n verkkosivusto/ihmisoikeudet.

<https://unric.org/fi/ihmisoikeudet/> (Luettu 11.5.2021).

Yle.fi.

<https://yle.fi/uutiset/3-11664728> (Luettu 11.5.2021).

Yle.fi.

<https://yle.fi/uutiset/3-11137497> (Luettu 11.5.2021).

Ympäristö.fi-verkkosivusto.

[https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Kansainvalinen_raportti_Luonnon_monimuot\(50113\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Kansainvalinen_raportti_Luonnon_monimuot(50113)) (Luettu 11.5.2021).

Ympäristöministeriön verkkosivusto.

<https://ym.fi/pariisin-ilmastosopimus> (Luettu 11.5.2021).

Lyhenteet

COP, Conference of the Parties

EIT, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EU, Euroopan Unioni

GNHRE, The Global Network for Human Rights and the Environment

IPCC, International Panel on Climate Change

IPBES, The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem
Services

UNEP, United Nations Environmental Programme

UNFCCC, United Nations Framework Convention on Climate Change

WMO, World Meteorological Organization

YK, Yhdistyneet Kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Mitä on ilmasto-oikeudenmukaisuus?

Ilmastonmuutos ja sen biologiset sekä maantieteelliset vaikutukset maapallolle ovat olleet pinnalla jo pidemmän aikaa, mutta vasta viime vuosikymmenien aikana moraalifilosofian tutkijat ja oikeusteoreetikot ovat kiinnostuneet ilmastonmuutoksesta ja ilmastonmuutoksesta johtuvista eettisistä ongelmista. Maailmanlaajuisen ilmastokriisin erityispiirteenä sen globaaliuden lisäksi on sen epätasapuolisesti ja kohtuuttomasti ilmenevät haitalliset vaikutukset. Ilmastonmuutoksella nimittäin on köyhiä eli vielä kehittyviä valtioita yhä köyhdyttävämpi vaikutus, vaikka näillä valtioilla on ollut kaikkein vähiten osuutta itse ongelman aiheuttamisessa, kun taas vauraampi osa ihmiskunnasta on syyllinen valtaosaan niistä haitallisista vaikutuksista, joista köyhempi osuus maailman väestöstä joutuu kärsimään. Tämä tekee ilmastonmuutoksesta ennen kaikkea eettisen, juridisen ja ihmisoikeuksiin liittyvän ongelman.¹

Käytän tutkielmassa termiä ”ilmasto-oikeudenmukaisuus”, joka ei suomenkielisenä terminä ole vielä täysin vakiintunut, mutta englanninkielisessä ilmastokeskustelussa jo yleisesti käytetty käsite (climate justice). Ilmasto-oikeudenmukaisuus on siis käsite, joka kuvastaa tasapuolisuutta, reilutta ja syrjimättömyyttä ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä. Termiä käytetään kuvaamaan ilmastonmuutosta juuri eettisenä, poliittisena ja juridisena ongelmana luonnontieteellisyyden sijaan. Ilmasto-oikeudenmukaisuuteen liittyy keskeisesti myös tasa-arvo, ihmisoikeudet sekä ilmastonmuutoksesta johtuvien velvollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden peruseriaatteita ovat ihmisoikeuksien suojeleminen, kehittyvien valtioiden oikeus kehitykseen, hyötyjen ja taakkojen tasapuolinen jako, osallistava, läpinäkyvä ja vastuullinen päätöksenteko ilmastonmuutosta koskevissa asioissa, sukupuolien välinen tasa-arvo, koulutuksen turvaaminen ja tehostaminen sekä tehokas yhteistyö ilmasto-oikeudenmukaisuuden nimissä.²

---

¹ Heyward-Roser 2016, s. 1-2

² Mary Robinson -verkkosivusto

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusmetodi

Ilmasto-oikeudenmukaisuus-käsitteen vieraus esimerkiksi juuri suomen kielessä onkin ongelmallista. Suurin osa ihmisistä ei ole tietoinen ilmastonmuutoksesta ihmisoikeuksiin ja tasa-arvoon liittyvänä ongelmana vaan pitää sitä puhtaasti luonnontieteellisenä ilmiönä, joka näkyy tulevaisuudessa korkeampina lämpöasteina. Ilmastonmuutoksen vaikutukset koetaan hyvin välillisinä ja abstrakteina, toisin kuin akuutteina koettujen yhteiskunnallisten ongelmien³, joiden vaikutukset näkyvät tässä ja nyt hyvin konkreettisella tavalla. Oletamus on kuitenkin väärä, sillä ilmastonmuutoksella on valtavasti katastrofaalisia vaikutuksia tälläkin hetkellä ja lähitulevaisuudessa, puhumattakaan sen pitkän aikavälin vaikutuksista. Näitä tulenkin käymään läpi monessa tutkielmani kohdassa.

Pyrin tutkielmassani selvittämään *ilmastoepäoikeudenmukaisuuden*⁴ syitä, eli sitä, *miksi ilmasto-oikeudenmukaisuus ei toteudu ja miten ilmasto-oikeudenmukaisuutta voitaisiin juridisin ja poliittisin keinoin edistää*. Lähestyn kysymyksiä lähinnä oikeusteorian ja moraalifilosofian kautta, mutta tutkielmassa on vahvasti läsnä myös poliittinen ja yhteiskunnallinen aspekti sekä aineellinen oikeus, jonka avulla konkretisoida ilmasto-oikeudenmukaisuusongelman ratkaisumalleja oikeusteoreettisen ja filosofisen pohdiskelun lisäksi. Oikeusteorian ja filosofian avulla sekä pureutumalla oikeussysteemin rakenteellisiin ongelmiin pyrin vastaamaan lähinnä kysymykseen siitä, miksi ilmasto-oikeudenmukaisuus ei toteudu, kun taas käyttämäni *de lege ferenda* -lähestymistapa tarjoaa lainsäätäjän näkökulmaa ja ratkaisumalleja ilmasto-oikeudenmukaisuustavoitteen saavuttamiseksi. Pyrin vastaamaan tutkimusongelmaani mahdollisimman moniulotteisesti löytämällä sille erilaisia syitä, sekä useita mahdollisia ratkaisumalleja.

1.3 Tutkimuksen rakenne

”Ilmastonmuutos tieteellisenä ja poliittisena ilmiönä”-osiossa (2. kappale) pyrin luoman yleisluontoisen käsityksen siitä, mitä ilmastonmuutos merkitsee luonnontieteellisenä ilmiönä ja miten yhteiskunta on pyrkinyt vastaamaan sen tuomiin haasteisiin juridisin ja poliittisin

---

³ esim. koronapandemia, kansantalous, kansalaisten terveys ja turvallisuus

⁴ ”climate injustice” = tämänhetkinen tila, eli ilmastonmuutoksen torjumisen ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden kannalta kestävä toiminta, esim. hiilidioksidin päästäminen ilmakehään

keinoin (*de lege lata*⁵). Kolmannessa osiossa pohjustan ilmasto-oikeudenmukaisuuden käsitettä ja sen merkitystä, päämääriä ja periaatteita, sekä oikeudenmukaisuutta erilaisten oikeudenmukaisuusteorioiden avulla.

Neljännessä osiossa ”Ilmastonmuutos, yhteiskunta ja ihmisoikeudet” käsitelen ilmasto-oikeudenmukaisuutta yhteiskunnallisesta ja juridisesta aspektista ja erittelen eri oikeus- ja yhteiskuntatieteilijöiden ajatuksia ilmastokriisin ehkäisemiseksi ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Osiossa pohditaan muun muassa tasa-arvo, johtajuus- ja edustuskysymystä ilmasto-oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi sekä universaalien ihmisoikeusjärjestelmän käyttökelpoisuutta vallitsevaan tilanteeseen.

Viidennessä osiossa ”Ilmastonmuutoksesta johtuva vastuu ja velvollisuudet” havainnollistetaan ilmasto-oikeudenmukaisuuden ongelmaa oikeusteorian keinoin. Tässä osiossa pureudun Wesley Newcomb Hohfedin oikeuksien analyysiin, sekä Hohfeldin teoriaan nojaavan Marcus Hedahlin analyysiin oikeuksien ja velvollisuuksien korrelaatiosta. Lisäksi käyn läpi Henry Shuen ajatuksia siitä, mitä ilmastonmuutoksesta johtuva vastuu pitää sisällään, ja miten kuva vastuusta on muuttunut aikojen saatossa sekä sitä, miten vastuu ja velvollisuudet olisi jaettava mahdollisimman paljon ilmasto-oikeudenmukaisuutta vaalien ja kunnioittaen. Käyn myös läpi Simon Caneyn ajatuksia siitä, miten vastuu ja taakka ilmastonmuutoksesta tulisi jakaa epäihanteellisessa maailmassa.

Ennen viimeistä yhteenvetoa kuudennessa osiossa käyn läpi ilmastoepäoikeudenmukaisuutta rakenteellisena ongelmana, joka kumpuaa syvälle juurtuneista historiallisista sortavista rakenteista, kuten esimerkiksi oikeussubjektin, eli oikeushenkilön konstruktista. Oikeushenkilö-käsitteen historian avulla on helpompi ymmärtää mistä sortavat rakenteet ovat peräisin ja minkälaisesta oikeussysteemistä koko länsimaalainen oikeus on saanut alkuperänsä ja juurensa. Esimerkiksi orjavallan aikana käytössä ollut ”ortodoksinen näkemys” oikeushenkilön oikeusasemasta eli oikeussubjektiudesta on edelleen länsimaisessa oikeustieteessä yleisesti hyväksytty ja tunnustettu.

Lopuksi pyrin vielä erittelemään tutkielmassa esille tulleet ratkaisumallit ja pohtimaan niiden tehokkuutta ja vaikutuksia nyky-yhteiskunnallisessa viitekehyksessä. Tutkimusongelmani on valtavan laaja ja moniulotteinen ja ratkaisumalleja olisi varmasti tarjolla yhtä paljon kuin

---

⁵ säädetyin lain kannalta

ajattelijoitakin. Olenkin yrittänyt tuoda esiin omasta mielestäni kiinnostavimmat ja potentiaalisimmat vaihtoehdot, joita koen, ettei tämänhetkisessä tilanteessa ole tarpeeksi hyödynnetty tai huomioitu. Tarkoitukseni on myös välittää tietoisuutta kyseisestä ihmisoikeuksiin, epätasa-arvoon ja epäoikeudenmukaisuuteen liittyvästä ongelmasta sekä kohdistaa asiaan tarvittavaa huomiota, sillä näyttää huolestuttavasti siltä, että valtava ihmisten oikeuksia sortava ongelma on joko tietoisesti tai tiedostamatta haluttu häivyttää yhteiskunnallisesta keskustelusta.

2 Ilmastonmuutos tieteellisenä ja poliittisena ilmiönä

2.1 Ilmastonmuutos biologisena ja maantieteellisenä ilmiönä

2.1.1 Antropogeeninen ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos tarkoittaa pitkäaikaista, yleensä hitaasti tapahtuvaa tilastollista muutosta maapallon ilmastossa. Termillä viitataan sekä maapallon luonnollisten olosuhteiden että ihmisen toiminnan aiheuttamiin muutoksiin ilmastossa. Ilmastonmuutosta koskevassa Yhdistyneiden kansakuntien puitesopimuksessa ilmastonmuutos määritellään sellaiseksi muutokseksi ilmastossa, "joka aiheutuu maapallon ilmakehän koostumusta suoraan tai välillisesti muuttavasta ihmisen toiminnasta ja joka ylittää ilmaston luonnollisen vaihtelun vertailukelpoisten ajanjaksojen kuluessa." ⁶

Antropogeenisellä ilmastonmuutoksella tarkoitetaan sitä muutosta ilmastossa, joka on ihmisen toiminnasta johtuvaa. ⁷ Ilmasto on nyt lämmennyt esiteollisesta ajasta yhden asteen ja kansainvälisen ilmastopaneelin IPCC:n mukaan turvallinen raja on alle kaksi astetta. Nykyisen tuotannon ja väestönkasvun mukaisilla käyrillä maapallo on lämpenemässä vuoteen 2100 mennessä huomattavasti enemmän. Jopa yli neljän asteen lämpötilan nousua pidetään todennäköisenä. Tutkijat arvelevat, että yli kahden asteen lämpeneminen johtaisi pysäyttämättömään ketjureaktioon, jonka jälkeen ilmasto jatkaisi lämpenemistään huolimatta yrityksistä enää estää tätä. Tämä todennäköisesti tarkoittaisi sitä, että suuresta osasta maapalloa tulisi ihmiskunnalle elinkelvoton.

Lähitulevaisuuden seuraus olisi, että tällä hetkellä päiväkotikäiset lapset eläisivät vanhuksina haasteellisia aikoja: hirmumyrskyt, kuivuuden aiheuttamat satovahingot ja kuumuus piinaisivat myös Suomea, suuri osa mantereista aavikoituisi tai jäisi merenpinnan peittoon. On myös ennustettu, että jo vuoteen 2050 mennessä liikkeellä olisi 140 miljoonaa ilmastopakolaista – sata kertaa enemmän kuin Eurooppaan saapui vuonna 2015 Syyrian konfliktin vuoksi.

---

⁶ Baltic Climate - verkkosivusto

⁷ YK:n ilmastosanasto -verkkosivusto

”Jos ilmasto lämpenee 3 tai 3,5 astetta, ihmiskunnan kohtaamat kärsimykset ylittävät kaikki ne vaivat, konfliktit ja sodat, joita se on vuosituhansien aikana kokenut”, kirjoittaa yhdysvaltalainen toimittaja *David Wallace-Wells* helmikuussa ilmestyneessä kirjassaan *The Uninhabitable World* (suom. Asumiskelvoton maapallo).⁸

Termi *antropogeeninen* ilmastonmuutoskeskustelussa on koettu ongelmalliseksi esimerkiksi ”Scientific American”-lehden julkaisussa ”The Term ‘Anthropocene’ is Popular --and Problematic” monesta eri syystä. Termillä on siis tarkoitettu kuvaamaan geologista aikakautta, joka alkaisi laskennallisesti ihmisrodun dominanssista maapallolla. Yksi termin keskeinen ongelma on sen ylimielisyys. Nimittäin nimeäminen kokonainen aikakausi itsemme mukaan alleviivataksemme omaa ylivertaisuutta muihin lajeihin nähden on epäilemättä itsekeskeistä, mutta myös nimenomaan ilmastonmuutoksen ongelman ydin. Itsemme nostaminen muiden lajien ja luonnon yläpuolelle on alun perin saanut meidät tähän kestäättömään tilanteeseen.⁹

Toinen termiin kohdistuva kritiikki johtuu sen yleistävästä luonteesta. Termi automaattisesti syyllistää koko ihmiskuntaa ilmastonmuutoksesta, vaikka todellisuudessa sen takana on suhteellisen pieni osa maapallon väestöstä. Kolmas ongelma antropogeenidiskurssissa on ilmastonmuutoksen yhdistäminen ei pelkästään ihmisyyteen, vaan myös ihmisluontoon. On kuitenkin selvää, että ihmisluonto on kautta aikojen ollut sopeutuvainen erilaisiin olosuhteisiin ja elänyt muun muassa heimoissa ja metsästäjä-keräilijäkunnissa ilman minkäänlaista uhkaa maapallolle. Ihmisen vaikutus ilmastonmuutokseen on sidoksissa tiettyihin kulttuurisiin syihin sekä ihmisen sosioekonomiseen asemaan. Tästä johtuen vaihtoehtoiseksi termiksi kuvastamaan paremmin ilmastonmuutoksen todellisia juurisyytä on ehdotettu muun muassa ”Capitalocene”:a, joka viittaa 1500-luvun jälkeiseen teollistumiseen ja kapitalisoitumiseen. Nämä kaksi keskeisintä ilmiötä, jotka antoivat ilmastonmuutokselle alkusysäyksen ovat edelleen päätekijöitä ilmaston räjähdysmäiseen lämpenemiseen.¹⁰

---

⁸ Pörsti Ulkopoliitikka 2019

⁹ Scientific American 2018

¹⁰ sama kuin edellinen

2.1.2 Kasvihuoneilmiö

Maapallon ilmakehä toimii kasvihuoneen lasikaton tavoin päästään auringosta tulevan säteilyn maan pinnalle, mutta samalla estäen maapallon lähettämää lämpösäteilyä karkaamasta suoraan avaruuteen. Auringosta peräisin olevasta säteilystä heijastuu takaisin avaruuteen noin 30%. Loput 70% imeytyy pääasiassa maahan ja merien pintakerrokseen, osa myös ilmakehään, ja tällöin säteilyn energia muuttuu lämmöksi. Maapallolla kasvihuoneen lasikaton tehtävästä huolehtivat ilmakehän kasvihuonekaasut, joista tärkeimpiä ovat vesihöyry ja hiilidioksidi. Näiden kaasujen pitoisuus on hyvin pieni verrattuna ilmakehän valtaakaasuihin typpen ja happeen. Siitä huolimatta ne sitovat valtaosan, noin 90%, maanpinnan ja merien lähettämästä lämpösäteilystä. Ilman kasvihuoneilmiötä maapallon pintalämpötila olisi suurin piirtein -18°C , mutta kasvihuonekaasujen ansiosta tuo lämpötila onkin $+14^{\circ}\text{C}$. Luonnollisen kasvihuoneilmiön takia saamme näin nauttia keskimäärin yli 30 astetta korkeammasta lämpötilasta kuin ilman sitä. Kasvihuoneilmiö on siis välttämätön elämän edellytys.

Tällä hetkellä ihmiskunta toiminnallaan kuitenkin jatkuvasti muuttaa ilmakehän koostumusta. Ilmakehän korkeiden kasvihuonekaasupitoisuuksien seurauksena maapallon pintalämpötila on noussut noin asteella verrattuna esiteolliseen aikaan. Ilmaston lämpenemisellä on monia epäsuotuisia vaikutuksia: mm. sateiden jakauma maapallolla muuttuu ja meren pinta kohoaa.¹¹

Ihmisen tuottamista kasvihuonekaasuista tärkein on hiilidioksidi (CO_2), jolla on keskeinen merkitys lämpötilan säätelyssä ja elämän kiertokulussa. Ilmakehän hiilidioksidipitoisuus on muutaman vuosikymmenen aikana kääntynyt jyrkkään nousuun suureksi osaksi fossiilisten polttoaineiden runsaan käytön vuoksi. Muita kasvihuonekaasuja ovat mm. metaani ja typpioksiduuli. Näiden lisäksi ilmakehän luonnollisia lämmittäjiä ovat vesihöyry ja pilvet, jotka nekin sitovat itseensä lämpösäteilyä.¹²

Metsäkato on myös ilmiö, joka vaikuttaa ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuuksiin. Kasvit nimittäin toimivat niin sanottuina hiilinieluinä, koska ne sitovat yhteyttäessään itseensä hiilidioksidia. Lisäksi metsien hakkuun seurauksena ilmakehään vapautuu huomattava määrä hiilidioksidia. Metsäpalot, metsien hakkuu ja metsien tuhoaminen kestävämmään maa- ja

---

¹¹ Nevalinna 2008, s.43-45

¹² Jantunen - Nevalinna 1990, s. 12

karjatalouteen vaikuttavat siis myös huomattavasti ilmaston lämpenemiseen. Sademetsiä kutsutaankin *maapallon keuhkoiksi*, sillä noin 40 % maapallo hapesta syntyy sademetsissä.¹³

2.1.3 Ilmastonmuutoksen biologiset ja maantieteelliset vaikutukset

Ilmastonmuutoksella on tuhoisia seurauksia niin kasvi-, eläin ja ihmiskunnalle.

Ilmastonmuutoksen ilmiselviä, välittömiä vaikutuksia ovat muun muassa napajäätiköiden sulamisesta johtuva merenpinnan nousu, mikä puolestaan aiheuttaa tulvia ja eroosiota rannikkoalueilla ja alangoilla, rankkasateet sekä muut äärimmäiset sääolot, kuten rajut helleaallot ja kuivuus sekä metsä- ja maastopalot. Ilmastonmuutos koettelee erityisesti monia köyhiä kehittyviä valtioita. Näissä valtioissa ihmiset ovat usein hyvin riippuvaisia luonnonoloista ja ympäristöstä ja heillä on muita vähemmän resursseja vastata muuttuvan ilmaston haasteisiin. Tämän vuoksi muun muassa ilmastopakolaisuus tulee lisääntymään todennäköisesti lähivuosina huomattavasti. Lisäksi kuumuuteen liittyvät kuolemantapaukset lisääntyvät, sekä veden välityksellä tarttuvat taudit leviävät. Ilmastonmuutoksella on myös taloudellisia vaikutuksia. Esimerkiksi vuosina 1980-2011 tulvat aiheuttivat suoria taloudellisia tappioita lähes 100 miljardin euron edestä. Maa- ja metsätalouden, energiantuotannon sekä matkailun alat kärsivät ja terveydenhuollolle aiheutuvat kustannukset kasvavat.¹⁴ Hallitustenvälinen luontopaneeli IPBES hyväksyi 4.5.2019 Pariisissa historian kattavimman arvion maailman luonnon tilasta. Global Assessment -raportin mukaan luonnon monimuotoisuuden eli biodiversiteetin ja sen tuottamien ekosysteemipalveluiden häviäminen on viime aikoina ollut nopeampaa kuin koskaan aikaisemmin.¹⁵

Ihminen¹⁶ on raportin mukaan jo vaikuttanut huomattavasti toiminnallaan kolmeen neljäsosaan maaympäristöistä ja kahteen kolmasosaan meriympäristöistä. Samalla ihminen on aiheuttanut useiden lajien ja luontotyyppien katoamisen ja tuhoutumisen sekä heikentänyt lajien elinympäristöjä. Maailmanlaajuisesti yhteensä noin miljoona eläin- ja kasvilajia on

---

¹³ WWF:n verkkosivusto /metsäkato

¹⁴ Euroopan Unionin verkkosivusto /Ilmastonmuutoksen vaikutukset

¹⁵ IPBES-verkkosivusto /global assessment

¹⁶ ihminen ”yleistävässä merkityksessä”, sillä kuten aiemmin todettu, marginaalinen osa ihmiskunnasta on todellisuudessa syyllinen ilmastonmuutokseen

vaarassa kuolla sukupuuttoon, joista suurin osa lähivuosisikymmeninä. Luku on suurempi kuin koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa.

Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ei ole missään nimessä ainoastaan luonnontieteellinen ympäristökysymys, vaan vaikuttaa myös huomattavasti ihmiseen ja yhteiskuntaan. Esimerkiksi taloudellisesta näkökulmasta luonnon köyhtyminen uhkaa muun muassa ruuantuotantoa ja pölyttäjien kato aiheuttaa viljelysadoille maailmanlaajuisesti vuosittain jopa satojen miljardien edestä tappiota. Mitä enemmän ilmasto lämpenee, sitä suuremmat sen kustannukset ovat myös tulevaisuudessa.¹⁷

2.2 Kansainvälinen ilmastopolitiikka

2.2.1 IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change)

IPCC:n perustivat vuonna 1988 Maailman ilmatieteen järjestö WMO ja YK:n ympäristöohjelma UNEP. IPCC yhdessä Yhdysvaltain entisen varapresidentin Al Goren kanssa sai vuoden 2007 Nobelin rauhanpalkinnon ilmastonmuutoksen vastaisen työnsä ansiosta.¹⁸

IPCC:n eli hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin tavoitteena on analysoida tieteellisesti tuotettua tietoa ilmastonmuutoksesta kansallista ja kansainvälistä päätöksentekoa varten. Ilmastopoliittisen päätöksenteon tueksi IPCC valmistelee ilmastonmuutosraportteja tutkijaryhmissä, jotka keräävät ja arvioivat julkaistua tieteellistä tietoa ilmastonmuutoksesta, sen vaikutuksista ja hillitsemismahdollisuuksista sekä siihen sopeutumisesta. IPCC ei itse tuota ilmastotieteellisiä tutkimustuloksia, eikä ota kantaa ilmastopolitiikkaan vaan analysoi ja kokoaa olemassa olevaa tieteellistä tietoa. Suomessa IPCC-työstä vastaa ympäristöministeriön asettama IPCC-työryhmä, joka kokoaa yhteen alan tutkijat ja eri ministeriöiden edustajat.

IPCC julkaisi lokakuussa 2018 Global Warming of 1.5 °C -erikoisraportin lyhennelmän päätöksentekijöille. Raportista selviää, mitä mahdollisia vaikutuksia keskilämpötilan 1,5 asteen nousulla verrattuna esiteolliseen aikaan on maapallolle. Raportissa käydään läpi näitä

---

¹⁷ Ympäristö.fi-verkkosivusto /luonnon monimuotoisuus

¹⁸ Ilmatieteenlaitoksen verkkosivusto /ilmastopaneeli

vaikutuksia verraten niitä kahden asteen keskilämpötilan nousuun. Raportissa käsitellään päästöpolkuja ja keinoja, joilla lämpeneminen on mahdollista rajoittaa 1,5 asteeseen. Lisäksi arvioidaan ilmastotavoitteiden ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden yhtymäkohtia.¹⁹

Raportti vastaa Pariisin ilmastokokouksessa IPCC:lle esitettyyn pyyntöön tarkastella 1,5 asteen tavoitteeseen liittyviä seikkoja. Maailman maat sitoutuivat Pariisin ilmastopöytäkirjassa tavoitteeseen pitää maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle kahdessa asteessa verrattuna esiteolliseen aikaan ja pyrkiä toimiin, joilla lämpeneminen saataisiin rajattua alle 1,5 asteen.²⁰

2.2.2 Yhdistyneet Kansakunnat ja puitesopimus

Kansainvälisellä tasolla ilmastopolitiikan merkittävä tavoitteiden määrittäjä on Yhdistyneet Kansakunnat (YK). Rio de Janeirossa vuonna 1992 järjestetyn YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin yhteydessä päätettiin YK:n ilmastosuojelun puitesopimuksesta (*United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC*). Sopimus tuli voimaan vuonna 1994, jolloin myös Suomi ratifioi sen. Sopimuksen on ratifioinut kaikkiaan 197 osapuolta.

Ilmastosuojelun puitesopimuksen tavoitteena on ilmakehän kasvihuonekaasujen pitoisuuden vakauttaminen vaarattomalle tasolle. Tämä taso tulisi saavuttaa sellaisessa ajassa, että ekosysteemit ehtivät sopeutua ilmastomuutokseen luonnollisella tavalla. Samalla tulisi kiinnittää huomiota elintarviketuotannon ja kestävän taloudellisen kehityksen turvaamiseen. Ilmastosuojelun puitesopimus asettaa ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen tähtääville kansainvälisille pyrkimyksille tavoitteet, periaatteet sekä muut yleiset puitteet. Sopimukseen sisältyy periaate yhteisistä mutta eriytyneistä vastuista ja periaatteen mukaan kehittyneillä mailla on erityinen velvoite ja vastuu ilmastonmuutoksen hillitsemisessä. Sopimus sisältää kaikkia osapuolia sitovia velvoitteita sekä erityisiä velvoitteita kehittyneille maille ja siirtymätalouksille. Kaikilla mailla tulisi olla ilmastonmuutosta hidastavat ja siihen sopeutumiseen tähtäävät suunnitelmat ja kaikki osapuolet ovat sitoutuneet raportoimaan

---

¹⁹ IPCC:n verkkosivusto /about

²⁰ IPCC:n verkkosivusto /history

tietoja kasvihuonekaasupäästöistä ja nieluista. Lisäksi osapuolten tulee edistää hiilivarastojen ja -nielujen säilyttämistä, vaalimista ja parantamista.²¹

2.2.3 Pariisin ilmastopimus

YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen 21. osapuolikokouksessa Pariisissa 12.12. 2015 sovittiin uudesta, kattavasta ja oikeudellisesti sitovasta ilmastopimuksesta. Pariisin ilmastopimus täydentää vuonna 1992 solmittua YK:n puitesopimusta. Pariisin sopimus koskee vuoden 2020 jälkeistä aikaa ja sopimus astui voimaan 4.11.2016, kun vaadittu voimaantulokynnys, eli vähintään 55 osapuolta, joiden yhteenlasketut päästöt ovat vähintään 55 prosenttia maailmanlaajuisista päästöistä, ylittyi. Pariisin ilmastopimuksen on ratifioinut 185 YK:n ilmastopimuksen 197 osapuolesta. Suomi ratifioi sopimuksen 14.11.2016.

Pariisin ilmastopimuksen tavoite on pitää maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle kahdessa asteessa verrattuna esiteolliseen aikaan. Ideaalia olisi, että lämpötilan nousu saataisiin rajattua jopa 1,5 asteeseen²². Pariisin ilmastopimuksessa ei ole määrällisiä tavoitteita tai velvoitteita kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Sopimusvaltiot laativat siis itse omat päästövähennystavoitteensa, sitoutuvat niihin ja huolehtivat niiden täyttämistä. Kansalliset panokset ilmoitetaan julkiseen rekisteriin, jota YK:n ilmastopimussihteeristö ylläpitää.

Osapuolten on laadittava viiden vuoden välein uusia päästövähennystavoitteita, joiden on oltava aiempia tavoitteita edistyneempiä. Kaikilta osapuolilta odotetaan vähitellen kiristyviä toimia päästöjen vähentämiseksi, ilmastomuutokseen sopeutumiseksi, ilmatorahoitukseen lisäämiseksi, teknologian kehittämiseksi ja siirtämiseksi, toimintavalmiuksien vahvistamiseksi sekä läpinäkyvyyden ja tietoisuuden lisäämiseksi. Pariisin sopimuksen eri tavoitteiden maailmanlaajuisista edistymistä arvioidaan myös viiden vuoden välein, ensimmäisen kerran vuonna 2023. Sopimuksen toimeenpanon säännöt hyväksyttiin vuonna 2018, mutta neuvotteluita tarvitaan vielä joidenkin kysymysten ratkaisemiseen.²³

---

²¹ YK:n ilmastopuitesopimus art. 1

²² 1,5 asteen tavoitetta monet tutkijat pitävät jo liian optimistisena. Realistinen tavoite on tällä hetkellä 2 astetta, mutta 1,5 asteeseen olisi hyvä silti pyrkiä, sillä silloin tuhoisia vaikutuksia olisi huomattavasti vähemmän

²³ Ympäristöministeriön verkkosivusto /Pariisin ilmastopimus

Pariisin ilmastopöytäkirja on toki huomattava edistysaskel kohti alle 2 asteen tavoitteen saavuttamista ollessaan ensimmäinen oikeudellisesti sitova ilmastonmuutosta koskeva kansainvälinen sopimus. Tästä huolimatta se on myös osittain ongelmallinen. Alle kahden asteen tavoite on kunnianhimoinen, mutta valtioiden itse määrittämät päästövähennystavoitteet eivät riitä alkuunkaan varmistamaan, että lopulliseen päämäärään päästäisiin. Päästövähennystavoitteiden tulisi mielestäni laskennallisesti olla oikeassa suhteessa lopullisen tavoitteen kanssa ja tästä syystä olisi loogista, että päästövähennystavoitteet määriteltäisiin sopimuksessa. Toiseksi, vaikka sopimus onkin oikeudellisesti sitova, sen rikkomisesta ei seuraa minkäänlaista rangaistusta. Onko se siis vain näennäinen ele, jolla lievittää paniikkia ja antaa olettaa, että asia on hoidossa? Jos näin on, sen vaikutus saattaa olla ilmastolle jopa tuhoisa ihmisten luottaessa liikaa sopimukseen ja sen voimaan. Lisäksi sopimuksella olisi voinut puuttua yritysten toimintaan paremmin asettamalla esimerkiksi globaali fossiilivero tai muuten kannustamalla yrityksiä ekologisuuteen.²⁴ Pariisin ilmastopöytäkirjan todellinen vaikutus jää siis nähtäväksi vuodelle 2023, jolloin tavoitteiden edistymistä arvioidaan ensimmäisen kerran.

2.3 Globaali ympäristöä koskeva hallinto ja lainsäädännön kehittyminen

Ensimmäisiä ympäristöön kohdistuvia normeja ja sääntöjä tiedetään olleen jo 500-luvun Kreikassa.²⁵ Kuitenkin tutkija Daniel Bodanskyn mukaan ympäristöön liittyvistä kysymyksistä alettiin varsinaisesti kiinnostua vasta 1800-luvun loppupuolella siinä määrin, että ympäristöä koskevaa lainsäädäntöä tavattiin yhä enemmän ja enemmän. Bodansky jakaa ympäristöä koskevan vuosien saatossa tapahtuneen sääntelyn kehityksen kolmeen eri vaiheeseen. 1800-luvun loppupuolella alkoi luonnonsuojeluun sekä luonnon moninaisuuden ja elinympäristöjen säilyttämiseen pyrkivän lainsäädännön yleistyminen. Lainsäädännön keskiössä oli luonnonmaiseman, sekä *floran* ja *faunan*²⁶ vaaliminen ja säilyttäminen. Tämä vaihe jatkui aina 1900-luvun puoliväliin asti ja tapahtui lähinnä paikallisella ja kansallisella tasolla. Rajoja ylittävää ympäristöön kohdistuvaa sääntelyä ei vielä tunnettu.²⁷

---

²⁴ medium.com/ Beslik 2019

²⁵ Braithwaite - Darhos 2000, s. 256

²⁶ kasvisto ja eläimistö

²⁷ Bodansky 2010, s.22

Bodanskyin jaottelun toiseen vaiheeseen siirtymä tapahtui jokuinkin 1960-1970 lukujen tienoilla, kun ilman, meren ja maaperän saastumiseen alettiin kiinnittää teollisen vallankumouksen sivutuotteena yhä enenevässä määrin huomiota. Teollistumisen vaikutus ilmakehään ja öljyvuotojen aiheuttama merten pilaantuminen herättivät todellisen ympäristöön kohdistuvan huolen myös globaalilla tasolla. Yhdistyneiden Kansakuntien ensimmäinen ympäristöasioita käsittelevä kokous pidettiin Tukholmassa vuonna 1972 ja se lisäsi tietoisuutta ilmastoon ja ympäristöön kohdistuvista haitoista ihmiskunnan keskuudessa. YK:n ilmasto-ohjelma (UNEP) perustettiin tämän seurauksena ja lisäksi lukuisia kansainvälisiä ympäristösopimuksia solmittiin, kansainvälisiä organisaatioita perustettiin ja säädettiin rajoja ylittäviä kansainvälisiä lakeja suojaamaan maapallon räjähdysmäisesti heikkenevää tilaa. Ympäristöoikeudesta tuli näin keskeinen osa myös kansainvälistä oikeutta.²⁸ Tätä jaksoa Bodansky nimitti ”saastumisen ehkäisy ja ympäristölainsäädännön” vaiheeksi.²⁹

Kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1982 YK:n yleiskokous omaksui peruskirjan koskien luontoa (World Charter for Nature) osaksi voimassa olevaa oikeutta, jota seurasivat lisääntyneet maailmanlaajuiset ympäristö- ja kestävästä kehityksestä koskevat toimet. Vuonna 1987 Burtlandin komitea (World commission on Environment and development) toi termin ”kestävä kehitys” kansan tietoisuuteen raporttinsa ”Our common future” avulla. Kestävän kehityksen popularisoitumisen sekä maailmanlaajuisen ympäristö- ja ilmastohuolen myötä talouden ja kestävästä kehityksen yhteensovittaminen nähtiin uutena haasteena ja pyrkimyksenä. ”Vihreä talous” (Green economy) oli uusi suunnannäyttävä kansainväliselle ympäristösääntelylle, jonka toteutumista vauhdittivat osaltaan myös vuonna 1992 järjestetty toinen maailmanlaajuinen ympäristökonferenssi Riossa, YK:n huippukokous Johannesburgissa vuonna 2002 sekä 2012 järjestetty YK:n ”Rio+20”- kokous.³⁰

Bodansky nimitti kolmatta kehityksen jaksoa nimellä ”kestävän kehityksen vaihe”³¹, jonka tarkoituksena oli turvata uudenlainen poliittinen sitoutuminen kestävästä kehitykseen, päivittää ympäristöä koskevat lait ajan tasalle, sekä tehdä maailmanlaajuisissa

---

²⁸ Norichika - Haas 2004, s.1-2

²⁹ Bodansky 2010, s. 28-30

³⁰ Kotzé 2012, s.5

³¹ Bodansky 2010, s.30-35

huippukokouksissa päätetyt ratkaisut ja lopputulemat toimeenpanokelpoisiksi myös kansallisella tasolla. Lainsäädännön fokuksessa oli taloudellisten, yhteiskunnallisten ja ympäristöä koskevien kysymysten linkittäminen toisiinsa. Tiedostettiin, että ihmisten yhteiskunnalliset ja taloudelliset tarpeet ovat lopulta täytettävissä vain ympäristön sallimissa rajoissa. Tämän ajanjakson myötä ympäristökysymykset yhteiskunnallisena ongelmana saavuttivat tason, jolla ympäristöä koskeva institutionalismi alkoi yleistyä globaalisti, jota seurasi Luis Kotzén mielestä neljäs ns. ”ympäristöhallinnollinen aikakausi”.³²

Kotzé kirjassaan ”Global Environmental Governance” mieltää ”ympäristöhallinnollisen aikakauden” alkamaan 2000-luvun alusta ja jatkumaan aina tähän päivään asti, mutta määrittelee sen kuitenkin kulkemaan ja vaikuttamaan samanaikaisesti myös Bodanskyn kolmannen, eli ”kestävän kehityksen ajanjakson” rinnalla. Pinnalle nousi sekä kasainvälinen, että kansallinen hallinnollinen tarve puuttua ympäristöasioihin. Muun muassa kauppaa ja yhteiskuntaa koskevaa lainsäädäntöä pyrittiin yhdenmukaistamaan siten, että se ei olisi ristiriidassa ympäristöä koskevan lainsäädännön kanssa. Ymmärrettiin, että ekonomisen kasvun ei voitaisi enää antaa jatkua ympäristön kustannuksella, mutta toisaalta tulisi pyrkiä sellaiseen sääntelyyn, joka hidastaisi ja rasittaisi taloudellista kasvua mahdollisimman vähän.

Ilmaston sekä ympäristön pilaantumista alettiin pitää yhä enemmän ja enemmän yhteiskunnallisena sekä sitä kautta myös juridisena ongelmana. Ympäristöongelmat vaikuttavat yhteiskuntaan sekä konkreettisella tasolla (saastunut ilma, saastunut vesi, pilaantunut maaperä, lämpötilan vaihtelut, sukupuutto, lajikato sekä luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen), että teoreettisella tasolla, ns. ”epäsuorasti”:

Kontrolloimaton ekologisen pääoman heikentäminen johtuu yhteiskunnallisista sekä taloudellisista vaatimuksista ja tavoitteista. Tämän seurauksena koko ekosysteemi menettää eheydensä ja kykynsä pitää sekä itseään, lajejaan, että lopulta koko ihmiskuntaa hengissä. Ennen ihmiskunnan totaalista sukupuuttoa, ekosysteemin vähittäinen romahtaminen jo tälläkin hetkellä, vaikuttaa huomattavasti ihmiskunnan terveyteen ja hyvinvointiin.

On sanomattakin selvää, että luonnon monimuotoisuuden sekä kestävän kehityksen ylläpitämisen tueksi tarvitaan myös lainsäädäntöä. Ympäristö- ja ilmasto-oikeuden regiimi nykyisellään koostuu lukuisista laeista, ohjeista, suosituksista, toimijoista, instituutioista,

---

³² Kotzé 2012 s.6

prosesseista ja mekanismeista sekä paikallisella, kansallisella, että kansainvälisellä tasolla. Nämä kaikki kollektiivisesti keskittyvät monimutkaisiin ja toisiinsa enemmän tai vähemmän liittyviin kysymyksiin, kuten luonnonsuojeluun, saasteiden ja jätteiden säännöstelyyn, ruuan riittävyteen, humanitaarisiin ongelmiin, ilmastopakolaisuuteen, taloudellisiin markkinoihin sekä valtion ja yksilön turvallisuuteen. Näitä kaikkia yhdistää kuitenkin ilmastonmuutoksen väistämätön vaikutus.

Sääntelyn kehitys viime vuosikymmenien aikana on siis ollut huomattavaa ja edistyksellistä, mutta siltikin liian hidasta. Hiilidioksidin määrä ilmakehässämme kasvaa nimittäin räjähdysmäisesti viime vuosikymmenten aikana tapahtuneista ympäristötoimista huolimatta. Poliittinen koneisto, hidas lainsäädäntöprosessi ja oikeussysteemi eivät tähän mennessä valitettavasti ole pysyneet nopeasti tapahtuvan ilmatilan huononemisen perässä, eikä nykyinen juridinen ”status quo” sellaisenaan riitä alkuunkaan turvaamaan ihmiskunnan tulevaisuutta ja elämää maapallolla.

Seuraavissa kappaleissa esittelen oikeustieteilijöiden, tutkijoiden, asiantuntijoiden ja oikeusfilosofien näkemyksiä ilmastonmuutoksen yhteiskunnallisista ja juridisista haasteista oman analyysini lomassa. Miten tämä koko ihmiskuntaa uhkaava, aikakautemme suurin kriisi olisi mahdollista ratkaista juridiikkaa apuvälineenä käyttäen? Yhdestä asiasta sekä minä, että tutkijat olemme yhtä mieltä: ilman juridiikkaa se tuskin on edes mahdollista ja toimien on oltava radikaaleja, jopa äärimmäisiä ja niihin on ryhdyttävä välittömästi.

3 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja oikeudenmukaisuusteoria

3.1 Ilmasto-oikeudenmukaisuus: Mary Robinson-säätiö ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden julistus

Mary Robinson -säätiö keskittyy edistämään vaihtoehtoista näkemystä johtajuudesta, koulutuksesta ja edustuskysymyksistä epäonnistuneen globaalin ilmasto-oikeuden nimissä ajaen köyhien, voimattomien ja marginaalisen joukon, eli ilmastonmuutoksen edessä haavoittuvimpien etua. Säätiö on alusta ennen kaikkea solidaarisuudelle, yhteistyölle ja globaalin oikeudenmukaisuuden sitoumukselle kaikille niille, jotka välittävät ilmasto-oikeudenmukaisuudesta yksilöinä tai yhteisönä. Säätiön pyrkimyksenä on edistää ilmasto-oikeudenmukaisuuden alleviivaamaa lähestymistapaa ilmastonmuutokseen ja sen epätasapuolisesti kohdistuviin haitallisiin ilmastovaikutuksiin.³³

Säätiön tavoitteena on:

- Asettaa ilmasto-oikeudenmukaisuus ilmastonmuutostoiminnan ytimeen, erityisesti koskien haasteita, joita ilmastonmuutos asettaa maailman köyhimmille ja haavoittuvaisimmille
- Kuunnella köyhiä ja haavoittuvia yhteisöjä tehokkaalla tavalla ja huomioida heidän näkemyksensä siitä, miten ilmastovaikutukset haittaavat heidän jokapäiväistä elämäänsä, sekä siitä, mitä olisi tehtävä niiden ehkäisemiseksi mahdollisimman kestäväällä ja oikeudenmukaisella tavalla
- Keskittyä huomaamaan sellaiset negatiiviset vaikutukset ilmastonmuutoksen ehkäisemiselle, jotka ovat liian teknologiapainotteisia ja näin ollen epäpäteviä huomaamaan vaikutukset ”ajassa ja paikassa”
- Luoda kansainvälinen viitekehys, joka minimoi ilmastonmuutoksen kielteiset vaikutukset erityisesti kehittyville valtioille ja yhteisöille
- Istuttaa yliopisto-opetuksessa ja ympäristökoulutuksessa tulevien sukupolvien vaikuttajiin ja johtajiin ajatus keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja monitasoisesta yhteistyöstä ilmastonmuutosta koskevissa asioissa, erityisesti yhteiskunnalliseen tasa-arvoisuuteen ja ihmisoikeuksiin keskittyen

---

³³ Mary Robinson -säätiön verkkosivusto

- Tarjota ilmasto-oikeudenmukaisuuteen liittyvää saavutettavissa olevaa informaatiota kaikille siitä kiinnostuneille
- Katalysoida aktivistien, yksilöiden, ryhmien ja verkostojen mahdollisuuksia implementoida ilmasto-oikeudenmukaisuusperiaatteet³⁴ osaksi voimassa olevaa oikeutta
- Tukea kestävään kehitykseen ja ilmasto-oikeudenmukaisuuteen keskittyvää teknologiaa³⁵

Säätiön ajamassa *Ilmasto-oikeudenmukaisuuden julistuksessa* (2013) ei voida myöskään liikaa korostaa ihmisläheistä ja ihmisoikeuspainotteista lähestymistapaa ilmastonmuutokseen:

Tämänhetkinen todellisuus on saanut meidät ajamaan omaa näkemystämme ilmasto-oikeudenmukaisuudesta. Se asetta ihmiset ongelman keskiöön ja tuottaa tuloksia niin ilmastolle, ihmisoikeuksille kuin kehitykselle. Näkemyksemme tiedostaa ilmastonmuutoksen epäoikeudenmukaisuudet ja kohdistaa vastuun niihin, jotka ne ovat aiheuttaneet. Se velvoittaa meitä rakentamaan turvattua tulevaisuutta perustuen oikeudenmukaisuudelle, erityisesti niitä kohtaan, jotka ovat ilmastonmuutoksen edessä kaikkein haavoittuvaisimmassa asemassa ja edistämään jokaiselle reilua siirtymää turvalliseen yhteiskuntaan ja maapalloon.

Julistuksen alleviivaamat suuntaviivat tavoitteiden saavuttamiselle ovat:

- Kaikkia osallistava päätöksenteko ja kuuleminen niin paikallisella, kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. On erityisen tärkeää kuulla heitä, joita asia ensi tilassa koskee, jotta voitaisiin saavuttaa mahdollisimman tehokkaat ja tarkoituksenmukaiset keinot sekä ratkaisut.
- Siirtyminen uuteen energiaregiimiin maailmanlaajuisesti oikeudenmukaisella tavalla siten, että se on myös kehittyvien valtioiden tavoitettavissa
- Tulevien sukupolvien huomioiminen sukupolvien välisen tasa-arvoisuuden nimissä siten, että valistetaan ja tuetaan tekemään sellaista sijoitustoimintaa, joka tukee kestävästä kehitystä.

---

³⁴ Ilmasto-oikeudenmukaisuusperiaatteet ovat juurrutettu osaksi ihmisoikeusregiimiä, eivätkä vaadi erityisiä perusteita tullaan sovelletuiksi ilmasto-oikeudenmukaisuuden nimissä: 1. Ihmisoikeuksien suojelun periaate, 2. Oikeus kehitykseen 3. Hyötyjen ja taakkojen tasapuolinen jako 4. Osallistava, vastuullinen ja läpinäkyvä päätöksenteko ilmastonmuutoskysymyksissä 5. Sukupuolten välinen tasa-arvo 6. Koulutuksen turvaaminen ja tehostaminen 7. Tehokkaan yhteistyön turvaaminen

³⁵ Mary Robinson -säätiön verkkosivusto

- Vastuullisuus, erityisesti kehittyneiden valtioiden on kannettava kortensa kekoon ja tuettava kehittyviä valtioita kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa
- Laillisuusperiaate (The rule of Law): Ilmastonmuutos pahentaa köyhien yhteisöjen haavoittuvaa asemaa, vaikka ne jo entuudestaan kärsivät puutteellisesta lainsuojasta. Oikeudellisten systeemien ja järjestelmien on muututtava, ja niitä on kehitettävä oikeussuojakeinojen ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi. Vahvat oikeudelliset raamit ovat edellytys läpinäkyvyyden, luotettavuuden, pitkäaikaisuuden, uskottavuuden, tehokkaan täytäntöönpanon ja oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi.³⁶

Olen eritellyt sekä säätiön tavoitteet, että julistuksen suuntaviivat erillisiksi luetteloiksi siitä syystä, että ne mielestäni ilmasto-oikeudenmukaisuusperiaatteiden lisäksi antavat erinomaiset työkalut ilmasto-oikeudenmukaisuuden ongelmien hahmottamiseen ja ratkaisemiseen, sekä ylipäätään sen ymmärtämiseen, mistä kaikesta ilmasto-oikeudenmukaisuus koostuu. Nämä periaatteet, tavoitteet ja suuntaviivat ovatkin tutkimukseni keskeisiä teemoja.

3.2 Oikeudenmukaisuus

Etiikassa ja yhteiskuntafilosofiassa oikeudenmukaisuus merkitsee suurin piirtein samaa kuin ”reiluus” tai ”yhtäläisyys”. On oikeudenmukaista kohdella ihmisiä tasavertaisesti ja oikeudenmukaisuutta voidaan pitää periaatteena, jonka mukaan jokainen on oikeutettu omaan osuuteensa, joka on yhtä suuri kuin kaikilla muilla. Lainsäädäntö heijastaa yhteiskunnan käsitystä oikeudenmukaisuudesta.³⁷ Yhtenä historian merkittävimpänä oikeudenmukaisuuskäsityksenä voidaan pitää Aristoteleen oikeudenmukaisuusoppia. Hän jakoi oikeudenmukaisuuden yleiseen ja erityiseen oikeudenmukaisuuteen. Yleiseen oikeudenmukaisuuteen Aristoteles sisällyttää hyveellisyyden muita kohtaan ja lainkuuliaisuuden, vaikka nämä saattavatkin olla toistensa kanssa ristiriidassa, sillä lait saattavat toisaalta olla epäoikeudenmukaisia. Tähän tarvitaankin Aristoteleen mukaan erityistä oikeudenmukaisuutta, johon kuuluu jakava ja korjaava oikeudenmukaisuus. Jakavaan oikeudenmukaisuuteen kuuluu hyötyjen ja taakkojen reilu ja tasapuolinen jakautuminen, kun

---

³⁶ Ilmasto-oikeudenmukaisuuden julistus (Declaration on Climate Justice)

³⁷ Tieteen termipankki /oikeudenmukaisuus

taas korjaavaan oikeudenmukaisuuteen tällaisten hyötyjen ja taakkojen epätasapainon korjaaminen.³⁸

Yleinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa siis yksilön ominaisuuksia, kun taas erityinen oikeudenmukaisuus on yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta kansalaisiaan kohtaan. Erityinen oikeudenmukaisuus soveltuu siis juuri ilmastonmuutoksen kaltaisiin tilanteisiin ja onkin juuri nimenomaan sitä mistä ilmasto-oikeudenmukaisuudessa tulisi olla kysymys. Ilmasto-oikeudenmukaisuusteoria voitaisiin analogiaa käyttäen johtaa Aristoteleen jakavasta ja korjaavasta oikeudenmukaisuudesta.

Uudemman ajan merkittävänä oikeudenmukaisuusteoreetikkona on pidetty John Rawlsia (1921-2002), jonka oikeudenmukaisuusteorian³⁹ mukaan oikeudenmukaisuuden olemus on reiluus. Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteista ensimmäinen on ”vapausperiaate” (the principle of liberty), jonka mukaan yhteiskunnan tulisi taata kaikille jäsenilleen mahdollisimman laajat perusvapaudet. Toinen periaate on kaksiosainen, joista ensimmäisen ”yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen” (the principle of fair equality of opportunity) Rawls priorisoi vähäosaisten asemaa koskevan ”eroperiaatteen” (the difference principle) edelle. Ensimmäisen mukaan kaikille olisi taattava reilut ja yhtäläiset mahdollisuudet saavuttaa tärkeitä yhteiskunnallisia asemia ja jälkimmäisen mukaan näennäinen epätasa-arvoisuus voidaan hyväksyä sillä edellytyksellä, että se parantaa heikommassa asemassa olevien mahdollisuuksia.⁴⁰

Rawls pyrki kuvailemaan täydellistä oikeudenmukaisuutta niin sanotun hypoteettisen ”tietämättömyden verho” -vertauskuvan avulla. Lähtötilanteessa olisivat vapaat, tasa-arvoiset ja järkevät toimijat, joiden olisi valittava optimaalisen oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusperiaatteet tietämättä etukäteen omia tulevia erityispiirteitään, kuten esimerkiksi yhteiskunnallista asemaansa, uskontoaan, sukupuoltaan, etnistä taustaansa, seksuaalista suuntautumistaan, mieltymyksiään tai psykofyysisiä ominaisuuksiaan. Tietämättömyden verhon takana olevien valitsijoiden olisi järkevää pyrkiä varautumaan niin lahjakkaan kuin vähälahjaisenkin, hyvä- sekä huonompiosaisen yhteiskunnan jäsenen osaan.

---

³⁸ Encyclopedia of Philosophy /Aristoteles

³⁹ A Theory of Justice (1971)

⁴⁰ filosofia.fi -verkkosivusto /Rawls

Valitut periaatteet olisivat siten niin puolueettomat kuin mahdollista.⁴¹ Tällainen ”puolueettomuuden ideaali” on todellisuudessa toki mahdotonta toteuttaa. Siksi erityisen suurta painoarvoa tulisikin antaa mahdollisimman monipuoliselle ja kirjavalle edustajajoukolle yhteiskunnallisia päätöksiä tehtäessä, jotta jokainen edustaja voisi ajaa omia intressejään ja samalla kaltaistensa asemaa. Mitä useampi ihmisryhmä olisi edustettuna, sitä lähemmäs optimaalista oikeudenmukaisuutta olisi mielestäni mahdollista päästä.

Vaikka Rawlsin teoria onkin pohjimmiltaan varsin liberalistinen, on siinä kuitenkin solidaarisuuden ”välähdyksiä”, mm. eroperiaatteen idean muodossa. Eroperiaate ajaa takaa ajatusta siitä, että samanlaiset ”välineet” tai ”mahdollisuudet” eivät tarkoita oikeudenmukaisuutta, jos lähtökohdat ovat erilaiset. Olisi esimerkiksi epäoikeudenmukaista laittaa 50 kilogrammaa ja 100 kilogrammaa painavat henkilöt samaan kehään painimaan vapaapainin mestaruudesta. Eroperiaatteen ideana on siis tukea niitä, jotka ovat huonommassa lähtötilanteessa ”suosimiselta” ulkopuolisen silmiin näyttävällä tavalla, jotta todellinen oikeudenmukaisuus toteutuisi. Eroperiaatteen ideaa voidaan soveltaa myös ilmasto-oikeudenmukaisuudessa. Ei ole oikeudenmukaista jakaa ilmastonmuutoksesta aiheutuvaa vastuuta ja siitä johtuvia kustannuksia ”tasan”, vaan on otettava huomioon erilaiset lähtötilanteet ja vastuunkantokyky.

Englannin kielessä tasa-arvoisuutta, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta kuvailevat hyvin esimerkiksi sanat ”equality” ja ”equity”. Niiden hyvin samankaltaisesta ulkoasusta huolimatta, niissä on kuitenkin merkityksellinen ero. ”Equality” nimittäin kuvastaa samanlaisuutta tai saman arvoisuutta objektiivisella tasolla eli juuri Rawlsin ”yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen” tarkoittamalla tavalla, kun taas ”equity” keskittyy todelliseen oikeudenmukaisuuteen huomioiden myös subjektiivisen erilaisuuden (eroperiaate). ”Justice” (=oikeudenmukaisuus, oikeus) taas on ikään kuin optimaalinen tai täydellinen oikeudenmukaisuus, jota käytetään juridiikassa. Equality/equity:n kaltaisesta jaottelusta voidaan puhua myös yleistävän ja yksilöllistävän oikeudenmukaisuuden välillä. Yleistävän oikeudenmukaisuuden arvopäämääränä on oikeusvarmuus ja ennustettavuus eli objektiivisuus, kun taas yksilöllistävän kohtuus ja kohtuullisuus, joka huomioi subjektiiviset ominaisuudet.

---

⁴¹ sama kuin edellä

3.3 Globaali oikeudenmukaisuus

Maailman rikkain prosentti väestöstä omistaa 65 kertaa enemmän kuin maailman köyhin puolisko.⁴² On ennustettu, että vuoteen 2030 mennessä ilmastonmuutoksen takia *äärimmäiseen köyhyyteen*⁴³ on suistumassa jopa 135 miljoonaa ihmistä.⁴⁴ Tämä ei tunnu oikeudenmukaiselta, mutta voitaisiinko se silti jotenkin moraalisesti perustella?

Globaalia oikeudenmukaisuutta tutkivan Thomas Poggen mukaan globaalien köyhyyden ”ratkaisematon” ongelma olisi ratkaistu jo aikoja sitten, jos sitä todella olisi haluttu, sillä rikkaan valtion asukkaan tulot ovat keskimäärin lähes 180 kertaiset köyhän valtion asukkaaseen nähden. Globaalien köyhyyden ajatellaan tyypillisesti johtuvan itsestämme riippumattomista tekijöistä, vaikka todellisuudessa tilanne on päinvastainen. Elämme yltäkylläisyydessä hyvinvointivaltiossa köyhän väestön kustannuksella. Hyväntekeväisyyteen lahjoittaminen nähdään ennemminkin anteliaana ja avuliaana eleenä kuin moraalisen velvollisuuden täyttämisenä. Olettamus siitä, että elintasomme on jotenkin ansaittua ja huomattavat taloudelliset erot oikeutettuja on yleinen ja mieltäylentävä, mutta valitettavasti huonosti perusteltavissa.⁴⁵

Tyypillisiä tapoja perustella ja oikeuttaa globaalia taloudellista epätasapainoa on esimerkiksi henkilökohtaiset ja valtiokohtaiset eroavaisuudet ahkeruudessa, määrätietoisuudessa, kulttuurissa, instituutioissa, maantieteellisissä olosuhteissa tai yksinkertaisesti tuurissa. Historiasta kuitenkin tiedämme, että kaikki tämä radikaali eriarvoisuus alkoi kolonisaation ajoilta, jolloin siirtomaavallan alaisia sorrettiin: ihmisiä kaupattiin, instituutioita ja kulttuureja tuhottiin, heidän alueitaan vallattiin ja luonnonvarojaan hyväksikäytettiin. Kolonialismi tuhosi siirtomaiden kehityksen edellytykset ja vaikutukset näkyvät yhä tänä päivänä.⁴⁶ Tähän voisi tietenkin vastata, että emmehän me voi olla vastuussa esi-isiemme julmuudesta. Emme tietenkään, mutta emme me silloin voi myöskään hyötyä heidän julmuutensa hedelmästä.⁴⁷

---

⁴² Oxfam- hyväntekeväisyysjärjestön vuonna 2014 julkaisema raportti

⁴³ 1,60 eurolla päivässä eläminen

⁴⁴ Niskakangas HS 2020

⁴⁵ Pogge 2005, s.1-7

⁴⁶ tieteen termipankki /kolonialismi

⁴⁷ Pogge 2005, s.1-7

Selittävä nationalismi perustelee taas taloudelliset erot enemmän kansallisilla eroavaisuuksilla ja kansallishallinnollisilla seikoilla kuin globaalilla epäoikeudenmukaisuudella. Tämäkin perustelu ontuu, sillä kyse ei ole siitä, että he olisivat järjestäneet asiana hallinnollisesti huonosti vaan siitä, että heitä hallitaan huonosti tahtomattaan ja tätä asetelmaa tukevat rikkaat valtiot hyväksymällä ja tunnustamalla nämä hallinnolliset järjestelyt ja hyötymällä niistä. Maksamme köyhien kansojen johtajille valtavia määriä saadaksemme heidän kansojensa luonnonvaroja ja hyödykkeitä.⁴⁸

Kaiken tämän lisäksi ilmastonmuutos on rikkaiden teollistuneiden maiden syytä ja seuraukset kantavat kehittyvät maat, jotka menettävät elinkeinonsa ja luonnonvaransa esimerkiksi kuivuuden ja kuumuuden seurauksena. Emme siis voi mielestäni moraalisesti oikeuttaa omaa ylivertaista ja etuoikeutettua taloudellista asemaamme tai perustella toimintaamme, vaikka kuinka yrittäisimme. Meillä on siis moraalinen velvoite sortamiamme kansoja kohtaan. Enkä puhu edes positiivisesta velvoitteesta *auttaa hädässä olevia* vaan negatiivisesta velvoitteesta *olla kajoamatta heidän oikeuksiinsa*. Olemme tehneet sitä jo tarpeeksi kauan.

---

⁴⁸ Pogge 2005, s.1-7

4 Ilmasto-oikeudenmukaisuus, yhteiskunta ja ihmisoikeudet

4.1 Ilmastonmuutos oikeudellisena ja yhteiskunnallisena ongelmana

Ilmastonmuutosta ajatellaan tyypillisesti tieteellisenä ilmiönä, joka vaikuttaa haitallisesti luonnon monimuotoisuuteen, lämmittävästi sääoloihin ja pilaannuttavasti ilmanlaatuun. Ilmastokysymysten tieteellinen terminologia, sekä asioiden esittäminen lukuina ja vaikeina käsitteinä, tekevät asiasta jokseenkin vaikeasti lähestyttävän ja on ehkä vaikea ymmärtää, mitä luvut ja käsitteet käytännössä merkitsevät.

Ilmastonmuutoksen ollessa toki tieteellinen ilmiö, se on sitä myös juridisella ja yhteiskunnallisella tasolla. Ilmasto-oikeudenmukaisuudesta tulisi puhua ilmastonmuutoksen yhteydessä, liittää keskustelu myös vallitseviin sosiaalsiin rakenteisiin ja kyseenalaistaa vallitseva epäoikeudenmukainen ”status-quo” sekä esimerkiksi se, miten tämänhetkistä kansainvälistä kauppaa yhä edelleen pyörittävät fossiiliset polttoaineet. Ilmastonmuutosta ja ilmasto-oikeudenmukaisuutta ei pitäisi erottaa toisistaan yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden tulisi mielestäni painottaa olevan juridinen kysymys, jossa on kyse muun muassa tasa-arvosta, oikeudenmukaisuus- ja laillisuusperiaatteen soveltamisesta sekä ihmisoikeuksista. Ilmastonmuutoksessa on kyse humanitaarisesta kriisistä, joka vaikuttaa huomattavasti jo tälläkin hetkellä heikoimmissa ja haavoittuvimmassa asemassa oleviin, eli sosiaalisten rakenteiden alimmalla ”ruohonjuuritasolla” oleviin yksilöihin, jotka nykyisten sosiaalisten valtarakenteiden sekä syrjivien toimintamallien johdosta eivät saa ääntään tarpeeksi kuuluviin, eivätkä näin ollen heille ihmisoikeuksien perusteella kuuluvia vähimmäistason oikeuksiaan toteutetuksi.

Ihmisyksilö ollessaan rationaalinen, perustaa päätöksensä ja toimintansa tieteellisesti tutkituille faktoille ja loogisesti perustelluille ennusteille sekä matemaattisille luvuille, mutta toimii usein myös tunteiden, empatian, syyllisyyden ja huonon omatunnon motivoimana, puhumattakaan sosiaalisesta paineesta tai rangaistuksen pelosta. Oikeudellinen näkökulma sekä ilmasto-oikeudenmukaisuus ovat siis suuressa roolissa ilmastonmuutoksesta keskusteltaessa, sillä mielestäni ilmastonmuutos on juridinen, valtava, maapalloa välittömästi uhkaava ilmiö, johon oikeus ja oikeudenmukaisuus liittyvät keskeisellä tavalla.

Ihminen syntyy maapallolle puolustuskyvyttömänä ja usein päättää myös elämänsä avuttomuuteen verrattavissa olevassa tilassa. Meidän jokaisen intressissä on siis yhteiskunta, joka huolehtii meistä ja meidän oikeuksistamme silloinkin, kun emme itse siihen kykene. Lait

ja erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot ovat turvaamassa sitä, että heikot ja haavoittuvaiset voisivat elää luottaen siihen, ettei heidän oikeuksiaan loukattaisi. Näin ollen oikeuksiin kuuluu aina myös sosiaalinen eli yhteiskunnallinen ulottuvuus. Oikeudet siis vaativat toteutuakseen sosiaalisia normeja, instituutioita ja käytäntöjä.

Globalisaation myötä kansalaisidentiteetti on menettämässä merkitystään ja pelot, huolet sekä elämänvalinnat nähdään yhä enemmän henkilökohtaisina ”projekteina”, joilla ei ole yhteiskunnan kanssa mitään tekemistä. On toki luonnollista, että yksilö huolehtii ensisijaisesti omasta pärjäämisestään ja tekee päätöksiä ja valintoja omasta subjektiivisesta näkökulmasta. Yhteiskunnalliset asiat ja poliittiset päätökset kuitenkin vaikuttavat ihan jokaiseen, sillä yhteiskunnan rooli on *objektiivinen*: turvata kansalaisten oikeudet.

Liberalistisen ajattelumallin mukaan oikeudet mielletään lähes kauttaaltaan ”negatiivisen vapauden” – käsitteen kautta, toisin sanoen oikeuksina, kuten *koskemattomuus*, *häiritsemättömyys*, *oikeus tulla jätetyksi rauhaan*, *yksityisyys ja omaisuuden suoja*. On kuitenkin ymmärrettävää, että kaikki oikeudet, nämä mukaan lukien, tarvitsevat tuekseen ja toteutuakseen yhteiskunnallisia normeja ja lakeja sekä oikeussuojakeinoja. Yksilön oikeudet perustavat siis yhteiskunnallisia velvoitteita. Hyväksymällä yksilön oikeudet ja niitä vastaavat yhteiskunnalliset velvoitteet, sitoutuu myös ajatukseen yhteiskunnasta, jossa avuttomia puolustetaan siten, ettei ketään jätetä sellaisen kohtalon armoille, josta ei yksin olisi resursseja selviytyä. Vaikka oikeuksien haltijat ovat individuaaleja oikeussubjekteja, heidän oikeuksiensa toteutuminen ja toimeenpano riippuvat pitkälti yhteiskunnallisesta suojelusta, joka taas juontaa juurensa ja perustaa toimivuutensa ajatukselle solidaarisuudesta, joka onkin hyvinvointivaltion peruseriaate. ⁴⁹

Yksilöt ovat aina siis riippuvaisia yhteiskunnasta ja näin ollen myös toisistaan. Myös yhteiskunnallinen muutos ja kehitys tarvitsevat yhteistyötä sekä yhteisen tavoitteen tai päämäärän. Jo ennen kuin ilmastonmuutoksesta alettiin puhua, on tavattu myös sukupolvien välistä yhteistyötä ja riippuvuutta toisistaan. Yliopistot, historialliset rakennukset, kaupungit, yhteiskunnat, imperiumit jne. ovat monesti syntyneet sukupolvien saatossa. Ihmisen elinaika on siinä mielessä rajallinen, että panos jonkun merkittävän kehittämisessä saattaa periytyä seuraavalle, ikään kuin luonnollisena jatkumona. Tällöin tavoitteena ei ole edes ”saada valmiiksi” vaan paremminkin ”raivata tietä”. Ilmastonmuutoksen kohdalla tämä pätee myös

---

⁴⁹ Shue 2014, s.58-59

siinä suhteessa, että yksi sukupolvi ei välttämättä pysty tarjoamaan seuraavalle täysin hiilineutraalia yhteiskuntaa, mutta tärkeintä olisikin edellytysten luominen ja oikean suunnan näyttäminen.

On toki totta, että ilmaston tila vaatii mahdollisimman nopeasti, jo tämän sukupolven aikana tapahtuvaa valtavaa muutosta energiataloudessa. Siirtymät esimerkiksi puusta energianlähteenä kivihiileen ja öljyyn ovat tapahtuneet nimittäin suhteellisen pitkällä aikavälillä. Henry Shuen mukaan kuitenkin toivoa ja luottamusta herättää se, ettei aikaisemmin koskaan ole ollut näin vahvaa yhteistä multilateraalista konsensusta siitä, että siirtymä uusiutuviin energianlähteisiin olisi tehtävä ja tavoitteen saavuttamiseksi toimiin olisi ryhdyttävä valtioiden toimesta välittömästi.⁵⁰

4.2 Ilmasto-oikeudenmukaisuus, poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset toimet

Jotta Pariisin sopimuksessa esitettyyn tavoitteeseen alle kahden celsiusasteen lämpenemisestä esiteolliseen aikaan nähden päästäisiin, olisi tavoitteeseen sitouduttava ja pyrittävä siihen aktiivisesti. Tämä vaatii yhteiskunnallisen konsensuksen, joka perustuu kansalaisten valintaan sopeutua vaadittaviin muutoksiin. Hieman kärjistetyksi valinta olisi tehtävä siis nykyisellään olevan kansainvälisen kaupan, jota pyörittää enimmäkseen fossiiliset polttoaineet, ja vihreän tulevaisuuden, eli toisin sanoen ihmiskunnan säilyvyyden ja hyvinvoinnin, välillä.⁵¹ Oikeaa valintaa on kuitenkin vaikea tehdä, jos esimerkiksi kaikki realiteetit eivät ole selvillä, puhumattakaan täysin virheellisistä luuloista ja käsityksistä.

Ilmastoasioiden ekspertti Mary Robinson ja EU:n ilmastotoimintavaltuutettu Connie Hedegaard ovat sitä mieltä, että ilmastonmuutoksesta puhuminen puhtaasti tieteellisenä ilmiönä vieraannuttaa kansalaiset ilmastonmuutoksen vaarojen todellisesta luonteesta. Esimerkiksi ilmastonmuutoksesta aiheutuva kärsimys koko ihmiskunnalle toimii empaattisten ”tunneihmisten” hyvänä motivaattorina, kun taas rationaalisia ihmisiä voisi motivoida sillä,

---

⁵⁰ Shue 2014, s. 59

⁵¹ Grear 2014, s. 1-2

miten huomattavia taloudellisia haittavaikutuksia ilmaston lämpenemisellä on pitkällä tähtäimellä.⁵²

Connie Hedegaard vastasi ilmastonmuutostoimintaa (Climate Action) koskeviin kysymyksiin Conor Geartyn haastattelussa, joka pidettiin syyskuussa 2013 EU:n komissiossa Brysselissä. Hän kasvattaisi kollektiivista kunnianhimoa nimenomaan puhumalla ilmastonmuutoksesta taloudellisena ongelmana, jota se todellakin on. Hedegaardin mukaan, kun valtaapitävät taloudelliset toimijat ja organisaatiot näkevät ilmastonmuutoksen todellisen uhkaavan luonteen ja tilanteen vakavuuden talouden kasvun näkökulmasta, herättää se tarvittavaa huomiota myös globaalilla tasolla. Ilmastonmuutos tulisi ottaa yhä enenevässä määrin huomioon taloudellisen kasvun strategioita laadittaessa, sillä muuten strategiat osoittautuvat ongelmallisiksi, eivätkä ole kauaskantoisia.⁵³

Hedegaardin mukaan ongelmallista on myös lyhyen tähtäimen politiikka ja poliitikkojen ensisijainen intressi tulla valituksi verraten lyhyelle vaalikaudelle. Tarvittavat toimet lämpötilan nousun pitämiseksi alle kahden asteen verrattuna esiteolliseen aikaan vaativat Hedegaardin mukaan kuitenkin pitkäjänteistä politiikkaa ja ratkaisuja. Katse olisi suunnattava vaalikautta, ja jopa sukupolvia pidemmälle. Tähänkin ongelmaan auttaisi Hedegaardin mielestä kansalaistietoisuuden lisääminen, sillä jos kansalaiset eivät ole perillä ilmastonmuutoksen konkreettisista haitoista, eivät he myöskään osaa vaatia poliitikoilta tarvittavia toimia. Lisäksi Hedegaard näkee tärkeänä, että kansalaisille osoitettaisiin käytännössä, miten tavoitteisiin päästäisiin ilman suurempia myönnytyksiä. Tarvitaan vain päätöksiä ja toimia. Suoraan haastattelusta lainatakseni: ”Then I believe people will act. If they see the solutions are there.” (Ihmiset uskoakseni reagoivat, kun näkevät, että ratkaisut ovat jo olemassa.)⁵⁴

Tämänhetkisessä tilanteessa, varsinkin kun on kyse kansainvälisestä kaupasta, ajatellaan varsin lyhyellä tähtäimellä ja intressissä lähtökohtaisesti on taloudellisen hyödyn maksimointi, joka taas usein tapahtuu ympäristön kustannuksella. Hedegaardin mukaan tähän olisi myös ensi tilassa puututtava hallinnollisella tasolla, muun muassa uudenaikaisella hinnoittelulla (pricing), jossa luonnonvarojen käytöllä olisi ”hintalappu”. Tätä on toteutettu jo

---

⁵² Grear 2014, s. 2

⁵³ Hedegaard (haastattelu) 2013, s. 8

⁵⁴ Hedegaard (haastattelu) 2013 s. 9

esimerkiksi *päästökauppajärjestelmällä*⁵⁵. Ideana siis olisi se, että ekologisuus olisi yrityksille kannattavampaa kuin epäekologisuus. On kestävämpää pitää markkinatalous ja liiketoiminta erillään ympäristöasioista ja Hedegaardin kantavana ajatuksena onkin se, että sekä kansalaisten, päättäjien, että yritysten on toimittava keskinäisessä symbioosissa ja yhteisymmärryksessä vaatien toisiltaan ekologisuutta. On myös luovuttava ennakkoluulosta, jonka mukaan ilmastonmuutoksen pysäyttäminen tarkoittaa elintason tai elämänlaadun huononemista.⁵⁶

Bill Gates⁵⁷ on viime vuosien aikana perehtynyt ilmastonmuutokseen ja omistautunut osoittamaan, miten nollapäästöihin olisi mahdollista päästä ja hiilineutraalius saavuttaa vuoteen 2050 mennessä. Hänen kirjoittamansa kirja ”Kuinka välttää ilmastokatastrofi” on kattava selvitys ilmastonmuutoksesta, ilmasto-oikeudenmukaisuudesta ja konkreettisista ohjeista ja toimista, joiden avulla tavoitteeseen olisi mahdollista päästä. Gatesin itsevarmuus ja ratkaisukeskeisyys on juuri sitä, mitä tarvitsemme päästäksemme asiassa eteenpäin. Gates painottaa kirjassaan uusiutuvan energian kehittämisen ja uusien innovaatioiden ja teknologian tukemisen tärkeyttä nollatavoitteen saavuttamisessa. Puhtaan energian tutkimukseen siis tulisi suunnata voimavaroja ja kannustimia, jotta läpimurtoja syntyisi. Lisäksi päästöttömistä vaihtoehdoista tulisi tehdä myös kuluttajille kannattavampia.⁵⁸

Gatesin mukaan välineet ilmastokatastrofin torjumiseen ovat olemassa, mutta konkreettinen suunnitelma on se mitä vielä tarvitsemme. Voimassa oleva ympäristölainsäädäntö ei huomioi ilmastonmuutosta alkuunkaan riittävällä tavalla ja tilalle tarvitaan uutta ajantasaista lainsäädäntöä. Gatesin mukaan poliittisilla päätöksillä on valtavasti merkitystä, ja valtiot ovat avainroolissa suunnannäyttäjinä ilmastotoiminnalle. Myös Gatesin mielestä lyhyet vaalikaudet luovat epävarmuutta, sillä suhtautuminen ilmastoon ja energiaan näyttää muuttuvan vaalikaudesta toiseen.⁵⁹

---

⁵⁵EU:ssa toteutettu järjestely, jossa päästöjä tuottavat laitokset omistavat tietyn määrän päästöoikeuksia, joita laitokset voivat ostaa ja myydä keskenään. Ratkaisu ei kuitenkaan ole pitkällä tähtäimellä kestävä, sillä päästöt on tiputettava kokonaan nolnaan vuoteen 2050 mennessä.

⁵⁶ Hedegaard (haastattelu) 2013 s.9-10

⁵⁷ Microsoftin perustaja ja aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelija ja merkittävä humanitaarisen työn ja kehitystyön rahoittaja

⁵⁸ Gates 2021, s.25

⁵⁹ Gates 2021, s.66-67

Päästöttömyys on tällä hetkellä kalliimpaa kuin fossiilisuus. Fossiilisten vaihtoehtojen hinnassa ei kuitenkaan ole huomioitu niiden pitkän tähtäimen tuhoisia vaikutuksia, jotka vaikuttavat talouteen myös huomattavasti. Gates havainnollistaa hintaeroja *vihreiden preemioiden*⁶⁰ avulla. Hänen mukaansa vihreät preemiot on hyvä pitää mielessä, jotta päädytään huokeampiin, tehokkaampiin ja kannattavampiin ratkaisuihin. Vaihtoehdot, joilla on jo nyt matala vihreä preemio tulisi ottaa käyttöön heti ja korkeisiin vihreän preemion vaihtoehtoihin suunnata tutkimus- ja kehitystyötä. Vihreät preemiot siis mittaavat nollapäästöjen kustannukset ala kerrallaan ja kertovat millä alalla tarvitaan lisää resursseja ja innovaatioita.⁶¹

Gatesin mukaan hyvään alkuun päästäisiin kaiken mahdollisen sähköistämällä ja hiilineutraalien sähköverkostojen kehittämällä sekä uusiutuvan energian⁶² tehokkaalla käyttämisellä ja varastoimisella (akut). Gatesin mukaan rikkaiden valtioiden tulisi aloittaa tämä rupeama asettamalla hiilineutraaliustavoite vuodelle 2050 ja tekemällä pitävä suunnitelma, jota köyhemmät valtiot seuraisivat perässä. Lisäksi julkisen sektorin olisi luotava puitteet tälle kaikelle: sijoittamalla puhtaan energian kehittämiseen ja tutkimukseen, ajantasaistamalla ympäristölakeja esimerkiksi hiiliverotuspäätöksillä. Likainen elektroni sytyttää valon aivan yhtä hyvin kuin puhdas, mutta halvemmalla. Poliittisella väliintulolla esimerkiksi hiilen hinnassa tai normeissa, puhdas energia olisi myös kuluttajalle edullinen vaihtoehto. Yksityinen sektori siis seuraisi julkisen sektorin esimerkkiä, kun se olisi sille kannattavaa.⁶³

Mary Robinson, Mary Robinson-säätiön⁶⁴ puheenjohtaja korostaa ilmastonmuutoksen luonnetta vahvasti kehitykseen ja oikeuksiin liittyvänä. Ilmastonmuutoksen luonnonilmiömäisyys ja tieteellisyys etäännyttävät ihmiset todellisesta ongelmasta, joka on ihmisten aiheuttama, ihmisiin vaikuttava ja ihmisten ratkaistava.⁶⁵

---

⁶⁰ Kuinka paljon vihreä vaihtoehto on kalliimpi kuin fossiilinen? Vihreä preemio voi olla myös negatiivinen, jolloin ekologinen vaihtoehto on halvempi.

⁶¹ Gates 2021, s. 79-82

⁶² esim. aurinko-, tuuli- ja vesivoima

⁶³ Gates s.244-245

⁶⁴ Mary Robinson säätiö: ks. kpl 3.1

⁶⁵ Robinson 2014, s.15

Robinson kiinnittää ongelman juridisuuden ohella huomiota yhteiskunnalliseen status quo:hon, sekä kyseenalaistaa poliittisen Zeitgeistin.⁶⁶ Ilmasto-oikeudenmukaisuutta olisi tarkasteltava laillisuusperiaatteen näkökulmasta, mutta tärkeää olisi myös purkaa vanhakantaiset valta-asetat ja sosiaaliset rakenteet. Perinteisen johtajuuden olisi Robinsonin mielestä muututtava, jotta kehitystä saataisiin aikaiseksi, sillä tämänhetkinen tila ei lupaa ilmasto-oikeudenmukaisuutta, tarpeeksi kestävästä kehityksestä, vihreää taloutta eikä yhteiskuntaa.⁶⁷

Johtajuuden transformaatio olisi Robinsonin mukaan osittain ratkaisu ongelmiin. Ilmastoasioita koskevia päätöksiä tehtäessä tarvittaisiin edustajistoa Robinsonin mielestä eri aloilta ja ”tasoilta”. Robinson mainitsee ruohonjuuritason, kuten viljelijät, jotka kamppailevat ilmastonmuutoksen aiheuttamia haittoja vastaan päivittäin ja tietävät käytännön tasolla, mihin kaikkeen muuttuvat sääolot vaikuttavat, sekä korkeimman poliittisen tason sellaiset johtajat, jotka tiedostavat ja tunnistavat ilmastoepäoikeudenmukaisuuden aiheuttamat ongelmat. Robinson kannattaa nyt pinnalla olevaa ajatusta, jossa kehittyvät maat ja niiden visionääriset johtohenkilöt nousisivat korkeaan, johtavaan asemaan. Tämä romuttaisi vanhoja infrastruktuureja, joissa teollisuusmaat jatkaisivat jyräämistään entiseen tapansa, ja yhteiskunta pyörisi edelleen fossiilisten polttoaineiden voimalla. Onnistuakseen, tämä valta-aseman transformaatio vaatisi toki hyväksyntää myös yksityiseltä sektorilta, sekä kansainvälisiltä rahalaitoksilta. Lisäksi tarvitaan kansainvälinen sopimus⁶⁸, jolla teollisuusmaat sitoutuvat velvoitteisiinsa kehitysmaita kohtaan. Kehittyvän yhteiskunnan nousua ja kehitystä onkin viime aikoina ollut havaittavissa esimerkiksi Afrikassa.⁶⁹

Robinson painottaa yksilö-, yhteisö-, paikallis-, kaupunkilais-, yritys- sekä valtakunnallisen tason osallisuutta ja omistautumista, jotta tarvittavia muutoksia saataisiin aikaan. Robinson näkee, että yksittäinen henkilö, varsinkin heikommassa asemassa oleva, saattaa kokea vaikutusmahdollisuutensa mitättömiksi tai ainakin hyvin vaikeaksi saada ääntään kuuluviin. Tämä kaikki kumpuaa ongelmallisista vallitsevista sosiaalisista valtarakenteista, joiden vuoksi Robinsonin mielestä kansainvälisiin prosesseihin, kuten YK:n ilmastonmuutosta koskevaan

---

⁶⁶ Zeitgeist = ajan henki

⁶⁷ Robinson 2014, s.17

⁶⁸ Pariisin ilmastopöytäkirja

⁶⁹ Robinson 2014, s.17

puitesopimusmenettelyihin, olisi erityisen tärkeää sisällyttää myös esimerkiksi ruohonjuuritason edustajistoa. Mary Robinson säätiön ja Irlannin hallituksen isännöimässä ”Huger, Nutrition, Climate Justice” -konferenssissa (2013) oli edustettuna maita kuten Uganda, Vanuatu, Etiopia, Kenia, Antigua, Mongolia, Kolumbia ja Filippiinit, juuri siitä syystä, että konferenssissa käsiteltävät asiat koskettavat erityisesti kyseisiä valtioita. Robinsonin mukaan tämä on poikkeuksellista. Usein samantapaiset tilaisuudet ja kokoukset käydään ilman, että ”asianomaiset” ovat riittävässä määrin edustettuina, jos ollenkaan ja tästä syystä keskustelusta puuttuu olennaisesti riittävä kokemusperäisyys ja sitä kautta uskottavuus. Robinson siteeraa vielä kokoukseen osallistunutta Antigualaista Mitchell Lay:tä: ”Kukaan ei voi edustaa sinua itseäsi niin kuin sinä itse.” (No one can represent you like you can represent yourself.)⁷⁰

Edustuskysymyksen keskiössä on myös sukupuolten tasapaino vielä nykyään jatkuvan johtavissa positioissa olevien miesvoittoisuuden takia. Puoluekokouksessa (Conference of parties, COP) Dohassa sopeuduttiin ajatukseen sukupuolten tasapainoisesta edustuksesta, ja Robinsonin mielestä olikin huomattavaa, mitä naisjohtajisto sai yhdessä aikaan. Dohakokouksen myötä asiaan onkin kiinnitetty yhä enemmän huomiota ja Robinson näkee, että miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon pyrkiminen jo itsessään edesauttaisi ilmasto-oikeudenmukaisuutta ja samalla ilmastonmuutoksen pysäyttämistä.⁷¹ Myös Hedegaard puoltaa vahvasti niin sanottua Doha-idea varsinkin, kun ilmastonmuutoksen haittavaikutukset kohdistuvat suuremmaksi osaksi naisiin kuin miehiin.⁷² On siis absurdia ajatella, että naisia on vähemmän edustettuna ilmastoasioista päätettäessä ja keskusteltaessa.⁷³

Yalen yliopistossa vuonna 2018 tehdyssä tutkimuksessa ilmenee, että yhdysvaltalaisten miesten⁷⁴ asennoituminen ilmastonmuutokseen on keskimäärin välinpitämättömämpää kuin yhdysvaltalaisten naisten, vaikka naisia on ympäristöasioista päättävissä elimissä edustettuna

---

⁷⁰ Robinsonin haastattelu 2014, s.18

⁷¹ Robinsonin haastattelu 2014, s.19

⁷² Naisten ja (erityisesti tyttöjen) asema maailmassa on jo valmiiksi heikompi kuin miesten. Ilmastonmuutos heikentää entisestään jo heikkoa naisen asemaa kehittyvissä valtioissa erityisesti, koska naiset ja tytöt ovat usein vastuussa ruuanvalmistuksesta ja veden hankinnasta. Esimerkiksi epävakaa sääolos vaikuttavat perheiden ruoka ja vesivaroihin ja lisäävät näin naisten työtaakkaa.

⁷³ Hedegaard (haastattelu) 2013, s.12

⁷⁴ Tutkimuksessa on käytetty binääristä sukupuolijakaumaa: miehet/naiset-jaottelua, jolloin muunsukupuolisten asenteet ovat rajautuneet tutkimuksen ulkopuolelle.

ainoastaan noin 30% koko edustajistosta.⁷⁵ Syitä miesoletettujen välinpitämättömyydelle on arveltu olevan esimerkiksi sukupuolten väliset erot yhteiskunnallisessa asemassa, sekä arvomaailmoissa (esim. altruismin ja myötätunnon mieltäminen usein feminiiniseksi ominaisuuksiksi). Samoin oletamus naisten suuremmasta riskialttiudesta ja haavoittuvaisuudesta, sekä feministisistä arvoista esimerkiksi liittyen yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja ilmasto-oikeudenmukaisuuteen arvellaan vaikuttavan naisten asennoitumiseen.

Toisessa yhdysvaltalaisessa vuonna 2016 tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi ”maskuliinisuuden ihanteen” vaikuttavan huomattavasti miesoletettujen asenteisiin ilmastonmuutosta ja ympäristöystävällisyyttä kohtaan. Tutkimukseen osallistui yli 2000 Yhdysvaltojen sekä Kiinan kansalaista. Hoivaavuus, huolehtivaisuus ja välittäminen koettiin feminiinisinä piirteinä ja ympäristöstä huolehtiminen näin ollen lokeroituu tähän kategoriaan. Empaattisuus ja tunteellisuus on patriarkaattiperäisessä yhteiskunnassa nähty ikään kuin osoituksena heikkoudesta ja toksiseen maskuliinisuuteen⁷⁶ yhdistetään perinteisesti esimerkiksi ylenmääräinen lihansyönti sekä moottoriajoneuvojen ihannoiti. Lisäksi tutkimuksen perusteella ”vihreiden” asioiden kannattaminen miellettiin näyttävästi homoseksuaalisena käytöksenä, jota tietoisesti vältettiin homoseksuaaliksi leimautumisen pelosta. Näin ollen homofobiallakin on tutkimuksen perusteella huomattavia ilmastovaikutuksia. Tutkimus myös paljasti, että miehet kannattivat todennäköisemmin ilmastoystävällisiä merkkejä, jotka oli ”brändätty” maskuliinilla symboleilla, kuten vuorilla ja susilla, kuin tyyppillisillä vihreillä kasvi/maapallosymboleilla varustettuja tuotemerkkejä.⁷⁷

Suomessakin on tutkittu eri sukupuolien suhtautumista ilmastonmuutokseen. Naiset ovat myös Suomessa enemmän huolissaan ilmastonmuutoksesta⁷⁸, mutta toisaalta miehet taas tietävät ilmastonmuutoksesta keskimäärin hieman enemmän.⁷⁹ Toksinen maskuliinisuus on

---

⁷⁵ Yale Program on Climate Change Communication -verkkosivusto

⁷⁶ myrkyllinen ja kapea tapa nähdä maskuliinisuus, toksiseen maskuliinisuuteen liitetään usein aggressiivisuus, voima, vallankäyttö, uho ja heteroseksuaalisen suorituskyvyn ylikorostaminen

⁷⁷ Brough – Wilkie – Ma – Isaac - Gal Journal on Consumer Research 2016, s. 567-582

⁷⁸ Tulevaisuusbarometri 2019, s.11

⁷⁹ yle.fi /uutiset

puhuttanut viime aikoina paljon *feminismin*⁸⁰ ja muiden tasa-arvoa tukevien aatteiden noustessa yhä suurempaan suosioon. Toksinen maskuliinisuus ei ole haitaksi ainoastaan ympäristölle ja muille ihmisille, vaan myös miehelle itselleen, sillä se ylläpitää tiettyä miehisyyden stereotypiaa ja miehisyyteen liitettyjä ominaisuuksia, joista poikkeaminen koetaan häpeällisenä. Suomessa maskuliinisuuteen liitetään perinteisesti sisu, rehtiys, sulkeutuneisuus ja voima. Maskuliinisuus itsessään ei ole pahasta, mutta sen ylikorostaminen ja feminiinisten piirteiden huonoiksi leimaaminen on haitallista.⁸¹

Toksista maskuliinisuutta on pyritty kitkemään pois opettamalla lapsille ja erityisesti pojille erilaisia tunnetaitoja sekä hyväksymällä kaikenlaiset luonteenpiirteet, kuten herkkyys ja empatia sekä kannustamalla erilaisiin harrastuksiin. Tällä toivottavasti on tulevaisuudessa myös lupaavia ilmastovaikutuksia, mutta sosiologian professorin Terhi-Anna Wilskan mielestä vihreän kulutuksen imagoon tulisi kiinnittää huomiota, jotta se olisi myös miehille miehille samaistuttava ja heidän tavoitettavissaan.⁸² Mielestäni on surullista, jos ympäristöstä ja ilmasto-oikeudenmukaisuudesta välittäminen on vielä tänäkin päivänä brändäyskysymys enkä halua uskoa, että Suomessa merkin ulkomuodolla on suurtakaan merkitystä, vaan ekologisten tuotteiden ostopäätös tehdään juuri niiden ekologisuuden takia. Oikeanlaisella markkinoinnilla ja mainonnalla toki on myös merkitystä ja siksi siihenkin on hyvä kiinnittää huomiota, kunhan tuotteen ekologisuutta ei tarvitse ”piilottaa”, jotta se tulisi miesostajalle kysymykseen.

Tällä hetkellä vain alle 25% tulevan Iso-Britanniassa pidettävän YK:n ilmastomuutoskonferenssin (COP26) vaikutusvaltaisessa asemassa olevista edustajista on naisia. Yli 400 naispuolista ympäristövaikuttajaa (mukaan lukien Mary Robinson, Connie Hedegaard, Laurence Tubiana, Emma Thompson ja Ellie Golding) ovat allekirjoittaneet avoimen kirjeen Iso-Britannian hallitukselle, kampanjoidakseen sukupuolien välisestä tasapainosta marraskuussa 2021 pidettävässä kokouksessa. Naisia on noin 80% niistä, joihin ilmastomuutoksen ensisijaiset haittavaikutukset kohdistuvat, jolloin olisi vähintäänkin kohtuullista ajatella, että naisia olisi kokouksessa edes 50% edustus. Avoin kirje tuo esiin kollektiivisen pettymyksen ja turhautumisen siitä, miten nykyinen miesvoittoinen COP26 –

---

⁸⁰ Feminismi on 1800-luvulla syntynyt aate, jonka pyrkimyksenä on sukupuolien välinen tasa-arvo. Feministit ajavat usein myös muiden vähemmistöjen asiaa.

⁸¹ Korpela yle.fi 2020

⁸² Wilska Kaupan Liitto 2018

johtoryhmä ei kykene ottamaan samalla tavalla huomioon niitä asioita ja ongelmia, joita naisjohtajat nostaisivat ilmastokeskustelussa.⁸³

The struggle for climate justice is also the struggle for racial, gender, sexual and economic justice. It is sad that in 2020 women are being excluded from the vital preparations necessary for making next year's UN Climate Summit in Glasgow a success. The gendered impacts of climate change means we must ensure an equal balance between men and women at all levels, especially within the COP26 senior management team. It is difficult to see how the current predominantly male-led COP26 team will ensure that women's voices and needs are heard.⁸⁴

Educating young women and empowering women to come to decision-making tables is the strongest thing that we can do for the climate⁸⁵

Sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden lisäksi olisi panostettava myös sukupolvien väliseen tasa-arvoon ja erityisesti nuorten vaikuttamismahdollisuuksiin. Maailmassa on tällä hetkellä enemmän nuoria⁸⁶ (15-29 -vuotiaita) kuin koskaan aikaisemmin. Nuorilla on erityisen vahva ekologisuuden taju sekä tahtotila ilmastonmuutoksen ehkäisyyn, joiden avulla edesautettaisiin yhteiskunnan muovaantumista kohti hiilineutraalia ja ilmastoystävällistä tulevaisuutta. Tämän vuoksi nuorilla on ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen tähtäävässä toiminnassa erityisen tärkeä rooli (esimerkiksi tietoisuuden levittämisessä, koulutukseen tähtäävässä toiminnassa, aktivismissa, uusiutuvien energianlähteiden tukemisessa ja kehittämisessä, ympäristöystävällisten käytäntöjen sisäistämässä ja juurruttamisessa sekä ilmastotoimien toimeenpanossa).⁸⁷

Ilmastonmuutos edustaa suurta uhkakuvaa nuorten terveydelle, tulevaisuudelle ja sosioekonomiselle stabiiliudelle erityisesti köyhemmissä valtioissa, joissa nuorten toimeentulo riippuu ratkaisevasti maanviljelystä, ja joissa 80% maailman nuorista asuu. Nuorten aseman parantaminen on siis myös keskeinen osa ilmasto-oikeudenmukaisuutta.⁸⁸

---

⁸³ She Changes Climate -verkkosivusto

⁸⁴ Farana Yamin, ilmastovaikuttaja

⁸⁵ Cristiana Figures, ilmastovaikuttaja

⁸⁶ 15-29 v. henkilöitä

⁸⁷ United Nations -verkkosivusto /Youth Stats-Environment and Climate Change

⁸⁸ sama kuin yllä

Lisäksi ilmastonmuutokseen liittyvä ahdistus, masennus ja muut mielenterveyteen liittyvät ongelmat ovat läsnä erityisesti nuorten keskuudessa.⁸⁹

Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksessa sanotaan, että alle 18-vuotiaallakin on oikeus osallistua sellaiseen päätöksentekoprosessiin, joka koskee häntä itseään, ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Tämä pitää sisällään myös oikeuden julkiseen foorumiin, jonka avulla ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään.⁹⁰ Noin puoli miljoonaa nuorta onkin ryhtynyt aktiivisiin toimiin ilmaston hyväksi. Monet nuoret ympäri maailmaa ilman minkäänlaisia institutionaalisia tai poliittisia kytköksiä taikka jalustoja ovat oma-aloitteisesti yhdistäneet voimansa ja toimineet maantieteellisten tai poliittisten tekijöiden rajoittamatta ja sitoutuneet protestoimaan ekologisuuden ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden puolesta.⁹¹ Mitä kaikkea nuoret aktivistit voisivatkaan saada aikaiseksi, jos lisäksi yhteiskunnalliset instituutiot osoittaisivat heille enemmän tukea ja resursseja?⁹²

Nuorekasta innovatiivista ajattelua ja näkökulmaa tulisi siis vaalia ja sisällyttää mukaan perinteisten ja käytännönläheisten ajatusmallien lisäksi. Nuorilla on kyky ajatella ”laatikon ulkopuolelta”. Sukupolvien välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää esimerkiksi tunnistamalla nuoria toimijoita ja aktivisteja ja antamalla heille jalustaa ja näkyvyyttä, tekemällä yhteistyötä nuorten organisaatioiden kanssa ja tukemalla heidän verkostoitumistaan, takaamalla nuorelle sukupolvelle mahdollisuus olla myös fyysisesti edustettuna ilmasto-aiheisessa keskustelussa ja päätöksenteossa sekä omaksumalla läpinäkyvät ja oikeudenmukaiset kriteerit ja prosessit, joilla osallistetaan nuoria mukaan keskusteluun ja päätöksentekoon.⁹³

4.3 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja ihmisoikeudet

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan perustavaa laatua olevia, jokaiselle ihmiselle ihmisyyden perusteella kuuluvia oikeuksia, jotka ovat turvattu valtioita sitovilla kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla. Sopimukset ratifioimalla valtio sitoutuu noudattamaan sille

---

⁸⁹ The Lancet Planetary Health -verkkosivusto

⁹⁰ YK:n lapsen oikeuksien sopimus art. 12-13

⁹¹ Esim. Greta Thunberg, Mari Copeny, Xiye Bastida, Lesein Mutunkei

⁹² The Lancet Planetary Health -verkkosivusto

⁹³ Miles Yes-magazine 2019

kuuluvat velvoitteet turvata kansalaisilleen sopimuksissa määritellyt oikeudet. Ihmisoikeuksille tunnusomaista on niiden yleismaailmallisuus, perustavanlaatuisuus, jakamattomuus sekä luovuttamattomuus. Niiden ytimessä on käsitys ihmisarvon yleismaailmallisesta yhtäläisyydestä ja loukkaamattomuudesta, eikä ihmisoikeuksia voida missään tilanteessa ottaa tai luovuttaa pois. Ihmisoikeudet muodostavat jakamattoman kokonaisuuden jokaiselle ihmiselle kuuluvista vapauksista ja oikeuksista.⁹⁴

Ihmisoikeuksien perusasiakirja on YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, joka hyväksyttiin maailmanlaajuisesti vuonna 1948. Ihmisoikeusjulistuksesta tuli ensimmäinen lainopillinen asiakirja, joka suojelee ihmisoikeusloukkauksilta kaikkialla maailmassa.⁹⁵ Erilaisia ihmisoikeussopimuksia ovat muun muassa Kansalais- ja poliittisten oikeuksien yleissopimus, Taloudellisten, Sosiaalisten ja Sivistyksellisten oikeuksien sopimus sekä Lapsen oikeuksien sopimus.⁹⁶

John H Knox (YK:n ihmisoikeuksiin ja ilmastoasioihin erikoistunut ekspertti) lähestyy ilmasto-oikeudenmukaisuuskysymystä juuri ihmisoikeuksien näkökulmasta. Knoxin mukaan ilmastonmuutosta voidaan tarkastella monesta kulmasta, kuten tieteellisesti, taloudellisesti, poliittisesti tai eettisesti. Tiede vastaa kysymykseen: ”Mitä on tehtävissä?”, taloudellisessa intressissä on kannattavuus ja edullisuus, eli ”Mihin on varaa?”, kun taas politiikassa pohditaan sitä, mistä voidaan yhteisesti sopia ja päästä yhteisymmärrykseen. Sekä tiede, ekonomia että politiikka ovat toki hyviä työkaluja ilmastokäytäntöjä määrittäessä, mutta ainoastaan etiikan avulla voidaan perustella ja oikeuttaa valittavat käytännöt. Eettisestä näkökulmasta lähestyttäessä kiinnostavaa on siis se ”Mitä meidän pitäisi tehdä?”, toisin sanoen ”Minkälainen menettely on moraalisesti oikein?”. Emme tarvitse etiikkaa, kun toimimme vain omien henkilökohtaisten tavoitteiden ja intressien hyväksi. Yleensä kuitenkin joustamme henkilökohtaisista intresseistämme, jos ne ovat ristiriidassa oman moraalikäsitteemme kanssa. Olemme valmiita tekemään kompromisseja muiden hyväksi omaksumiemme eettisten ja moraalisten periaatteiden ohjaamana.⁹⁷

---

⁹⁴ yhdistyneiden kansakuntien verkkosivut /ihmisoikeudet

⁹⁵ sama kuin yllä

⁹⁶ ihmisoikeudet.net -verkkosivusto

⁹⁷ Knox 2014, s.22

Harva kykenee esimerkiksi moraalisesti oikeuttamaan teollisuusmaiden valtavat päästöt suhteessa kehittyvien maiden pieniin päästöihin, taikka sen, että ilmastonmuutos vaikuttaa voimakkaammin niihin, jotka ovat siitä vähiten vastuussa (kehittyvät maat), eikä haittojen aiheuttajat (teollisuusmaat) ole velvoitettuja ryhtymään riittäviin toimiin asian korjaamiseksi. Olisi hyvin vaikea myöskin moraalisesti perustella sitä, miksi tasa-arvoon ei pitäisi pyrkiä, taikka sitä, miksi joiltakin on oikeutettua riistää mahdollisuus elämän vähimmäistason edellytyksiin, kuten puhtaisiin vaatteisiin, veteen ja ruokaan. Enemmistö voi siis mitä todennäköisimmin olla yhtä mieltä siitä, että vallitseva tilanne on eettisesti ongelmallinen, mutta lukuisat erilaiset moraalifilosofiat, uskonnot ja eettiset lähestymistavat, joiden perusteella arvioimme yksilöinä omaa toimintaamme, eivät onnistu tarjoamaan riittäviä keinoja tällaisten tilanteiden korjaamiseksi.

Knoxin mielestä ihmisoikeuksien soveltaminen olisi kaikkein hedelmällisin tapa ilmastonmuutoksesta johtuvien ongelmien ratkaisemiseksi. Ihmisoikeudet muodostavat koherentin, maailmanlaajuisen, toimeenpanokelpoisen ja kaikkien sovellettavissa olevan normiston ja se onkin maailman yleisesti hyväksytyin eettinen järjestelmä. Ihmisoikeuksien näkökulmasta lähestyminen myös edesauttaa näkemään ilmastonmuutoksen vaikutukset ihmisiin yksilöinä toisin kuin ”ihmiskuntaan” ikään kuin epämääräisenä joukkona. Tieteelliset ja taloudelliset analyysit tarkastelevat ilmastonmuutosta hyvin yleisellä tasolla ja muissa eettisissä lähestymistavoissa korostuu usein tietynlainen tehtävä/tuloskeskeisyys ja utilitaristinen ajattelu, jossa pyritään hyötyjen maksimointiin, jolloin taas yksittäisen ihmisen etu taikka kärsimys jää vähemmälle huomiolle.⁹⁸

Richard Rortyn mukaan ihmiset ovat ensisijaisesti huolissaan toisistaan johtuen empatiasta, eikä rationaalisuudesta.⁹⁹ On osoitettava ja näytettävä, miten ja millä intensiteetillä ilmastonmuutos vaikuttaa viattomiin. Ihmiset kokevat ilmastonmuutoksen yhä hyvin kaukaisena ja vaikeasti sisäistettävänä asiana ja antamalla ilmastonmuutokselle ns. ”ihmisen kasvat” saattaisi se herättää ihmisissä ”toivottavaa paniikkia” ja halukkuutta toimia ongelmien ratkaisemiseksi.

Ihmisoikeussopimukset eivät kuitenkaan kaikessa käyttökelpoisuudessaan ole vielä lunastaneet paikkaansa kovin tehokkaana keinona torjua ilmastonmuutosta ja siitä johtuvia

---

⁹⁸ Knox 2014, s.23

⁹⁹ Rorty 1993, s.111

oikeudenmenetyksiä, ja vaikka monet johtavat koulukunnat puoltavat ihmisoikeusperspektiivin relevanssia, se ei silti ole saavuttanut yleistä akateemista hyväksyntää. Ajattelutapa on saanut paljon kritiikkiä, joista Knox nostaa erityisesti kolme: Ihmisoikeudet ovat liian suurpiirteisiä ollakseen todella hyödyllisiä ilmastoasioihin puututtaessa, sekä toisaalta taas liian joustamattomia taatakseen valtioille riittävästi poliittista liikkumavaraa. Lisäksi ihmisoikeudet perustavat velvoitteita valtioille pääasiassa omia kansalaisiaan kohtaan, jolloin ihmisoikeuksien rajoja ylittävä vaikutus jää hyvin marginaaliseksi. Ihmisoikeuslähestymistapaa on kritisoitu myös siitä, että se ei ota huomioon lainkaan muita eläviä olentoja kärsijöinä ilmastonmuutoksesta. Knox kuitenkin toteaa, että ihmisoikeusnäkökulmaa ei suinkaan tulisi pitää ainoana eettisenä tapana lähestyä ilmastonmuutosta. Kysymys on Knoxin mukaan siitä, soveltuvatko ihmisoikeudet ylipäättään vai eivät.¹⁰⁰

Ensimmäinen argumentti ihmisoikeuksien soveltumattomuudesta koskee niiden ympäröivyydestä johtuvaa käytännön tehottomuutta. Varsin yleisluontoiset lausumat ihmisille kuuluvista oikeuksista eivät sisällä ohjeistusta siitä, miten ne olisi käytännössä toteutettava. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus esimerkiksi yksilöi oikeuksia, mutta ei määrittele oikeuksia vastaavia velvoitteita. Knox näkee kuitenkin, että ihmisoikeusjulistus on vasta alkusysäys alituisesti kehittyvälle ihmisoikeussysteemille. Ihmisoikeuksien varjolla on tehty lukuisia niin maailmanlaajuisia, kansainvälisiä kuin alueellisiakin sopimuksia, joissa ihmisoikeudet ovat huomattavasti helpommin sovellettavassa muodossa. Lisäksi ihmisoikeuksia ja ympäristöasioita koskeva yleistyvä oikeuskäytäntö on omiaan lisäämään niiden tehokkuutta ja sulautumista osaksi tavanomaista oikeutta. Ja vaikka varsinaista yleismaailmallista ihmisoikeustuomioistuinta ei vielä ole perustettu, eivätkä ihmisoikeustoimielinten päätökset ja suositukset ole laillisesti sitovia, alueellisia tuomioistuimia on kuitenkin perustettu esimerkiksi Afrikassa, Euroopassa (EIT)¹⁰¹ sekä Etelä-Amerikassa ja valtioiden tuomioistuimet ovat yhä enemmän ja enemmän halukkaita soveltamaan ihmisoikeuksia lakina.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Knox 2014, s. 26-27

¹⁰¹ Euroopan ihmistuomioistuin

¹⁰² Knox 2014, s. 27

On väitetty myös, että kansainväliset ympäristösopimukset soveltuisivat ilmastonmuutosasioissa paremmin, sillä ihmisoikeusjulistuksessa ei ole nimenomaista mainintaa esimerkiksi oikeudesta terveelliseen ympäristöön. Kuitenkin suurimmassa osassa vuoden 1970 jälkeen tehdyistä alueellisista ihmisoikeussopimuksista on sisällytetty nimenomainen maininta ympäristöön liittyvästä oikeudesta.¹⁰³ Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimet ovat ”ekologistaneet” esimerkiksi oikeuden elämään ja terveyteen- käsitteen määritelmää oikeuskäytännössään siten, että elinympäristön pilaantumisen esimerkiksi ilmastonmuutoksen johdosta voi olla vaikutusta näiden oikeuksien toteutumiseen. Näin ihmisoikeuselimet ovat tulkinnoillaan ja päätöksillään luoneet tavaksi tullutta ja velvoittavaa oikeutta.

John Knox on myös YK:n ihmisoikeusneuvoston pyynnöstä raportoinut johtopäätöksiään vallitsevasta oikeuskäytännöstä ja yleisestä asennoitumisesta ympäristökysymyksiin ihmisoikeusasioina ihmisoikeuselinten keskuudessa. Tässä tiivistelmä hänen johtopäätelmistään:

- Ei ole enää epäilystä siitä, etteikö ympäristöhaitta voisi aiheuttaa ristiriidan ihmisoikeuden toteutumisen kanssa.
- Ihmisoikeuslainsäädäntö velvoittaa jäsenvaltioita ympäristön suojeluun;
- Nämä velvoitteet sisältävät prosessuaalisia vaatimuksia arvioida ympäristön huononemisen vaikutuksia suhteessa ihmisoikeuksiin, vaatimuksen ilmastonmuutosta ja ympäristöä koskevan informaation julkisuudesta, vaatimuksen jokaisen mahdollisuudesta osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja vaatimuksen oikeussuojakeinojen takaamiseen ympäristöhaittojen varalle.
- Nämä velvoitteet soveltuvat kaikkeen ympäristöstä aiheutuvaan haittaan, joka uhkaa ihmisoikeuksien toteutumista, mukaan lukien ilmastonmuutoksesta aiheutuviin haittoihin. Nimenomaista vastuun kohdentavaa tekijää tai syyllisyyttä ei tarvita vaan jäsenvaltiot ovat automaattisesti velvollisia suojelemaan omia kansalaisiaan toimivaltansa puolesta ympäristöön liittyviltä haitoilta.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Esim. African Charter on Human and Peoples’ Rights 1981, Additional Protocol of San Salvador to the American Convention on Human Rights 1988, Arab Charter on Human Rights 2004, Aarhus Convention on Access to Justice in Environmental Matters 1998 etc.

¹⁰⁴ Knox 2014, s. 28-29

Ihmisoikeuksien soveltuvuutta ympäristökysymyksiin on myös kritisoitu liian joustamattomiksi ja absoluuttisiksi. Jotkut koulukunnat arvioivat, että ihmisoikeussopimukset eivät tarjoa tarpeeksi poliittista liikkumavaraa valtioille, eivätkä ne ota huomioon riittävässä määrin kilpailevia poliittisia intressejä. Knox ei kuitenkaan allekirjoita tätäkään väitettä, sillä hänen mukaansa ihmisoikeuslainsäädäntö asettaa suhteellisen vähän absoluuttisia velvoitteita. Ihmisoikeudet velvoittavat valtioita turvaamaan kansalaisille osallistumisen ilmasto- ja ympäristökoskevaan päätöksentekoon, takaamaan riittävän informaation ja arvioinnin ilmastonmuutoksen vaikutuksista sekä turvaamaan riittävät ja tehokkaat keinot tämän kaiken mahdollistamiseksi. Muutoin valtiolle jää siis vapaat kädet toimeenpanna ihmisoikeuksien asettamat velvoitteet kansallisessa lainsäädännössä resursseihin ja muihin intresseihin soveltuvalla tavalla. Vaatimukset ovat siis enimmäkseen prosessuaalisia ja valtiolla on täten vapaus valita keinot oikeuksien toteuttamiselle, kunhan ne suojaavat kansalaisia ihmisoikeusrikkomuksilta.¹⁰⁵

Kolmas Knoxin mukaan aiempia vartenotettavampi argumentti on se, miten ihmisoikeuslainsäädäntö asettaa valtiolle velvoitteita ainoastaan toimivaltansa alueella. Tämän Knox näkee toki ongelmalliseksi, sillä ihmisoikeuksien rajoja ylittävä vaikutus on suhteellisen heikko ja esimerkiksi teollisuusmaiden vastuu suhteessa kehitysmaihin on ihmisoikeuslainsäädännöstä vaikeasti johdettavissa. Knox näkee kuitenkin, että kansainvälisen yhteisön olisi päästävä yhteisymmärrykseen siitä, miten taata ihmisoikeuksien toteutuminen myös rajat ylittävällä tavalla, vaikka ihmisoikeussopimukset eivät suoraan perusta vastuuta valtiolle muista kuin omista kansalaisistaan. Ihmisoikeusregiimistä löytyy kuitenkin myös rajoja ylittäviä velvoitteita (esim. International Covenant on Economic, Social and Cultural rights) ja riittävät välineet lainsäädännön kehittämiseen sovellettavaksi myös maailmanlaajuisesti. Lisäksi Knoxin mukaan vastuun voisi perustaa esimerkiksi sopimusoikeuden yleiselle periaatteelle toimia vilpittömästi ja hyvässä hengessä sopimusvaltioita kohtaan sekä valtoin yleiselle vastuulle kansainväliseen yhteistyöhön turvatakseen jokaisen perustavanlaatuisen oikeuksien toteutuminen.¹⁰⁶

Knox kiteyttää ihmisoikeusnäkökulman käyttökelpoisuuden ilmastokysymyksissä johtuvan sen mahdollistamasta tavasta tehdä näkyväksi ilmastonmuutoksen vaikutukset konkreettisella

---

¹⁰⁵ Knox 2014, s.29-31

¹⁰⁶ Knox 2014, s. 31-33

ja yksilön silmiä avaavalla tavalla. Lisäksi se antaa valtioille selkeät raamit, joiden puitteissa toimeenpanna ihmisoikeusvelvoitteet oman toimivaltansa alueella.

Stephen Humphreyn mukaan ihmisoikeuksien sivuuttaminen aiheuttaisi luottamuspulaa koko ihmisoikeusjärjestelmään, varsinkin niille, jotka eniten kärsivät ilmastonmuutoksesta johtuvista oikeudenloukkauksista. Jos oikeuksia ei pystytä ihmisoikeussopimusten perusteella turvaamaan, menettävät ne merkitystään ja uskottavuuttaan maailmanlaajuisella tasolla. Vaikka ilmastonmuutos on globaali ongelma, ihmisoikeuksien katsantokannasta se on myös sarja paikallisia ja konkreettisia ongelmia. Ihmisoikeuksien asiaankuuluva toimeenpaneminen määrittää ihmisoikeusinstituution tehokkuuden, pätevyyden ja sen nauttiman maailmanlaajuisen luottamuksen. Toki ihmisoikeussysteemi ei kaikessa kattavuudessaan vielä ole aivan aukoton ja sitä tulisikin kehittää jatkuvasti muuttuvan maailman vaatimalla tavalla, eikä tämä historia huomioon ottaen ole suinkaan ennenkuulumatonta.¹⁰⁷

Olen myös sitä mieltä, että ihmisoikeuksiin tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota yhteiskunnallisessa ilmastonmuutosta koskevassa keskustelussa. Koko ihmisoikeusjärjestelmää tulisi kehittää siten, että se palvelisi paremmin tarkoitustaan. Hurskastelut ja julistukset eivät auta, jos ne ovat todellisuudessa vain tyhjiä lupauksia. Olisi erityisen tärkeää, että ihmisoikeuksista johtuva vastuu määriteltäisiin ja osoitettaisiin, kenelle se kuuluu, jotta ihmisoikeusloukkauksista kärsivät saisivat todellista oikeussuojaa. Tätä käsittelenkin seuraavassa kappaleessa.

---

¹⁰⁷ Humphrey 2014 s. 33

5 Ilmastomuutoksesta johtuva vastuu ja velvollisuudet

5.1 Oikeus ja sitä vastaava velvollisuus ”moral claim rights theory”

Suomen kielessä sana oikeus voi tarkoittaa niin voimassa olevaa oikeusjärjestystä (=objektiivinen oikeus), tietyn oikeussubjektin¹⁰⁸ oikeusasemaa (=subjektiivinen oikeus), kuin tuomioistuinta (käräjäoikeus, hovioikeus yms.). Tässä kappaleessa puhutaan oikeudesta subjektiivisena oikeutena, joka merkitsee henkilön asemaa suhteessa toiseen henkilöön, jolla taas on oikeutta vastaava saman sisältöinen velvoite.

Wesley Newcomb Hohfeldin relationaalisen käsiteanalytiikan mukaisesti subjektiivisella oikeudella on kohde, joka määrittää sekä oikeuden haltijan, että velvoitetun henkilön käyttäytymistä, joko toimintaa tai toiminnan laiminlyöntiä. Analyttisen oikeusteorian perusteella henkilö voi olla oikeussuhteessa ainoastaan toiseen henkilöön, ei esimerkiksi esineeseen. Esineen omistusoikeus tarkoittaisi siis omistajan erilaisten oikeusasemien kokonaisuutta suhteessa eri henkilötahoihin.¹⁰⁹ Subjektiivisen oikeuden kohde, eli oikeussuhteen velvoitettu, vaihtelee siis olosuhteista riippuen.¹¹⁰

Oikeussuhteen velvoitetulla osapuolella on taas oikeutta vastaava velvollisuus, joka on määritelmän mukaan oikeusjärjestyksen takaama, oikeussuhteeseen perustuva, määrätylle oikeussubjektille kohdistettu velvollisuus, yleensä oikeudellisen sanktion uhalla, olla toimimatta tavalla, joka loukkaa oikeussuhteen oikeudenhaltijan oikeutta. Oikeudellinen vaade (”moral claim”) tarkoittaa, että oikeussuhteen oikeudenhaltijaosapuoli saa oikeudelleen oikeussuojaa.¹¹¹ ”Moral Claim Right” voitaisiin siis vapaasti suomentaa ”kanneoikeutena”, ”oikeutena vaatia” tai ”oikeutena saada oikeussuojaa”.

Marcus Hedahl (filosofian professori) on tehnyt kattavan analyysin ”moraalisten, subjektiivisten oikeuksien” (moral claim rights) ja niitä vastaavien velvollisuuksien välisestä

---

¹⁰⁸ Oikeussubjekti yleisen määritelmän mukaan on sellainen, joka voi saada oikeuksia ja tulla velvoitetuksi. Tätä ominaisuutta kutsutaan oikeuskelpoisuudeksi. Oikeussubjekteja ovat luonnolliset henkilöt eli ihmiset sekä oikeushenkilöt, joita ovat erilaiset yritykset, yhteisöt ja julkisoikeudelliset tahot. ks. luku 6.2.

¹⁰⁹ Esim. oikeus käyttää esinettä toisen estämättä, esineen takaisinsaantioikeus, esineen luovutus/panttausoikeus

¹¹⁰ tieteen termipankki /subjektiivinen oikeus

¹¹¹ tieteen termipankki /oikeudellinen velvollisuus

normatiivisesta suhteesta. Hän pohtii Hohfieldin prominenttia ja paljon akateemista tunnustusta saaneen teorian ”oikeuksista ja saman sisältöisistä velvollisuuksista” analogista soveltuvuutta ja käyttökelpoisuutta esimerkiksi ilmastonmuutoksesta johtuviin oikeudenmenetyksiin.

Hohfieldin ja lukuisten muiden teoreetikoiden mukaan¹¹² siis ”oikeuden” (subj. oikeus) olemassaolo edellyttää, että oikeus voidaan ”realisoida” eli toteuttaa osoittamalla se, jonka velvollisuus on huolehtia oikeuden toteutumisesta. Oikeuden haltija voi siis vaatia vastuunkantajaa toteuttamaan oikeuden, jota vastaa vastuunkantajan oikeudellinen velvollisuus. Jotkut teoreetikot painottavat *tiukkaa korrelatiivisuusvaatimusta* oikeuksien ja niitä vastaavien velvoitteiden välillä. Oikeus on siis tämän teesin mukaan olemassa vain ja ainoastaan jos vastuu oikeuden toteutumiselle voidaan kohdentaa ja oikeuden on oltava saman sisältöinen kuin sitä vastaava velvoite.¹¹³ Tämä bipolaarinen, bilateraalin oikeussuhde merkitsee sitä, että tapauksessa, jossa oikeudenhaltijan oikeus ei toteudu, on myös välttämätöntä, ettei vastuunkantajan velvollisuus täyty (ja toisin päin).¹¹⁴

Tutkija Joel Feinberg painottaa oikeudenhaltijan aktiivista roolia vaatimusten osoittajana. Hänen mukaansa se, että kykenee toteuttamaan oikeuksiaan edesauttaa itsearvostusta sekä yhdenvertaisuutta. Oikeudenhaltijan aktiivinen rooli, jonka myötä oikeus saadaan toteutettua, on välttämätön edellytys oikeuden olemassaololle.¹¹⁵ Darwallin mukaan ainoastaan kyvyllä vaatia on normatiivista merkitystä, vaikka käytännössä tätä kykyä ei hyödynnettäisi.¹¹⁶

Hedahl painottaa kuitenkin, että oikeuden haltijan vaatimukselle, tai kyvyllä vaatia ei tarvitsisi antaa näin paljoa painoarvoa oikeussuhteen normatiivista merkitystä arvioitaessa. Hänen mukaansa oikeutta tulisi pitää oikeutena, vaikka oikeudenhaltija olisikin passiivinen, taikka häneltä puuttuisi keinot saada vaatimuksensa toteen.¹¹⁷ Hedahl siis kehottaa mieltämään kykyä vaatia oikeuksia ennemminkin normatiivisella kuin deskriptiivisellä tasolla.

---

¹¹² esim. O’Neil, Feinberg

¹¹³ Esim. A:n oikeus tulla jätetyksi rauhaan B:n toimesta ja B:n velvollisuus jättää A rauhaan.

¹¹⁴ Hedahl 2014 s. 36-37

¹¹⁵ Feinberg 1969, s. 243-252

¹¹⁶ Darwall 2012, s. 350

¹¹⁷ Hedahl 2014, s.38

Oikeuksien haltijoilla on teoriassa moraalinen auktoriteetti vaatia oikeuksiaan, vaikkakaan käytännössä he eivät näin jostain syystä pystyisi tekemään. Oikeudenhaltijan kykenemättömyys vaatia oikeuksiaan voi johtua esimerkiksi siitä, että oikeuden loukkaajaa ei voida identifioida, taikka toisaalta myös esimerkiksi siitä, että oikeudenhaltijalta puuttuu psykologiset valmiudet pitää oikeuksistaan huolta. Kumpikaan näistä komplikaatioista ei kuitenkaan johda siihen lopputulemaan, että oikeutta ei normatiivisesti olisi olemassa, eikä myöskään poissulje oikeudenhaltijan normatiivista moraalista auktoriteettia vaatia oikeuttaan. Ensimmäisessä tapauksessa voitaisiin puhua episteemisestä systeemin puutteellisuudesta ja toisessa subjektiivisesta psykologisten kykyjen rajoittuneisuudesta, ennemmin kuin oikeuden täydellisestä puuttumisesta sekä deskriptiivisellä, että normatiivisella tasolla. Hedahlin mielestä, jos oletettu oikeudenhaltija ei saa oikeuksiaan toteen johtuen valtarakenteiden epäbalanssista sorrettujen ja sortajien välillä, kyseessä on sosiaalisten rakenteiden totaalinen epäonnistuminen, joihin puuttuminen ja vaikuttaminen kokonaisuutena olisi ensisijaisen tärkeää, eikä silloin enää puhuta vain yksittäisen oikeuden toteutumatta jäämisestä. Deskriptiivinen kykenemättömyys saada oikeus toteen, ei siis tarkoita sitä, että oikeudella ei olisi myöskään normatiivista merkitystä.

Monet teoreetikot ovatkin alkaneet suhtautua kriittisesti *tiukkaan korrelatiivisuusvaatimukseen* (strict correlativity requirement) ja pitäneet mahdollisina myös oikeuksia, joiden kohdalla vastuu niiden toteutumisesta on hankalasti perustettavissa, jos ollenkaan. Hedahlin mukaan kaikesta huolimatta tiukan korr. vaatimuksen kannattaminen ei kuitenkaan edellytä esimerkiksi ihmisoikeusjulistuksessa (Art 25)¹¹⁸ määriteltyjen oikeuksien olemassaolon kieltämisestä kokonaan, sillä useimmiten nämä oikeudet turvataankin valtion toimesta, jolloin valtiolla onkin juuri oikeutta vastaava nimenomainen velvollisuus. Hedahl kuitenkin väittää, että jos puoltaa tiukkaa korrelatiivisuusvaatimusta ei voi puhua oikeudesta terveelliseen ja ekologiseen ympäristöön mikäli ei ole olemassa järjestelmää, joka turvaisi sen.¹¹⁹

Amartya Sen on tuonut esille kiinnostavan näkökulman siitä, että kaikki oikeudet tuottavat osaltaan myös velvollisuuksia ihan jokaiselle. Jokaisen tulisi tehdä voitavansa estääkseen oikeudenloukkaukset. Tämä tarkoittaa Senin mukaan esimerkiksi osallistumista ja

---

¹¹⁸ Oikeus riittävään elintasoon: oma ja perheen terveys ja hyvinvointi, ruoka, vaatetus, asuminen, terveydenhuolto ja välttämättömät sosiaalipalvelut huomioiden.

¹¹⁹ Hedahl 2014, s. 39

vaikuttamista yhteiskunnalliseen muutokseen, jotta instituutiot pystyisivät turvaamaan paremmin oikeuksina pidettävät oikeudet ja oikeuksia vastaavat velvoitteet määriteltäisiin konkreettisella, vastuun kohdentavalla tavalla.¹²⁰ Hedhahl näkee, että tällä hetkellä ilman ruokaa ja terveydenhuoltoa tms. olevat eivät tiukan korrelatiivisuusvaatimuksen mukaan voisi vedota oikeuteensa ruokaan ja terveydenhuoltoon, jos ei ole olemassa instituutiota, jotka nämä perustarpeet turvaisivat. Vetoaminen siihen, että instituutioita kehitettäisiin, jotta tulevaisuudessa voitaisiin turvata oikeus ruokaan ja terveydenhuoltoon näyttäisi kuitenkin soveltuvan myös tiukkaan korrelatiivisuusvaatimukseen. Tällöin vastuunkantajana on jokainen, jolla on mahdollisuus vaikuttaa ja saada aikaan muutosta.

Monet teoreetikot¹²¹ toisaalta myös ylläpitävät aatetta siitä, että oikeuksien olemassaolo ei edellytä niitä vastaavien velvoitteiden olemassaoloa. Vaikka jotkin oikeudet realisoituvat niitä vastaavilla velvoitteilla myös käytännön tasolla, ei niiden tarvitse sitä tehdä ollakseen oikeuksia. Tätä kantaa puoltaa niin sanottu *heikko korrelatiivisuusvaatimus*: ”A:n oikeutta voi vastata B:n samansisältöinen nimenomainen velvoite, mutta sen ei tarvitse sitä tehdä tullakseen pideyksi oikeutena pätevällä tavalla.”¹²² Hedahl kuitenkin väittää, että oikeuksien menettäessä niille ominaisen vastavuoroisuutensa on riskinä oikeussuhteiden direktionaalisen aspektin hämärtyminen, joka on toisaalta käytännöllinen ja toimiva tapa oikeuttaa suunnattuja, nimenomaisia vaatimuksia. Hedahl ratkaisuksi tähän ehdottaa hieman erilaista teesiä, jonka avulla oikeuksien direktionaalinen luonne ei menettäisi radikaalisti merkitystään. Normatiivisella tasolla siis oikeudenhaltijalla on auktoriteetti vaatia oikeuksiaan, vaikka se ei deskriptiivisellä tasolla olisikaan mahdollista. Normatiivinen korrelatiivisuus -teesi kuuluisi näin: ”Oikeudenhaltijalla pitäisi olla mahdollisuus saada oikeutensa toteen vastuunkantajan samansisältöisen velvoitteen avulla. (Vaikka se ei deskriptiivisellä tasolla olisikaan mahdollista).”

Ainoa eroavaisuus verrattuna tiukkaan korrelatiivisuusvaatimukseen on siis oikeuden toteutuminen/ täyttyminen deskriptiivisesti. Tiukan korrelatiivisuusvaatimuksen perusteella oikeuden täyttymisellä ajatellaan olevan normatiivista merkitystä siksi, että toisaalta mitä

---

¹²⁰ Sen 2004, s.346-347

¹²¹ H. Shue 1996 (Basic Rights), T. Pogge 2002 (World Poverty and Human Rights), E. Ashford 2006 (Global Ethics), J. Raz 1986 (The Morality of freedom)

¹²² Hedahl 2014, s.40

hyötyä on keskustella abstrakteista oikeuksien ”ihanteista”? Eihän nälkä ole ruokaa?¹²³

Toisaalta jos oikeuden ehdoton kriteeri on sen täyttyminen, täytyy oikeuskeskustelusta poissulkea esimerkiksi oikeus ruokaan, oikeus terveydenhuoltoon sekä oikeus terveelliseen elinympäristöön, sillä näitä oletettuja oikeuksia ei kaikkialla maailmassa tälläkään hetkellä vielä pystytä täyttämään. Näiden perustarpeiden nimittäminen oikeuksiksi osoittaa Hedahlin mukaan ennen kaikkea, että meitä kaikkia kutsuvat parhaillaan *velvollisuudet oikeudenmukaistaa sosiaalisia rakenteitamme*.¹²⁴

Hedahlin mukaan oikeudenhaltijan auktoriteetilla on normatiivista merkitystä ennen kaikkea oikeuksien priorisoinnin kannalta. Nimittäin tilanteessa, jossa oikeudenloukkaukselta ei voida enää välttyä, olisi oikeudenhaltijalla mahdollisuus valita huonoista vaihtoehdoista vähiten huono. Esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö A on luvannut henkilölle B tehdä kaksi asiaa määrättyyn aikaan mennessä. A ei kuitenkaan ehdi täyttämään lupaustaan kokonaan määräajassa, vaan aikaa jää vain toisen toimeksiannon täyttämiseen. Tässä tilanteessa B:llä tulisi olla valta päättää kumman toimeksiannoista A toteuttaisi määräajassa. Kyse on siis B:n intresseistä. Jos A ei toimi jo valmiiksi epäideaalissa tilanteessa B:n toivomalla tavalla hän vie oikeudenloukkauksen yhä pidemmälle epäkunnioittamalla B:n oikeutta päättää omasta puolestaan.¹²⁵

Esimerkkitapaus soveltuu myös ilmastonmuutoksesta johtuviin oikeudenmenetyksiin, joissa ilmastovaikutuksilta ei yksinkertaisesti enää voida välttyä. Ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset jakautuvat maantieteellisesti katsoen epätasaisesti, jolloin esimerkiksi kehittyvät valtiot ja niiden kansalaiset joutuvat kärsijän asemaan. Normatiivinen korr. teesi on tässäkin suhteessa käyttökelpoinen, sillä oikeudenhaltijan normatiivinen auktoriteetti mahdollistaa oikeudenhaltijan/kärsijän etuoikeutetun aseman vaikuttaa siihen, miten oikeuden menetyksiin voitaisiin puuttua parhaiten häntä tyydyttävällä tavalla.¹²⁶

Kaikki tämä huomioiden Hedahl siis haluaa sanoa, että oikeuksien ja niitä vastaavien velvoitteiden välillä on välttämätön normatiivinen yhteys, sillä oletetuilla oikeuksien

---

¹²³ Jeremy Benthamin lausahdus

¹²⁴ Hedahl 2014, s. 43

¹²⁵ Hedahl 2014, s. 44-46

¹²⁶ Hedahl 2014, s.47

haltijoilla tulisi olla mahdollisuus saada oikeutensa toteutetuksi osoittamalla taho, joka on suoraan vastuussa oikeuden toteutumisesta. Jos näin ei ole, kyseessä on ennemminkin systeemin epäonnistuminen, kuin oikeuden toteutumisen epäonnistumisesta johtuva oikeuden olemattomuus. Hedahlin mukaan oikeuden toteutumattomuus ei siis johda siihen, etteikö sitä olisi olemassa ja näin ollen, ettei sitä pitäisi saada toteutettua. Meidän ei pitäisi antaa liikaa painoarvoa tarpeettomille tautologisille rajoituksille tulkita oikeuksia. Huomion arvoista ja välttämätöntä on siis ensinnäkin vaikuttaa instituutionaalisiin rakenteisiin niin, että ne olisivat vastaanottavia ilmastonmuutoksesta johtuville oikeudenloukkauskanteille ja toisekseen pystyisivät tosiasiallisesti myös turvaamaan ilmastonmuutoksesta kärsivien oikeudet.¹²⁷

Olen itsekin ehdottomasti sitä mieltä, että oikeuden toteutumattomuus ei tarkoita, etteikö oikeutta olisi olemassa. Perustavanlaatuiset oikeudet, kuten ihmisoikeudet, kuuluvat jokaiselle ihmiselle ja ovat aina olemassa riippumatta ajasta tai paikasta, sillä muutenhan koko ihmisoikeusjulistus menettäisi merkityksensä. Hohfeldin oikeussuhdeteoria sopii hyvin yksityisoikeudellisiin tilanteisiin, esimerkiksi omistussuhteisiin, mutta ihmisoikeuskysymyksissä se ei ole mielestäni aivan tarkoituksenmukainen. Oikeus terveelliseen ympäristöön on olemassa meillä kaikilla ja meillä kaikilla pitäisi olla mahdollisuus saada oikeutemme toteutetuksi, vaikka näin ei tosiasiasa olisi. Esimerkiksi ihmisoikeusjärjestelmä siis kaipaa todellista uudistamista ja kehittämistä, ennen kuin se menettää kokonaan uskottavuutensa.

5.2 Ilmastonmuutoksesta johtuvan vastuun käsitteellistäminen

Aiemmin Marcus Hedahlin analyysissä oikeuksista ja niitä vastaavista velvoitteista ilmastokysymyksissä paneuduttiin siihen, kuka kantaa vastuun ilmastonmuutoksesta johtuvista oikeudenmenetyksistä. Henry Shue taas artikkelissaan ”Changing images of climate change: human rights and future generations” pyrkii kohdentamaan ilmastonmuutoksesta johtuvan vastuun normatiivisen sisällön ajan saatossa ja kuvaamaan käsitteellisesti sitä, miten suojeltavat oikeushyvät ovat tieteellisen ymmärryksen kasvaessa muovautuneet. Shuen analyysissä ilmastonmuutoksesta aiheutuva vastuu on esitetty neljänä erilaisena kuvana sijoittuen eri ajanjaksoille, joista kaksi ensimmäistä suojelevat lähinnä tasapuolisuutta ja oikeudenmukaisuutta niin sanottuna itseisarvona, kun taas kaksi viimeistä,

---

¹²⁷ Hedahl 2014, s.48

ja siksi ajankohtaisemmat, keskittyvät ihmisoikeuksien sekä tulevien sukupolvien oikeuksien suojelemiseen.¹²⁸

Ensimmäinen kuva (*making room*) sijoittuu aikaan, jolloin tieteilijät ensi kertaa huomasivat hiilidioksidipäästöjen vaikutuksen maapallon ilmastoon. Oli ilmeistä, että asiaan oli puututtava, mutta vallalla oleva harhaanjohtava käsitys ”turvallisesta päästötasosta” ja hiilidioksidin luonnollisesta ilmakehästä poistumisesta sai aikaan sen, että päästöjä ei pyritty vähentämään kokonaisuudessaan vaan kysymyksessä oli ainoastaan ”turvallisena” pidetyn päästöbudjetin jakaminen tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Näin ollen teollistuneiden ja jo kehittyneiden valtioiden oli leikattava päästöjään, jotta kehittyvät valtiot voisivat jatkaa kehitystään nostamalla päästötasoaan. Tämä tuntui kohtuulliselta ajatellen, että teollistuneet valtiot olivat jo päästäneet ilmakehään runsaasti hiilidioksidia vuosikymmenten ajan. Ilmaus ”making room” viittaa siis teollisuusvaltioiden vastuuseen antaa tilaa niille valtioille, jotka eivät olleet vielä teollistuneet, tasapuolisuuden nimissä.¹²⁹

Seuraava kuva (*encroachment*) eli ”kajoaminen” viittaa siihen ajanjaksoon, jolloin ymmärrettiin hiilibudjetin rajallisuus. Tällöin yli oman osuutensa hiilibudjetista käyttäminen miellettiin, ei ainoastaan ”epäreiluna” toimintana, vaan myös toista osapuolta *vahingoittavana* toimintana, sillä ”nollasumma- budjetista” osuutensa ylittävä kajoaisi siis auttamattomasti toisen osuuteen ylittämällä määrällä. On siis itsessään paheksuttavaa käyttää enemmän kuin muut, vaikka se ei olisi keneltäkään pois, mutta kun resurssit ovat rajalliset, oman osuuden ylittäminen tarkoittaa toisen osuuteen kajoamista, eli negatiivisen velvollisuuden¹³⁰ rikkomista¹³¹.¹³²

Kaksi ensimmäistä kuvaa sijoittuvat siis aikaan, jolloin uskottiin hiilidioksidin ”luonnolliseen kiertokulkuun” jolloin hiilidioksidipäästöjen ajateltiin pysyvän ilmakehässä arviolta noin sadan vuoden ajan, jonka jälkeen se luonnollisesti poistuisi ilmakehästä imeytyen takaisin

---

¹²⁸ Shue 2014, s.50

¹²⁹ Shue 2014, s.51

¹³⁰ esim positiivinen oikeus = oikeus saada ravintoa vs positiivinen velvollisuus = velvollisuus antaa ravintoa
negatiivinen oikeus = oikeus olla tulematta häirityksi vs negatiivinen velvollisuus = velvollisuus olla häiritsemättä

¹³¹ ks. myös globaali oikeudenmukaisuus luku 3.3.

¹³² Shue 2014, s.51-52

luontoon. Ilmakehälle arvioitiin siis ”turvallinen” vuosittainen päästökapasiteetti, jonka sallimissa rajoissa pysyminen ei aiheuttaisi ilmaston huononemista. Siksi vastuunjaon kysymyksen keskiössä oli ennen kaikkea tasapuolisuus ja se, miten ”turvallinen” päästöbudjetti oli jaettava, jotta se olisi mahdollisimman oikeudenmukainen. Tähän vaikutti toki myös arviot kumulatiivisista päästöistä, eli vuosien mittaan ilmakehään kertyneistä päästöistä, (vaikka niiden merkityksestä ei oltukaan aivan selvillä), sekä se, mitkä valtiot olivat niistä suurimmaksi osaksi vastuussa.¹³³

Kuten hyvin tiedämme, oletamus hiilidioksidin luonnollisesta kiertokulusta ja turvallisten päästöjen raja-arvosta oli virheellinen. Vuoden 2007 IPCC:n neljännen raportin yhteydessä kävi ilmi, että hiilidioksidin pysyvyyttä ilmakehässä oli hankalaa arvioida, mutta tiedostettiin, että sadan vuoden arvio oli hyvin optimistinen, jopa utopistinen. Tuhansienkin vuosien pysyvyyttä pidettiin mahdollisena. Myöhemmin opittiin, että mitä enemmän ilmakehässä on hiilidioksidia, sitä kauemmin se myös pysyisi ilmakehässä. Valtameret, jotka toimivat hiilinieluinä, eivät enää pystyisikään varastoimaan kaikkea hiilidioksidia, joten sitä jäisi ilmakehään oletettua enemmän.

Tieteilijät saivat selville, että hiilidioksidin pysyvyys ilmakehässä riippuu monesta tekijästä ja se saattaisi olla mitä tahansa tuhansien tai satojen tuhansien vuosien väliltä. Havaittiin lineaarinen yhteys kumulatiivisten päästöjen¹³⁴ sekä ilmaston lämpenemisen välillä, jonka avulla pystyttiin laskemaan arvio siitä, milloin maapallo saavuttaisi tuon 2 asteen lämpenemisen verrattuna esiteolliseen aikaan¹³⁵.¹³⁶ Ilmastonmuutoksen vaikutuksia alettiin mieltää siis enemmän tai vähemmän peruuttamattomina ihmisoikeuksiin kajoavina uhkakuvina. Vaikutukset näyttäytyisivät tietyillä alueilla voimakkaampina kuin toisilla ja lisäksi rasittaisivat huomattavasti myös tulevia sukupolvia.

Tästä päästäänkin kolmanteen kuvaan vastuusta ns. ”oikeuksien turvaamiseen” (*protecting rights*). Vastuu perustuisi siis niiden oikeuksien suojeluun, jotka ovat haavoittuvaisimpia ilmastonmuutoksen vaikutuksille ja välittömässä vaarassa altistua sen mukanaan tuomille

---

¹³³ Shue 2014, s.52-53

¹³⁴ kaikki maapallon yhteenlasketut päästöt teollisesta vallankumouksesta lähtien (1750)

¹³⁵ Tämän hetken arvion mukaan aikaa on noin 7 vuotta siihen, että maailman hiilidioksidipäästöjen olisi pysyttävä nollassa, jotta alle 2 asteen tavoitteessa pysyttäisiin. (Climate Clock)

¹³⁶ Shue 2014, s. 54-55

riskeille ja oikeudenmenetyksille. Shuen mukaan tähän vastuuseen sisältyy velvollisuus uudistaa energiapolitiikkaa siten, että fossiilisista energianlähteistä luovuttaisiin kokonaan. Hiilinieluihin keskittyvä teknologia kaikessa innovatiivisuudessaan olisi vain tilapäinen keino viivyttaa ilmastonmuutosta, mutta pidemmän päälle ratkaisuna kestämaton, sillä hiilidioksidipäästöjen olisi loputtava kokonaan ja siirtymä uusiutuviin tai vaihtoehtoihin energialähteisiin aloitettava mahdollisimman pian. Jotta siirtyminen vaihtoehtoihin energianlähteisiin olisi mahdollista, olisi niihin investoitava ja käytettävä valtavasti voimavaroja, jotta ne tulisivat myös taloudellisesti kannattaviksi^{137, 138}

Ihmiskunta on aivan liian suuri ja urbanisoitunut taantuakseen omavaraisiksi metsästäjä-keräilijä-kunniksi. Vaikka energian käytön kieltäminen ei kuulosta samanlaiselta ihmisoikeusloukkaukselta kuin esimerkiksi kiduttaminen tai teloittaminen, voidaan sitä pitää sellaisena, sillä se johtaisi auttamattomasti myös olosuhteisiin sopeutumattoman nykyihmisen kykenemättömyyteen turvata itselleen perustarpeitaan, kuten riittävää ravintoa, kelvollista asumusta tai puhdasta vettä. Olisi tarjottava siis vaihtoehtoinen energialähde, johon kaikilla olisi myös varaa.¹³⁹

Neljäs eli viimeinen kuva keskittyy tulevien sukupolvien oikeuksiin. Miten ehkäistä kestämaton tilanne, jossa kaikki käytettävissä olevat vaihtoehdot ovat huonoja? Shue kutsuu tätä kuvaa ”pakotetun valinnan ehkäisemiseksi” (*preventing forced choice among rights*). Vastuu käsittää Shuen mukaan velvollisuuden olla jättämättä tulevia sukupolvia huonojen vaihtoehtojen ”loukkuun”, kun meillä, vallitsevalla sukupolvella on mahdollisuus tarjota myös hyvä vaihtoehto. Shue puhuu siirtymästä vaihtoehtoihin energialähteisiin Teolliseen vallankumoukseen verrattavissa olevana ”Energia vallankumouksena”, joka Teollisen vallankumouksen tavoin vie aikaa ja on aloitettava jo paljon ennen määräpäiväänsä. Tulevilla sukupolvilla on siis käsissään ainoastaan huonoja vaihtoehtoja vain, jos me valtaapitävänä sukupolvena valitsemme tietoisesti huonon vaihtoehdon, vaikka meillä olisi mahdollisuus

---

¹³⁷ ks. Bill Gates kpl 4.2.

¹³⁸ Shue 2014, s. 60

¹³⁹ Shue 2014, s. 61

valita myös hyvä. Tämä johtaisi epätoivoiseen tilanteeseen, jossa huonojen vaihtoehtojen välillä valitseminen saisi aikaan sen, että mikä tahansa valinta tuntuisi jälkikäteen väärältä.¹⁴⁰

Kaksi viimeistä, relevanttia kuvaa vastuusta käsittävät siis velvollisuuden tarjota sekä nykyiselle, että tuleville sukupolville vaihtoehtoinen energiaregiimi, joka olisi sekä kestävä, että taloudellisesti toteutettavissa. Ihmisoikeuksia koskevat vallankumoukset, jotka haastavat instituutioita ja yhteiskuntia ja mahdollistavat muutoksen, tarvitsevat mahdollisimman monen tuen ja panoksen. Täten kaikkien niiden, jotka voivat vaikuttaa ja osallistua, tulisi niin myös tehdä.¹⁴¹

5.3 Ilmastonmuutoksesta johtuvat velvollisuudet epäihanteellisessa maailmassa (non-ideal theory)

John Rawls¹⁴² näki tarpeelliseksi erottaa toisistaan oikeusperiaatteet, joita sovellettaisiin ihanteellisessa, lainkuuliaisessa yhteiskunnassa, sekä periaatteet, joiden olisi riitettävä epäideaalissa, osittain lakia noudattamattomassa yhteiskunnassa¹⁴³.¹⁴⁴

Ilmastonmuutoksen ehkäisemisessä ongelmallisia ovatkin juuri ”soft law” tyylliset suositukset ja toimintaohjeet, jotka eivät tosiasiallisesti kuitenkaan velvoita konkreettiseen toimintaan. Rawlsin ideaalissa maailmassa soft law -ohjeistukset olisivat riittäviä, mutta epäideaalissa, jossa elämme, tarvitaan tueksi myös velvoittavampaa juridista sääntelyä. Soft law -käsitteellä viitataan oikeudelliseen instrumenttiin, joka pyrkii ohjaamaan toimintaa. Soft law -ohjeistukset eivät itsessään ole oikeudellisesti sitovia, vaikka niillä voikin olla oikeudellista merkitystä. Soft law -instrumentit ovat hyvin yleisesti käytettyjä kansainvälisessä oikeudessa, sekä ympäristöoikeudessa. Vakiintuessaan soft law voi tulla osaksi kansainvälistä tapaoikeutta, jolloin se on oikeuslähdeopin mukaan oikeudellisesti velvoittavaa. Kansallisella tasolla soft law -tyyppisten aineistojen tunnistaminen oikeuslähteeksi voi kuitenkin olla jossain määrin ongelmallista ja demokratiaperiaatteen näkökulmasta soft law:n legitimitetti

---

¹⁴⁰ Shue 2014, s. 62-63

¹⁴¹ Shue 2014, s. 64

¹⁴² amerikkalainen filosofi, joka edusti poliittista liberalismia (1921-2002)

¹⁴³ ideal/non-ideal theory

¹⁴⁴ Stanford encyclopedia of Philosophy -verkkosivusto /Rawls

voidaan kyseenalaistaa, sillä se on parlamentaarisen vallankäytön sekä laillisen lainsäädäntöprosessin ulottumattomissa.¹⁴⁵

Kansainvälisellä soft lawlla usein testataan valtioiden mahdollisuuksia sitoutua ohjeistusten noudattamiseen ilman ratifiointiprosessia, jotta niitä voidaan muovata joustavasti vastaamaan muuttuvia olosuhteita. Sillä on kuitenkin hyvin vaikeaa saavuttaa kunnianhimoista sääntelyä, koska se ei ole oikeudellisesti velvoittavaa. Soft law:ta on siis suhteellisen helppo kiertää ja olla noudattamatta ja soft law:n normatiivinen status ja vaikutukset riippuvat sen yleisestä hyväksyttävyydestä tai tehokkuudesta.¹⁴⁶ Kansainvälinen ilmastösääntely on ennen Pariisin ilmastopöytäkirjaa ollut pitkälti soft law -tyylisiä suosituksia, jotka tilanteen vakavuus huomioon ottaen ovat onneksi koettu riittämättömiksi ”epäideaalissa” maailmassa.

Simon Caney näkee ilmastösääntelyn ensisijaisen vaihtoehdona epäihanteellisessa maailmassa tottelevaisuuden tehostamisen esimerkiksi sanktioin. Lisäksi Caneyn mukaan ilmasotavoitteisiin pääsemistä edesauttaisi kestävä kehityksen normien kehittäminen ja ylläpitäminen (soft law:sta velvoittavaksi oikeuslähteeksi), fossiiliverotus, puhtaaseen energiaan investoiminen, kaupunkien liikennesuunnittelu ja joukkoliikenteeseen panostaminen sekä uusien instituutioiden luominen ja vanhojen kehittäminen palvelemaan paremmin ilmastotavoitteita.

Nämä toimet ovat niin sanotusti luonteeltaan ennaltaehkäiseviä, mutta epäideaalissa tilanteessa totuus on se, että ympäristörikkomuksia ja tottelemattomuutta tapahtuu näistä toimista huolimatta. Caneyn mielestä parempi on toki ennaltaehkäistä, kuin jälkikäteen korjailta jo tapahtunutta vahinkoa tai haittaa, mutta erilaiset lähtökohdat huomioiden ei voida olettaa, että esimerkiksi kaikilla valtioilla olisi resursseja tällaisiin ennaltaehkäiseviin toimiin tai, että tällaisten toimien vaatiminen olisi kaikilta edes kohtuullista. Korjaavia toimia siis tarvitaan myös. Näitä ovat Caneyn mukaan esimerkiksi ”taakan siirtäminen” (burden shifting) sellaiselle taholle, jolla on resursseja kantaa painavampi taakka ilmastonmuutoksen torjumisessa tai sille, jolle se kohtuullisuusperiaatteen mukaan kuuluu (teollisuusmaat).¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Määttä 2005, s.430

¹⁴⁶ Määttä 2005, s.460

¹⁴⁷ Caney 2016, s. 34-35

Caneyn mukaan kohtuullisuuden voisi ottaa huomioon myös ilmastotavoitteiden asettamisessa. Caneyn mukaan tavoitteen madaltaminen voisi myös madaltaa kynnystä tarttua toimiin. Totuus on kuitenkin se, että ilmastonmuutos ei ole joko/tai-kysymys, vaan se on nyt jo aiheuttanut peruuttamatonta haittaa maapallolle. Kaikki ilmastonmuutosta ehkäisevä toiminta on siis hyväksi, vaikka optimistisimpaan tavoitteeseen ei päästäisikään.¹⁴⁸ Toisaalta ”peruuttamattomien vahinkojen kynnystä” ei tulisi ylittää. Jos maailman suurimmat kasvihuonekaasuvarastot kuten napajäätiköt, Amazon ja Siperia päästävät varastonsa ilmoille, silloin voidaan puhua valtavista katastrofaalisista peruuttamattomista vahingoista. Ei voida kuitenkaan tarkalleen arvioida, milloin tämä olisi odotettavissa, mutta alle 2 asteen tavoitteessa pysyminen vaikuttaisi turvalliselta.¹⁴⁹

Ilmastonmuutostoimet voivat myös olla ristiriidassa muiden intressien kanssa. Tuulivoimalat saattavat pilata esimerkiksi luonnon ja maiseman kauneutta, joten niistä on haittaa esteettisyydelle. Ilmastotoimet saattavat aiheuttaa yhteiskunnalle myös taloudellisia kustannuksia, jolloin niiden tarpeellisuutta kyseenalaistetaan. Ilmastotoimet voivat aiheuttaa myös kolmannen oikeudenmenetyksiä, kuten esimerkiksi metsien suojelutoimet saattavat olla ristiriidassa alkuperäiskansojen oikeuksien kanssa. Näissä tilanteissa on Caneyn mukaan suoritettava intressivertailua ja joissain tilanteissa ”löyhenettävä” kilpailevia eettisiä tai taloudellisia velvoitteita.¹⁵⁰

Tavoitteen madaltamista ja eettisten yms. velvoitteiden löyhentämistä tehokkaampana Caney pitää kuitenkin taakan jakamista tehokkaalla ja kohtuullisella tavalla. Soft law sääntelystä olisi siirryttävä velvoittaviin säännöksiin ja vastuun nimenomaiseen kohdentamiseen. Caneyn mukaan ensisijaisessa vastuussa ovat ne, joilla on poliittista valtaa ja korkea asema, jolla vaikuttaa ilmastolainkuuliaisuuteen ja tottelemattomuuden ehkäisyyn sekä sen aiheuttamien haittojen korjaamiseen. Vastuuta tulisi sysätä myös niille tahoille, jotka ovat sellaisessa taloudellisessa asemassa, että ylimääräisen taakan kantaminen on mahdollista sekä kohtuullista.

---

¹⁴⁸ Caney 2016, s.23-24

¹⁴⁹ Lawford-Smith 2016, s.70

¹⁵⁰ Caney 2016, s. 33,38

6 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja rakenteelliset ongelmat

6.1 Ilmasto-oikeudenmukaisuus ja systeemikriittisyys

Ilmasto-oikeuden tutkija ja GNHRE:n johtaja¹⁵¹ Anna Grear lähestyy ilmasto-oikeutta ja perinteisen oikeussubjektin konstruktiota kriittisesti ja reflektoiden vallitsevaa liberalistista ja uuskolonialistista oikeuskäsitystä sekä yritysten dominanssia ilmastonmuutosta ja ihmisoikeuksia koskevassa diskurssissa. Grear nostaa artikkelissaan esiin kolme ilmasto-oikeudenmukaisuuden keskeistä ongelmaa: vinoutunut ja riittämätön lainsäädäntö ja rajoittunut oikeussubjektuuden käsite, kooptation uhka ihmisoikeusasioissa sekä syvälle juurtuneet uuskolonialistiset paradigmat ihmishierarkiasta sekä yritysten asemasta oikeushenkilönä. Grear lähestyy ongelmia ensin niistä johtuvan *ilmastoepäoikeudenmukaisuuden* -käsitteen kautta ja sitten tarjoaa ratkaisuja ja ajatusmalleja, joita hyödyntämällä todellinen ja perustavanlaatuinen ilmasto-oikeudenmukaisuus olisi helpommin saavutettavissa.¹⁵²

Kuten hyvin jo tiedämme, vallitseva lainsäädäntö ei ole vielä pystynyt tarjoamaan riittäviä ratkaisuja ilmastokriisin torjumiseen. Grear väittää, että ongelmana on toki ennennäkemättömän ja ennustamattoman kriisin moniulotteisuus ja kompleksisuus, mutta ennen kaikkea fragmentoituneesti konstruoitu laki ja sen haitallinen epäjohtonmukaisuus. Laille tyypillistä on nimittäin sen binäärisyys, reduktionismi, atomistiset ja lineaariset syy- ja seuraussuhteet, taksonomiat, erittelyt ja luokittelut, alueellinen toimivaltaisuus, joista jokainen piirre on varsin huonosti palveleva historiamme monimutkaisimman, ihmiskuntaa lukuisista suunnista uhkaavan kriisin ratkaisemiseksi. Muun muassa näistä ominaisuuksistaan johtuen laki itsessään Grearin mukaan altistaa ilmastonmuutoksen vaaroille ja kestävä kehityksen saavuttamattomuudelle.

Turnerin mukaan keskeisin lain konstruktion varjopuoli ilmastonmuutos- ja ihmisoikeuskontekstissa kuitenkin on sen yritys- ja yhtiömuotojen ympärille rakennettu ja niiden intressejä palvelemaan perustettu normisto. Yritysten erillinen oikeushenkilöllisyys, rajoitettu vastuu, omistuksen ja johdon erillisyydet, yrityksen johdon oikeudellinen velvollisuus toimia yrityksen taloudellisten intressien mukaisesti eli tuottoa maksimoiden ovat

---

¹⁵¹ Global Network for the Study of Human Rights and the Environment

¹⁵² Grear 2014, s.103-104

päällimmäisiä syitä siihen, miksi ympäristön huononemisesta vastuussa olevat yritykset ovat välinpitämättömiä ja vastaanottamattomia niihin kohdistuviin vaatimuksiin.

Yhtiölainsäädäntö on konstruoitu palvelemaan ensisijaisesti osakkeenomistajan intressiä.¹⁵³

Yhtiömuodon universaalius ja globaali yhdenmukaisuus tekee Turnerin kritiikistä relevantin missä tahansa maailmassa. Ei ole siis lainkaan radikaalia väittää, että yritykset dominoivat koko globaalia järjestystä ja tämä koskee myös pääoman ja valtioiden välistä valta-asemaa.¹⁵⁴

Transnationaalisilla yhtiöillä (TNC) on vaikuttavien ekonomisten instituutioiden tuki (IMF, WTO, ECB)¹⁵⁵, jonka vuoksi niiden valta-asema on lähes voittamaton. Tämä ylläpitää oikeudellisen järjestyksen hierarkisuutta ja epätasapuolisuutta, joka puolestaan edesauttaa ilmastonmuutoksesta aiheutuvien ongelmien ratkaisemattomuutta. TNC:t toimivat ikään kuin valtion tapaisina instituutioina, jotka toisin kuin valtiot, perustavat toimintansa vain ja ainoastaan taloudellisille tavoitteille. Tämä yhtiöiden ja pääoman hegemonia kuvastaa hyvin kapitalistista ihannetta, jolla ilmastonmuutos- ja ihmisoikeuskontekstissa, kuten arvata saattaa, on hyvin vahingollisia, jopa tuhoisia seurauksia. Pyrkimykset ja strategiat markkinoiden ”vihreyttämiseksi” voivat tässä suhteessa kääntyä jopa itseään vastaan, sillä kapitalismin ympäristöä tuhoava vaikutus on väistämätön, huolimatta markkinoiden näennäisestä ekologistamisesta ja niillä on riskinä johtaa luonnon, ympäristön, ihmisten ja työvoiman yhä perinpohjaisempaan hyödykkeellistämiseen. Markkinastrategisilla lähestymistavoilla ilmastonmuutokseen on taipumus olla hyvin ”pääomaystävällisiä” ja kapitalistista ihannetta ylläpitäviä. Kapitalistinen sitoutuminen rajattomaan kasvuun ja taloudellisen hyödyn maksimointiin merkitsee auttamattomasti silmien ummistamista esimerkiksi ihmisoikeuksilta ja ilmastonmuutokselta, kunnes niistä tulee tekijöitä, joilla on haitallisia vaikutuksia myös kapitalismin näkökulmasta. Kapitalismin dominanssi suhteessa valtioihin jättää myös valtioille verraten vähän resursseja toimia ilmastonmuutosta koskevissa kysymyksissä, jolloin valtiot ovat lähes voimattomia puuttumaan ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin.¹⁵⁶

---

¹⁵³ Turner 2014, s.32-42

¹⁵⁴ Grear 2014, s. 104-107

¹⁵⁵ International Monetary Fund, World Trade Organisation, European Central Bank

¹⁵⁶ Grear 2014, s.108-109

Grearin mukaan ilmastokriisi on pohjimmiltaan tulkittavissa myös ”ihmishierarkian” kriisinä, joka liittyy läheisesti myös oikeussubjektuuden käsitteeseen ja siihen hyötyyn, jonka yhtiö saavuttaa tullessaan määritellyksi oikeudellisena henkilönä, jolla on luonnollisen henkilön tavoin oikeuksia ja velvollisuuksia. Lisäksi oikeussubjektin instituutio kautta aikojen ja yhä edelleen ylläpitää epätasa-arvoista ja epäoikeudenmukaista ajatusmallia oikeushenkilöiden välisestä hierarkiasta. Sinden esimerkiksi näkee ilmastonmuutoksen ennemminkin ongelmana vallan epäbalanssissa kuin taloudellisena eriarvoisuutena.¹⁵⁷ Historian viitekehyksessä tiedämme, miten kolonialistinen ja liberalistinen vaikutus ja valkoihoisen omaisuutta omistavan miehen näkökulma lain konstruktiossa on vaikuttanut kautta aikojen esimerkiksi alkuperäiskansojen, naisten, seksuaalivähemmistöjen ja muiden vähemmistöjen oikeuksiin. Lain vanhanaikaisen käsitykset ovat pitäneet pintansa ja vaikuttavat vielä tänä päivänäkin vallitsevassa oikeussysteemissä juurtuneina sortavina kaavoina kohdistuen niin vähempiosaisiin ihmisiin, eläimiin kuin ekosysteemeihin.¹⁵⁸

Grearin mukaan ongelman juurisyynä on vanhakantainen descarteslainen filosofia ruumiin ja mielen erillisyydestä, jonka mukaan mieli (*res cogitans*) nähdään subjektina ja kaikki muu (*res extensa*), mukaan lukien ruumis, nähdään ikään kuin maallisina, ”esineellistettyinä” objekteina, esineinä. Tämä kahtiajako merkitsee kärjistettynä rationaalisen ihmismielen subjektifikaatiota ja sen mieltämistä kaiken episteemiseksi ”keskukseksi” sekä ihmisruumiin ja ympäristön objektifikaatiota, jota Grear kutsuu nimellä ”epäruumiillistaminen” (*disembodiment*). Tämä epäruumiillistaminen johtaa siihen, että oikeudelliset toimijat, kuten ihmiset ja yhtiöt oletetaan yhdenvertaisina sekä julkisen, että yksityisoikeuden saralla.

Eurooppalaisen rationaalisen epäruumiillistavan lakikonstruktion levitessä kolonisaation yhteydessä ympäri maailmaa, tuli mukanaan katastrofaalisia sivuvaikutuksia, kuten alkuperäiskansojen joukkotuhon ja osattomuuden, ilmastojen lämpenemisen ja ympäristöhaitat, sairaudet, metsien kaadot, villieläinten teurastuksen, maa- sekä karjatalouden. Tämä kaikki johti alkuperäiskansojen köyhtymiseen ja nälkäkuolemiin, sekä ympäristöjen ja eläinten kannalta peruuttamattoman tuhoisiin vaikutuksiin. Alun perin Eurooppalainen epistemologia valkoisen omaisuutta omistavan miehen ylivoimasta juurrutti

---

¹⁵⁷ Sinden 2007, s. 259

¹⁵⁸ Grear 2014, s.111

näin itsensä, kolonisaation myötä, osaksi globaalia oikeussysteemiä. Syntyi myös oikeushenkilön konstruktio, johon kuuluivat myös yhtiöt suvereenina toimijoina.¹⁵⁹

Luonnollisen ihmisen ja yhtiön rinnastaminen tosiinsa on monilta osin harhaanjohtavaa ja ongelmallista. Luonnollisesta henkilöstä tulee ikään kuin mekaaninen rationaalinen toimija, ihmisen prototyyppi eli mallinnus vakoihoisesta omaisuutta omistavasta miehestä, jonka intressejä ja oikeuksien toteutumista laki on säädetty palvelemaan. Tällainen laki on kapean näkökulmansa johdosta auttamattomasti riittämätön turvaamaan maailman miljardien keskenään erilaisten ihmisyyksilöiden tarpeet, puhumattakaan eläinten ja elinympäristöjen suojelusta. Oikeussubjektin konstruktion viitekehyksessä yhtiön ”pääoma” miellettiin ”res cogitaksena”, jolloin vähempiosaiset ihmiset, eläimet ja luonto sijoittuivat epistemologisessa ajatuskartassa ulkopuolisiksi objekteiksi eli ”res extensaksi”, materiaaliksi ja hyödykkeiksi teollisessa kapitalistisessa asetelmassa. Oikeussubjektin eli oikeushenkilön määritelmä¹⁶⁰ ja siitä johtuvat lain sortavat rakenteet ovat yhä näkyvissä lain eurooppalaisen ideologian perustuksissa.¹⁶¹

Vaikka toki lain on oltava sokea ruumiillisten yksilöiden erityispiirteille ja lain lähtökohtainen yleisyys turvaa sen ennakoitavuutta sekä stabiiliutta sen soveltamisessa, ongelmallista oikeussubjektin/henkilön konstruktiossa on sen epärealistinen mielen totaalinen erottaminen sekä ruumiista, että sosiaalisista olosuhteista. Siksi juuri ”yhtiömuoto” sopiikin paljon paremmin liberaalin oikeussubjektin rationaalisen epäruumiillistuman kielikuvaan kuin mikä tahansa luonnollinen henkilö, eläin tai ekosysteemi. Oikeussubjektin konstruktio palveleekin juuri kapitalistisia tavoitteita täydellisesti, mutta valitettavasti tällä kertaa ilmasto-oikeudenmukaisuuden kustannuksella.¹⁶²

Kolonisaation myötä yhtiöiden suvereenius ja dominanssi sekä vähempiosaisia sortavan lain ylläpitävä paradigma etuoikeudesta, marginaaliseen joukkoon kohdistuvasta syrjinnästä sekä eksklusiivisesta subjektiudesta johtivat hiljalleen ympäristön ja luonnon teknologistamiseen, materialisoimiseen ja räävittömään hyödykkeellistämiseen. Myös valtiot ovat sitoutuneita

---

¹⁵⁹ Grear 2014, s.111-114

¹⁶⁰ ortodoksinen näkemys ks. kpl 6.2.

¹⁶¹ Grear 2014, s.115-116

¹⁶² Grear 2014, s.117-118

markkinoiden määräävyyteen ja uusliberalistisen kapitalismin ajattelumalleihin, sillä transnationaalisilla yhtiöillä on myös huomattava poliittinen dominanssi. Uusliberalistisen hierarkian alimmalla tasolla olevat, eli esimerkiksi köyhät kansat, joutuvat kantamaan ja kärsimään yhteiskunnalliset seuraukset kapitalismin aiheuttamista haitoista, jotka näkyvät meille ilmastonmuutoksen muodossa.¹⁶³

Yhtiöitä on hyvin vaikea saada vastuuseen ympäristörikkomuksistaan sekä ihmisoikeusloukkauksistaan, sillä transnationaaliset yhtiömuodon käyttävät yhtiöille ominaista muuntautumiskykyään hyväkseen piiloutuakseen oikeudelliselta vastuulta. Tällainen kamelionttimainen transformaatio olisikin luonnolliselle ja ruumiilliselle ihmishenkilölle täysin mahdotonta. Vaikka maailma onkin kyllästetty byrokratialla ja erilaisilla rajoituksilla ja säännöillä koskien ihmistoimintaa, globaali maapallo on säilynyt suhteellisen vapaana ja sallivana pelikenttänä kun on kyseessä yhtiöt ja niiden pääoma. Kaikkein vaikeinta yhtiöitä on saada vastuuseen niiden aiheuttamasta haitasta kaikkein heikompiosaisille ihmisille eläimille ja ympäristölle.¹⁶⁴

Grearin mukaan yritysten valta-aseman johdosta ihmisoikeuksia ja ilmastonmuutosta koskevan diskurssin tarkastelussa on oltava erityisen tarkkasilmäinen ja kriittinen: Jos nimittäin universaalit ihmisoikeudet ovat rinnastettavissa globaalin pääoman oikeuksiin on riskinä, että koko ilmasto-oikeudesta ja -oikeudenmukaisuudesta konseptina tulee kapitalismin pelinappula.¹⁶⁵ Tämä on jo näkyvissä esimerkiksi siinä, miten universaalien ihmisoikeusjulistuksen (UDHR:n)¹⁶⁶ mahdollisesti syrjäyttävä TRMFHR¹⁶⁷, joka on markkinaystävällinen versio ihmisoikeusjulistuksesta mahdollistaa ja oikeuttaa yritysten pärjäämisen ja hyvinvoinnin samaan aikaan kun vakavia ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu ympäri maailmaa.¹⁶⁸ Koko ihmisoikeusdiskurssi on hyvää vauhtia päätymässä kapitalismin omimaksi ja kooptation vastustaminen käy yhä mahdottomammaksi. Ihmisoikeuksien vaatiminen näistä lähtökohdista on hyvin haastavaa, sillä ihmisoikeushanteet ja standardit

---

¹⁶³ Grear 2014, s.119

¹⁶⁴ Grear 2014, s.120

¹⁶⁵ sama kuin yllä

¹⁶⁶ Universal Declaration of the Human Rights

¹⁶⁷ trade-related, market-friendly human rights

¹⁶⁸ Baxi 2006, s. 234, 256-257

ovat hyvin pitkälle kapitalisoituneet ja valtiot ovat sidottuja palvelemaan kapitalistista ihannetta. Yksityisoikeudellisen luonteensa ansiosta yhtiömuodot voivat aiheuttaa valtavia vahinkoja joutumatta niistä tilille. Nimittäin yhtiötoiminta harvoin koetaan ristiriitaiseksi kansallisten tavoitteiden ja intressien, esimerkiksi turvallisuuden kanssa, ja rangaistuksilta on suhteellisen helppo välttyä.¹⁶⁹

Muun muassa kaikesta tästä johtuen Grear on jokseenkin pessimistinen ja epäuskoinen ilmasto-oikeuden ja oikeudenmukaisuuden puolestapuhujien vastavirran voimaan, kooptiota ajatellen. Systeemikriitikotkin kohtaavat ratoja ja liittymäkohtia osana ns. ”suurempaa liikettä”, jolloin he todennäköisesti päätyvät vastavirran viettäviksi. Grear pitääkin erityisen tärkeänä itsepintaisuutta kriittisyydessä koskien esimerkiksi lakeja, valtiovaltaa ja oikeussubjektuuden käsitettä. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden diskurssissa olisi laajennettava näkemyksiä perinteisistä, staattisista sekä vanhanaikaisista oikeuskäsityksistä ja tietoisesti puututtava niitä koskeviin epäkohtiin. Grearin mukaan ensiarvoisen tärkeää olisi ymmärtää ihmisen subjektius, ei kuten oikeussubjektius, autonomisena, epäruumiillisena ja abstraktina ihmisen ”prototyypinä”, vaan elävänä, lihaa ja verta olevana, haavoittuvaisena ja ruumiillisena yksilönä yksilöllisine lähtökohtineen, rajallisuuksineen ja mahdollisuuksineen sekä puolustuskyvyttömänä suhteessa ympäristön uhkiin ja voimakkaampiin yksilöihin. Haavoittuvaisuus ja vaaroille altistuminen riippuu monesta yksittäisestä tekijästä ja näiden tekijöiden määrittämänä olemme hyvin eriarvoisessa asemassa toisiimme nähden. Tämä näkyy erityisen hyvin historiassa esimerkiksi, kun muistelemme orjavallan ja siirtomaavallan aikoja. Ilmasto-oikeudenmukaisuuden nimissä toimiminen vaatii hyvää kriittisyyttä, itsereflektiota ja episteemistä valvetuneisuutta koskien ilmastoepäoikeudenmukaisuutta ja sosiaalisten rakenteiden epäoikeudenmukaisuutta sekä niistä aiheutuvia piileviä vaikutuksia.¹⁷⁰

Kriittisyys ja kyseenalaistaminen on mielestäni tärkeää ihan millä tahansa elämän alueella. Uteliaisuus ja kyky tarkastella asioita monelta eri kantilta on hyödyllistä niin yksilölle kuin yhteisölle, sillä valtavirtaan mukautuva ja asiat hyväksyvä ”sellaisina kuin ne ovat” ei välttämättä huomaa puutteita ja kehittämisen tarpeita. Kriittisyys on tärkeä ja vaativa taito, puhumattakaan kritiikin vastaanottamisesta. Systeemikriittisyyden kohdalla ne, joihin kritiikki

---

¹⁶⁹ Grear 2014, s.122

¹⁷⁰ Grear 125-127

kohdistuu ovat usein valta-asemassa ja niitä, joilla on todellinen mahdollisuus vaikuttaa. En ole varma onko liiallisesta ”rikkaiden demonisoinnista” enemmän haittaa kuin hyötyä, sillä ihmisten on usein hyvin vaikea nähdä omassa toiminnassaan mitään moitittavaa ja turha vastakkainasettelu saattaa olla jopa yhteisen tavoitteen kannalta haitallista. Itsensä epäimarteleavassa valossa näkeminen tai kokeminen saattaa aiheuttaa vahingollisia puolustusreaktioita.¹⁷¹ Totuus on, että ilmastonmuutoksen kannalta kriittiset hetket ovat nyt käsillä ja on valitettavasti mentävä niiden ehdoilla, kenellä on mahdollisuus vaikuttaa. Itse oikeussysteemiä yleisellä tasolla täytyykin toki tarkastella kriittisesti, jotta se kehittyisi koko ajan paremmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi.

Seuraavaksi käsittelen esimerkiksi Visa Kurjen kriittistä analyysiä vallalla olevasta oikeushenkilön määritelmästä ja hänen ehdottamaansa uudenlaista teoriaa.

Oikeussubjektiopin historiaa tarkastellessa voimme onneksemme huomata, että oikeussysteemi kehittyy ja oikeuskäsitys muuttuu jatkuvasti yhteiskuntaa paremmin palvelevaksi. Ilmastonmuutoksen edetessä ei kuitenkaan, ikävä kyllä, ole aikaa odotella täydellistä oikeussysteemiä eikä sitä, että valta-asemassa olisi ainoastaan oikeuden ja oikeudenmukaisuuden motivoimia johtajia.

6.2 Oikeushenkilön konstruktio

Oikeussubjektiopin perustana on Länsimaisessa oikeustieteessä ollut roomalaisesta oikeudesta peräisin oleva kolmijako henkilöihin, esineisiin ja kanteisiin (*personae, res, actiones*). Ihmisen täysivaltainen oikeussubjektius (juridisten oikeuksien ja velvollisuuksien kantajuus) länsimaisessa oikeuskäsityksessä on lunastanut paikkansa vasta valistuksen aikakautena, jota aiemmin ominaisuudet kuten henkilön asema (*status*), sukupuoli ja varallisuus määrittivät hänen oikeuksiaan. Vapauden, veljeyden ja tasa-arvon ideaalin myötä oikeussubjektuudesta tuli jokaiselle ihmiselle luonnostaan kuuluva ominaisuus.¹⁷² Oikeussubjektuutta laajennettiin kaupankäynnin ja teollistumisen myötä käsittämään muitakin kuin luonnollisia henkilöitä. Eräänlaiset yhteisöt (valtio, kunta, yhdistys, yhtiö jne.) kykenivät saavuttamaan oikeushenkilön aseman, joka oli riippumaton taustalla vaikuttavien luonnollisten henkilöiden

---

¹⁷¹ Pickering 2016, s. 273-274

¹⁷² lukuunottamatta eräitä poikkeuksia kuten orjavalta ja vaimon oikeusasema

asemasta. Oikeushenkilöllisyyden myöntäminen myös yhteisöille liittyi tarpeeseen kehittää juridisia instituutioita parhaiten kauppaa ja taloudellista toimintaa palveleviksi.¹⁷³

Tätä vallalla ollutta käsitystä vain luonnollisista henkilöistä (ihmisistä) ja keinotekoisista oikeushenkilöistä (yhteisöt) oikeuden subjekteina on vuosien saatossa kyseenalaistettu hyvin vähän. Käsitys oikeussubjektiudesta eli oikeushenkilöydestä¹⁷⁴ nojaa niin sanottuun *ortodoksiseen näkemykseen*¹⁷⁵, jonka mukaan oikeushenkilön asema edellyttää oikeudenhaltijan asemaa ja/tai vastuunkantajan asemaa, kapasiteettia olemaan oikeudenhaltijan asemassa ja/tai vastuunkantajan asemassa taikka kapasiteettia olla oikeussuhteen toinen osapuoli. Tämä hyvin pelkistetty ja mustavalkoinen teoria oikeudellisesta henkilöydestä on satojen vuosien ajan ollut länsimaisen oikeuskäsityksen taustavaikuttajana ja pyrkinyt vastaamaan kysymykseen siitä, *kenellä voi olla oikeuksia*.

Viime aikoina ortodoksiselle näkemykselle on ilmennyt kuitenkin kilpailevia ajatusmalleja, jotka puolustavat muun muassa ajatusta eläimen eräänlaisesta oikeushenkilöydestä. Visa Kurki¹⁷⁶ on kritisoinut kirjassaan ”A Theory of Legal Personhood” perinteistä oppia oikeushenkilöydestä muun muassa liian yksinkertaistavaksi ja epäsopivaksi ollakseen käyttökelpoinen nyky-yhteiskunnassa. Ortodoksinen näkemys on ristiriidassa modernin esim. Hohfeldin oikeuksien analyysin ja muidenkin vallalla olevien teorioiden kanssa, kun on vastattava kysymykseen siitä, *kenellä voi olla oikeuksia*. Voiko esimerkiksi eläimillä, kasveilla tai sikiöillä olla oikeuksia, (eli voiko heillä olla oikeuden haltijan asema) ja jos voi, niin voidaanko heitä sen perusteella pitää myöskin oikeudellisina henkilöinä.

Ortodoksinen näkemys jatkaa roomalaisen oikeuden perinnettä henkilö/esine, eli tässä yhteydessä henkilö/ ”epähenkilö” -luokittelusta, jonka mukaan oikeudellisen henkilön asema on kytköksissä siihen, voiko hän olla oikeussuhteen osapuoli. Eläimiä ei näkemyksen mukaan

---

¹⁷³ Tieteen termipankki /oikeussubjekti

¹⁷⁴ Käytän tässä kappaleessa termiä oikeushenkilö, sillä se vastaa paremmin englanninkielistä sanaa ”legal person”, jota Visa Kurki käyttää kirjassaan ”A theory of legal personhood”, jota käytän ensisijaisena lähteenä tässä osioissa. Vaikka oikeussubjekti ja oikeushenkilö tarkoittavat Suomen kielessä periaatteessa samaa, englannin kielen sana ”subject to law” voidaan ymmärtää enemmänkin tilapäisenä oikeussubjektina, kun taas ”legal person” viittaisi enemmänkin kokonaisvaltaiseen ja pysyvään henkilön asemaan oikeussubjektina, eli oikeushenkilönä.

¹⁷⁵ Kurki 2019 s. 4

¹⁷⁶ Visa A.J. Kurki, Oikeustieteen tutkija, Suomen akatemian tutkijatohtori Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa

ole pidetty oikeussubjekteina, vaikka paljon eläinten hyvinvointia, eli oikeuksia koskevaa lainsäädäntöä on olemassa. Tämän ei ole perinteisesti katsottu kuitenkaan riittävän eläimen oikeudellisen henkilön aseman saavuttamiseen, ja sitä on perusteltu oikeuksien perustuvan vastavuoroisuuteen, eli kapasiteettiin täyttää myös yhteiskunnallisia velvollisuuksia. Myöskään ihmisten oikeushenkilöisyys ei aina ole ollut itsestäänselvyys. Esimerkiksi orjia kohdeltiin omaisuutena ja hyödykkeenä, eli oikeastaan ”epähenkilönä” vailla minkäänlaista todellista oikeusasemaa, sekä avioituneita naisia ennen kohdeltiin ikään kuin aviomiehensä edunvalvonnan alaisina vailla erillistä oikeushenkilöllisyyttä.¹⁷⁷

Ortodoksisen näkemyksen mukaan siis oikeudellisia henkilöitä ovat sekä ”keinotekoiset” henkilöt (yhtiöt jne, jotka voivat olla oikeudellisen sopimuksen osapuolina), että luonnolliset henkilöt, jotka ovat (1) ihmisiä, (2) syntyneet, (3) eläviä ja (4) tuntevia. Syntymättömät sikiöt, joita ei ole tarkoitus synnyttää, kuolleet sekä ihmiset, joilla ei ole aivotoimintaa eivät jaottelun mukaan siis lukeudu luonnollisiin henkilöihin. Nämä kriteerit ovat edellytyksenä oikeushenkilön asemaan, johon Kurki sisällyttää myös nimeämänsä passiivisen sekä aktiivisen oikeushenkilöyden. Aktiiviseen oikeushenkilöyteen, eli oikeudelliseen kompetenssiin¹⁷⁸ tarvitaan näiden neljän lisäksi ikäkriteerin sekä mielen stabiiliuden kriteerin täytyminen, joita ilman luonnollinen henkilö on siis Kurjen mukaan passiivinen oikeushenkilö.¹⁷⁹

Ortodoksisen näkemyksen pohjalta voidaan siis johtaa yleisesti hyväksytyjä väittämiä tai ”teesejä” (extensional beliefs) siitä, mitä oikeushenkilöyden ajatellaan muun muassa ortodoksisen näkemyksen lisäksi olevan:

- (i) ihmiset, jotka täyttävät edellä mainitut neljä kriteeriä (syntynyt, elävä jne.) ovat oikeushenkilöitä
- (ii) eläimet, sikiöt ja orjat eivät kuitenkaan ole/olleet oikeushenkilöitä
- (iii) mieleltään stabiilien aikuisten ja mieleltään epästabiilien aikuisten sekä lasten oikeusasemassa on joitakin eroavaisuuksia
- (iv) on olemassa myös keinotekoisia oikeushenkilöitä esim. yritykset

---

¹⁷⁷ Kurki 2019, s.2

¹⁷⁸ valmius solmia oikeudellisia sopimuksia

¹⁷⁹ Kurki 2019, s. 7-10

Kurjen mukaan ortodoksisen teorian yksi olennaisista ongelmista on sen mustavalkoisuus, nimittäin oikeushenkilön kriteerien¹⁸⁰ täyttymättömyys tarkoittaisi automaattisesti asemaa esineenä tai ”epäoikeushenkilönä”. Teoria kaikessa stipulatiivisuudessaan ei kykene antamaan vastauksia pinnalla oleviin kysymyksiin koskien esimerkiksi sikiöiden, eläinten ja yritysten oikeudellista asemaa eli asemaa oikeudellisena henkilönä. Teoria on käyttökelpoinen vain tiettyyn rajattuun joukkoon tapauksia, mutta suuremmassa mittakaavassa hyvin epämääräinen ja ristiriitainen.¹⁸¹

Kurjen mukaan taustateorian ollessaan käyttökelpoinen ja johdonmukainen, sen olisi oltava sovellettavissa laajemmin kuin vain tiettyjen erityistapausten kohdalla (riippumattomuus).¹⁸² Esimerkiksi Hohfeldin prominentin ja yleisesti käytetyn ja tunnustetun *teorian oikeussuhteista ja oikeudellisesta asemasta* -soveltaminen merkitsisi Kurjen mukaan sitä, että joko oikeushenkilöyteen liittyvät ”uskomukset”, eli väittämät¹⁸³ olisi soviteltava *tai* ortodoksisista näkemystä olisi soviteltava, jotta teorit eivät olisi ristiriidassa toisiinsa nähden.¹⁸⁴ Kurki itse ehdottaa ortodoksisen näkemyksen uudelleen muotoilua, jota hän uudella teoriallaan oikeushenkilöiden konstruktioista ”The Bundle Theory of Legal Personhood” ajaakin takaa. Hänen teoriansa erityispiirteenä on oikeushenkilöiden käsittäminen eräänlaisena oikeuksien kimppuna. Oikeudet ovat toisistaan erillisiä (esim. kanneoikeus, omistusoikeus, velvollisuus ja kompetenssi) ja niitä on oikeudellisella henkilöllä eli oikeussubjektilla yleensä useampia.¹⁸⁵

Seuraavaksi esittelen Kurjen teorian pääpiirteet ensin menemällä syvemmälle ortodoksisen teorian alkulähteisiin sekä ongelmakohtiin ja sitten esittelemällä hieman perusteellisemmin teorioita oikeuksista ja oikeussuhteista, jotka ovat kytköksissä siihen, miten nykyaikaiset oikeussysteemit ja käsitykset ovat rakentuneet. Kurjen teoria on hänen mukaansa arvoneutraali, tarkoituksenaan ainoastaan systematisoida vallitsevia epäjohdonmukaisuuksia,

---

¹⁸⁰ kyky hallita oikeuksia/kantaa velvollisuuksia, kyky olla oikeussuhteen osapuolena

¹⁸¹ Kurki 2019, s. 10-13

¹⁸² independent constraint

¹⁸³ extensional beliefs (i)-(iv)

¹⁸⁴ Kurki 2019 s. 16

¹⁸⁵ Kurki 2019 s.5

mutta itse pyrin tarkastelemaan teoriaa ilmasto-oikeudenmukaisuuden valossa tuomaan esiin sen käyttökelpoisuutta myöskin ympäristökysymyksiin.

6.2.1 Ortodoksinen näkemys

Ortodoksinen näkemyksen juurille mentäessä on palattava pitkälle roomalaiseen oikeuteen. Roomalainen oikeus oli monella tapaa kasuistista, epäsystemaattista ja tapaoikeuteen pohjautuvaa, mutta kolmijaon teoria henkilöistä, esineistä ja kanteista (*personae/res/actiones*) on peräisin roomalaisesta oikeudesta. Roomalaisen oikeuden ”henkilö” (*personae* tai *corpus*) merkitsi individuaalia, eli ihmistä. Henkilöinä, eli individuaaleina pidettiin jokaista ihmistä, mutta niin sanottu ”oikeudellinen asema” tai ”kapasiteetti” (*caput*) ei automaattisesti sisällynyt tähän henkilön käsitteeseen. Esimerkiksi orjat olivat individuaaleja (*personae*), mutta vailla oikeudellista asemaa (*caput*). Hierarkisessa roomalaisessa yhteiskunnassa oli kolme erilaista statusta, joiden mukaan henkilön asema määräytyi: *status libertatis* (vapaa tai orja), *status civitatis* (Rooman kansalainen tai ulkopuolinen) *status familiae* (isäntä tai isänvallanalainen).¹⁸⁶

Laki esineistä koski tietyn statuksen omaavia ihmisiä, joilla oli valtaa hallita ja omistaa asioita, joilla oli rahallista arvoa, kuten konkreettista omaisuutta, tai orjia. Esineiden kategoriaan lukeutuivat myöskin ”oikeudet” ja ”velvollisuudet”, jotka olivat niin sanottuja immateriaalisia esineitä. Subjekttiivisen ja objektiivisen oikeuden käsitettä ei siis ollut vielä eritelty toisistaan. Myös aineellinen ja muodollinen oikeus olivat kaikki yhtä ja samaa tavanomaista oikeutta. Myös oikeudellinen ”kokonaisuus” (eli keinotekoinen oikeushenkilö, *universitas*) esiintyi jo roomalaisessa oikeudessa ja oli ymmärrettävissä organisaationa, joka oli kykenevä omistamaan omaisuutta ja solmimaan oikeudellisia sopimuksia.¹⁸⁷

Gottfried Leibniz oli ensimmäisiä, joka käsitti oikeushenkilöiden liittyvän kykyyn hallita oikeuksia ja kantaa velvollisuuksia, vaikka hänen mukaansa myös ”epähenkilöt” saattoivat toisaalta olla myös oikeuden subjekteja. Hän edusti luonnollisen oikeuden koulukuntaa ja määritteli ensimmäisenä oikeuden subjektiivisuuden, objektiivisuuden ja syyn (*causa*) käsitteet. Hänen mukaansa oikeuden subjektit olivat joko luonnollisia tai keinotekoisia, joilla on kapasiteetti hallita oikeuksia (moraalinen valta saada tahtomansa toteen), joita vastaa taas jonkun toisen

---

¹⁸⁶ Kurki 2019, s. 31-33

¹⁸⁷ Kurki 2019, s.33

velvollisuus eli ”moraalinen pakko” taata toisen oikeuden toteutuminen. Oikeudet kohdistuvat esineisiin, eli oikeuden objekteihin, ja ne saavutetaan jonkun teon tai syyn perusteella (act, causa). Christian Wolff, joka myös edusti luonnonoikeuden koulukuntaa, jaotteli oikeushenkilöiden potentiaaliseen oikeushenkilöyteen (homo moralis), sekä aktuaaliseen oikeushenkilöyteen (personae moralis).¹⁸⁸

Immanuel Kant puolestaan määritteli oikeudellisen henkilön rationaalisen toimijana, joka on riippumaton ulkopuolisista henkilöistä ja jolla on kapasiteetti itsenäisesti määrittää tahtonsa sekä solmia sopimuksia muiden rationaalisten ja samanlaisen kapasiteetin omaavien kanssa. Esineet taas ovat vain välineitä, joiden arvo määräytyy niiden hinnan perusteella. Hän kuvasi oikeudellista kapasiteettia luokittelemalla mahdolliset henkilöt/olennot neljään eri luokkaan: (1) epärationaaliset olennot, joilla ei ole oikeuksia eikä myöskään velvollisuuksia (eivät sido/velvoita muita, mutta eivät myöskään ole sidottuja/velvoitettuja), (2) oikeudelliset henkilöt, joilla on sekä oikeuksia, että velvollisuuksia, (3) henkilöt, joilla on vain velvollisuuksia, ilman oikeudellista henkilöllisyyttä (esim. orjat), (4) olennot, joilla on vain oikeuksia, mutta ei velvollisuuksia (hypoteettinen: jumala). Ainoa luokka, jolla on kapasiteetti olla oikeussuhteen osapuolena (oikeussubjekti), on siis luokka (2). G.W.F. Hegel taas väitti oikeushenkilöiden olevan kytköksissä henkilön kapasiteettiin hallita oikeuksia esineisiin, jotka puolestaan voivat olla kaikkea muuta, kuin oikeudellisia henkilöitä. Esimerkiksi niin eläimet kuin orjatkin Hegelin mukaan lukeutuivat esineisiin, sillä ne voivat olla henkilöiden omistuksessa.¹⁸⁹

Historiallisen koulukunnan¹⁹⁰ edustaja Fredrich Savigny taas näki kaikki ihmiset oikeudellisina henkilöinä, joilla on sisäsyntyinen ”luonnollinen” oikeudellinen kapasiteetti. Oikeudellinen kapasiteetti voidaan positiivisella lainsäädännöllä ulottaa koskemaan myös keinotekoisia henkilöitä tai toisaalta myös supistaa, esimerkiksi orjien oikeudellisen aseman kohdalla. Lapset ovat oikeudellisen kapasiteetin omaavia, mutta vailla oikeudellista kompetenssia. Savigny oli myös ensimmäisiä, joka erotti objektiivisen ja subjektiivisen oikeuden käsitteen toisistaan.

---

¹⁸⁸ Kurki 2019 s.37-39

¹⁸⁹ Kurki 2019 s.39-42

¹⁹⁰ vaikutteet roomalaisesta oikeudesta, kriittisyys luonnonoikeutta kohtaan

Keskustelu oikeushenkilöydestä oli vallalla vielä pitkään 1900-luvulla ja riidanalaista oli ensisijaisesti se, oliko oikeushenkilöys ikään kuin ihmisyyteen kuuluva sisäsyntyinen piirre, joka voitiin orjilta evätä säädännäisen oikeuden avulla vai kuuluivatko orjat henkilö/esine - jaon perusteella puhtaasti esineisiin, jos kerran oikeushenkilöyden edellytyksenä oli oikeudellinen kapasiteetti/kompetenssi. 1900-luvun lopulla teoreetikot kuitenkin menettivät kiinnostuksensa oikeushenkilöyden määritelmää kohtaan, sillä ihmisoikeuksien myötä esimerkiksi orjien oikeusasemaa koskevat kysymykset eivät olleet enää ajankohtaisia, eikä eläinten oikeusasemastakaan vielä tuolloin osattu olla huolissaan. Myöskään keinoitekoisten oikeushenkilöiden (esim. yritysten) oikeusasemasta väittely ei tuottanut juurikaan tulosta, joten sekin jäi lopulta hyvin vähälle huomiolle. Käytäntöön jäi siis ortodoksinen näkemys: oikeudet ovat joko oikeudellisesti toimeenpanokelpoisia valintoja tai oikeudellisesti suojeltavia intressejä, joita hallitsevat oikeudelliset henkilöt. Oikeudellisen henkilön määritelmällä oli tyypillisesti merkitystä erityisesti yksityisoikeuden saralla, sillä se liittyy olennaisesti henkilön kapasiteettiin omistaa omaisuutta tai solmia sopimuksia jne.¹⁹¹

Seuraavaksi menen yhä syvemmälle oikeuksien määrittelyssä erilaisten teorioiden kautta ja tarkastelen kuinka ne sopivat ortodoksisen näkemykseen oikeushenkilöydestä (kapasiteetti hallita oikeuksia ja täyttää velvollisuuksia/ olla oikeussuhteen osapuolena) sekä siitä esitettyihin yleisesti hyväksytyihin väittämiin (i-v). Myös Hohfeldin oikeuksien analyysit toimivat tässä yhteydessä työkaluna tarkastella perusteellisemmin aiemmin esitettyjä teesejä oikeushenkilöydestä¹⁹² sekä ortodoksisista näkemystä.

Se, *mitä oikeudet ovat*, on aikojen saatossa määritelty monella tapaa. Eniten kannatusta saaneet teoriat ovat kuitenkin intressi/tahtoteoriat. Intressiteorian mukaan oikeuksien funktio on turvata oikeudenhaltijan intressejä. Oikeutta vastaa siis oikeudentäyttämisvelvollisuus. Tahtoteorian mukaan taas oikeuden tehtävä on antaa oikeudenhaltijalle valta jonkun toisen velvollisuuteen nähden. Lisäksi on olemassa yleisluontoinen, hyvin ympäröity teoria, jonka mukaan oikeus voi olla mitä tahansa, josta on ”hyötyä”, eli mikä tahansa hyödyttävä oikeudellinen asema. Jos näitä teorioita tarkastellaan ortodoksisen näkemyksen ja yleisesti hyväksytyjen teesien valossa, vastaan tulee ongelmia. Nimittäin intressiteorian mukaan eläimillä ja sikiöillä on oikeuksia, sillä niiden hyvinvointia voidaan teorian mukaan pitää

---

¹⁹¹ Kurki 2019, s.52

¹⁹² (i)-(iv) (aiemmin tässä luvussa)

itseisarvona. Samoin orjilla intressiteorian perusteella oli sekä oikeuksia, että velvollisuuksia. Ortodoksisen näkemyksen mukaan tämä tarkoittaisi siis oikeushenkilöyttä, mutta oikeushenkilöiden teesit (i ja ii) ovat tämän kanssa ristiriidassa. On sanomattakin selvää, että ”ympäripyöreän” teorian mukaan myös oikeudenhaltijuuden kriteeri täyttyy, jos oikeus ymmärretään olevan mitä tahansa *hyödyllistä*. Tämäkään teoria ei siis sovellu. Tahtoteorian ongelmana taas on se, että lapsia ja mentaalisesti epästabiileja ihmisiä ei pidetä oikeudenhaltijoina, sillä heillä ei ole todellista valtaa suhteessa toiseen osapuoleen. Heitä ei siis ortodoksisen näkemyksen mukaan pidetä oikeushenkilöinä, mitä he yleisesti hyväksytyjen väittämien (i) mukaan kuitenkin ovat.¹⁹³

Jos tarkastelemme vielä ortodoksista määritelmää oikeushenkilöydestä ”oikeussuhteen osapuolena” tulee ristiriita Hohfeldin prominentin oikeussuhde-teorian kanssa. Hohfeldin oikeussuhdeanalyysin mukaan eläimet ja orjat voivat olla oikeussuhteen osapuolia. Orjilla esimerkiksi, vaikkakaan oletetusti ei ollut oikeuksia vaatia (claim-right) tai tässä suhteessa myöskään velvollisuuksia (duty), oli silti Hohfeldin teorian mukaan sekä sietovelvollisuuksia (non-right) sekä vapauksia (liberty)¹⁹⁴. Orjat sekä eläimet saattoivat siis Hohfeldin mukaan olla oikeussuhteen osapuolina, jolloin he ortodoksisen määritelmän mukaan lukeutuisivat oikeussubjektien joukkoon, mutta yleisten uskomusten (i)-(ii) mukaan kuitenkin eivät. Ortodoksisen näkemyksen mukainen teoria oikeushenkilöydestä vuotaa siis näiden esimerkkien valossa.

Lisäksi Kurjen mukaan ongelmallista on teorian binäärinen mustavalkoisuus, eli oikeushenkilöiden ”joko-tai”- luonteisuus. Esimerkiksi naisten oikeusasema on ollut miehiin verrattuna selvästi huonompi ja sen asteittaista paranemista on pyritty kuvaamaan oikeushenkilö -käsitteen avulla. Naisten asema on kuitenkin kautta aikojen ollut huomattavasti parempi kuin orjien tai eläinten, joten naisten asettaminen samaan kategoriaan orjien ja eläinten kanssa ennen oikeushenkilöyden saavuttamista, olisi vähintäänkin ongelmallista ja harhaanjohtavaa. Kurki ymmärtäisikin oikeushenkilöyden koostuvan erilaisista elementeistä, niin sanotusta oikeuksien ”rykelmästä” (cluster property). Tätä

---

¹⁹³ Kurki 2019 s. 65-71

¹⁹⁴ sietovelvollisuus= negatiivinen velvollisuus, vapaus= negatiivinen oikeus

ajatusmallia hän kirjassaan kuvaa nimellä ”The Bundle Theory”, joka on täysin uudenlainen tapa ymmärtää ja hahmottaa oikeushenkilöyttä.¹⁹⁵

6.2.2 The Bundle Theory

Kurjen teoria oikeushenkilöydestä rakentuu ajatukselle oikeushenkilöydestä eräänlaisten elementtien ”summana”. Hänen teoriansa mukaan X:n oikeushenkilöys on ikään kuin kontekstisidonnaista, eli X voi jossain suhteessa olla oikeushenkilön asemassa, vaikka häntä ei voitaisikaan pitää ”täydellisenä” oikeushenkilönä (=tout court). Kurki jaottelee oikeushenkilöiden karrikoidusti neljään eri pääkategoriaan: riippumaton oikeushenkilöys (esim. mieleltään stabiilit aikuiset), riippuvainen oikeushenkilöys (jonkinlaisia kompetenssejä, mutta ei täydellistä riippumattomuutta; esim. lapset), puhtaasti passiivinen oikeushenkilöys (esim. vauvat, eläimet), sekä puhtaasti rasittava oikeushenkilöys (henkilöitä koskee vain oikeudelliset velvollisuudet, mutta eivät hyödy lainkaan oikeudellisesta asemastaan; esim. orjat).¹⁹⁶

Niin sanottu täydellinen oikeushenkilöys koostuu lukuisista eri elementeistä, eikä Kurjen mukaan tarkkaa rajaa sille, kuka on ”täydellinen oikeushenkilö” ja kuka oikeudellinen ”epähenkilö” ole olemassa, eikä sen määrittäminen ole edes tarkoituksenmukaista. Oikeushenkilön konsepti olisi ymmärrettävä joustavana käsitteenä, oikeudellisena instituutiona. Legalistien tavoin Kurki näkee oikeushenkilöiden ikään kuin statuksena, joka voidaan oikeussysteemin perusteella myöntää tai menettää.¹⁹⁷ Oikeudellinen henkilö voisi siis olla mikä tahansa variaatio erilaisia elementtejä, jotka tietyssä tilanteessa voisivat perustaa henkilölle oikeudellisen aseman.¹⁹⁸ Esimerkiksi eläimet eivät ole Kurjen mukaan ”täydellisiä oikeushenkilöitä”, mutta eläinten hyvinvointia koskevan lain kontekstissa nauttivat *passiivisen oikeushenkilön* asemasta.¹⁹⁹

Kurjen teorian hienoutena voidaankin pitää muun muassa sen joustavuutta. Oikeushenkilö -käsitteen mukautuvuus niin ajassa kuin paikassa takaa sen käyttökelpoisuuden

---

¹⁹⁵ Kurki 2019 s.87

¹⁹⁶ Kurki 2019, s. 118-119, 151

¹⁹⁷ Kurki 2019, s. 92-93

¹⁹⁸ Kurki 2019, s. 127

¹⁹⁹ Kuri 2019, s.124

oikeussysteemien ja oikeuskäsitysten muuttuessa. Ilmasto- ja ympäristöoikeuden kontekstissa niin eläimillä kuin elinympäristöillä voidaan ajatella olevan ”itseisarvoa” (ultimate value) ja silloin oikeushenkilys/oikeussubjektius voidaan käsittää tarkoittavan esimerkiksi simpanssia, tai vesistöä, eikä tarvitse takertua muodollisiin teknisyyksiin siitä, että voidaanko näille ylipäätään hakea oikeussuojaa oikeusteitse, vaan siirtyä suoraan aineellisiin kysymyksiin. Tämä epäilemättä helpottaisi ympäristöasioiden käsittelyä tuomioistuimissa ja madaltaisi kynnystä puuttua ympäristöä ja eläinten hyvinvointia koskeviin rikkomuksiin oikeusteitse.

Tällä hetkellä joissakin Euroopan maissa lainsäätäjä on taannut tietyille viranomaisille tai järjestöille lakisääteisen aseman ajaa ympäristön ja eläinten asiaa oikeusteitse täysin riippumatta heidän henkilökohtaisista intresseistään. Tässä tarkoituksessa viranomainen tai järjestö edustaa siis yleistä etua.²⁰⁰ Ajatella jos uudenlaisen oikeushenkilökäsityksen myötä kanneoikeus olisikin kenellä tahansa sen perusteella, että eläinten ja ympäristön hyvinvointi nähtäisiin itseisarvona (mm. perustuen yleiseen etuun) ja niiden passiivinen oikeushenkilöys takaisi niiden oikeuksien turvaamista myös oikeusteitse. Tämänkaltaista ajatusmallia edustaa muun muassa Christopher Stone, jonka mielestä puilla ja jopa ekosysteemeillä tulisi olla rikosoikeudellisesti *kantajan* oikeudellinen asema.²⁰¹ Kurjen teoria on edistyksellinen myös siinä mielessä, että se toimii myös toiseen suuntaan niin sanotussa supistavassa merkityksessä, ajatellen esimerkiksi yhtiöiden ja yhteisöjen oikeushenkilöllisyyden ongelmalliseksi kokemista.²⁰²

Kurjen teoria oikeushenkilöydestä kaiken kaikkiaan on siis ilmastonmuutosnäkökulmasta hyvinkin tarkoituksenmukainen muun muassa sen mukautuvuuden ansiosta. Oikeushenkilö on instituutio, joka voidaan säädännäisen lain avulla ulottaa koskemaan mitä tahansa. Se tarjoaa välineet tarkastella esimerkiksi eläimen oikeuksia tapauskohtaisesti takertumatta siihen voiko eläimellä ylipäätään olla minkäänlaista oikeudellista asemaa. Kasvien ja elinympäristöjen oikeushenkilöyteen Kurki suhtautuu kuitenkin toistaiseksi vielä varauksella, mutta ei poissulje tätäkään mahdollisuutta. Ympäristöä koskevien kanteiden perustana Kurki näkee siis yleisen edun, sillä esimerkiksi puulle suoritettava vahingonkorvaus ei suoranaisesti palvele puun

---

²⁰⁰ Kurki 2019, s.110

²⁰¹ Ks. Christopher D. Stone: “Should trees have standing? Law, Morality and the Environment” (2010)

²⁰² Esim. Gear, ks. 6.1.

omia intressejä, sillä puullahan ei ole minkäänlaisia tuntemuksia. Jos vahingonkorvaus käytetään puulle aiheutuneiden vahinkojen korjaamiseen, se palvelee toki yleistä intressiä.

Vertauskuvallisesti ajateltuna; vaikka *luonto* ei olekaan todellinen ”tiedostava” henkilö, se ei kuitenkaan, vaikkakin vailla varsinaista oikeusasemaa, ole missään nimessä passiivinen. Jos ihminen ei noudata ”sopimusehtojaan” luonnon ja ympäristön elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi, se löytää kyllä oikeussuojakeinot itselleen ja viimekätisenä, äärimmäisimpänä keinona näyttäisi olevan ilmastonmuutos kaikkine vitsauksineen. Luonnon ”personifikaatiosta” oikeudelliseksi henkilöksi olisi Stonen mukaan hyötyä esimerkiksi saastuttamista koskevissa vahingonkorvauskanteissa. Kurki pitää tätä myös mahdollisena, mutta ikään kuin käyttökelpoisena ”oikeudellisena fiktiona” palvelemaan vain ympäristönsuojelun kontekstissa, eikä niin sanotussa filosofisessa mielessä.²⁰³ Tässä kohtaa tutkimusta voidaan myös todeta, että luonnolla ja ympäristöllä on todellista arvoa (ultimate value), sillä se vaikuttaa ”toiminnallaan” voimakkaasti myös ihmisen perusoikeuksiin kuten henkeen ja terveyteen, joten sen oikeushenkilö -asema tietyissä tilanteissa ei olisi kovin kaukaa haettu ja helposti perusteltavissa.

Niin ortodoksisen näkemyksen kuin Hohfeldin oikeuksien analyysin ongelmana ilmasto-oikeudenmukaisuuskontekstissa voidaan pitää niiden yksityisoikeudellista luonnetta. Ne sopivat hyvin kuvaamaan yksityisoikeudellisia esine- ja velvoiteoikeussuhteita, mutta palvelevat heikommin juuri julkisoikeusluonteisemmissa sekä universaaleissa ihmisoikeuskysymyksissä. Kurjen teoria voisi tässäkin mielessä olla käyttökelpoisempi, vaikka hän perustaakin sen osittain Hohfeldin oikeussuhde-teorialle. Ilmastonmuutoksen ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden näkökulmasta kiinnostavaa olisi myös se, miten tulevien sukupolvien oikeudet olisivat perusteltavissa. Voiko esimerkiksi sadan vuoden päästä syntyvillä ihmisillä olla oikeushenkilön piirteitä, eli voidaanko heitä esimerkiksi ilmasto-oikeuden kontekstissa pitää oikeuden subjekteina? Nähdäkseni Kurjenkin teoria rajoittuu tunteviin ja eläviin olentoihin ja kylläkin sikiöihin, mutta tulevaisuudessa hypoteettisesti syntyvä ihminen saattaisi olla liian epämääräinen ”olento” saadakseen todellisen oikeushenkilön aseman.

Henry Shuen mukaan moraalinen velvollisuus olla jättämättä tulevia sukupolvia huonojen vaihtoehtojen ”loukkuun” (preventing forced choice among rights) on kiistatta olemassa ja se

---

²⁰³ Kurki 2019, s.144

on meillä kaikilla.²⁰⁴ Mielestäni Hedahlin *heikko korrelatiivinen vaatimus* on myös tähän hyvin käyttökelpoinen: Siinä missä Hedahl puhuu oikeuden olemassaolosta ilman sitä vastaavaa velvollisuutta²⁰⁵, velvollisuus tulevia sukupolvia kohtaan voitaisiin analogisesti ymmärtää velvollisuutena ilman sitä vastaavaa oikeutta. Vaikka sadan vuoden kuluttua syntyvällä ihmisellä ei olisikaan oikeushenkilöteorian perusteella minkäänlaista oikeudellisen henkilön asemaa, se ei tarkoita, etteikö häneen kohdistuvat oikeudet tulevaisuudessa perustaisi velvoitteita tälläkin hetkellä. Eli vaikka oikeudenhaltijaa ei voida tarkalleen määrittää, ei se tarkoita, etteikö oikeutta vastaavaa velvollisuutta olisi olemassa.

---

²⁰⁴ ks. luku 5.2

²⁰⁵ ks. luku 5.1

7 Lopuksi

Kun vähän yli vuosi sitten päätin kirjoittaa tutkielmani aiheesta ilmastonmuutos ja siihen liittyvä ilmasto-oikeudenmukaisuus, en voinut kuvitellakaan mitä tuleva vuosi pitäisi sisällään. Maailmanlaajuinen pandemia on jyllännyt maapallolla jo lähes puolentoista vuoden ajan. Vaikka tauti saataisiinkin lähiaikoina taltutettua, sen sivuvaikutukset muun muassa talouteen, kansanterveyteen ja ylipäättään yleiseen järjestykseen sekä turvallisuuteen ovat peruuttamattomia sekä kauaskantoisia.

Se miksi nostan tämän esille, johtuu siitä, että ympäristötieteilijöiden, kuten Risto Willamon mukaan korona ei ole vain ”huonoa tuuria”, vaan ihmisten aiheuttama ympäristöongelma siinä missä ilmastonmuutoskin. Koronan taustalla on luonnonvarojen tuhlaaminen, ekosysteemien tuhoaminen ja saastuttaminen. Metsien hakkaaminen on suora syy siihen, miksi lepakot ovat joutuneet vieraisiin elinympäristöihin.²⁰⁶ Myös kansainvälinen ilmastopaneeli IPBES on huolissaan pandemioiden ja luonnon monimuotoisuuden yhteydestä. Paneelin mukaan virusten aiheuttamat pandemiat tulevat tulevaisuudessa yleistymään ja ovat todennäköisesti paljon vaarallisempia ja tappavampia kuin koronavirus, mikäli ilmastonmuutosta ehkäiseviä ja luonnon monimuotoisuuden kansainvälisiä turvaavia toimia ei mitä pikimmiten toteuteta.²⁰⁷

Willamon mukaan ihmisten toksinen ajattelutapa itsestään ikään kuin ylivoimaisena lajina, täysin erillisenä ympäristöstään, on koko katastrofin perimmäinen syy. Willamon mielestä ihmisistä ja eläimistä ei edes pitäisi puhua erikseen, eikä luontoa pitää vain ”retkeilypaikkana”. Olemme kaikki osa luontoa, eläimiä muiden joukossa ja täysin riippuvaisia ekosysteemistämme. Jos happi loppuu, emme voi hengittää. Ensimmäinen askel olisi tiedostaa ajattelumme nurinkurisuus ja pyrkiä tietoisesti muuttamaan ajattelutapaamme. ”Luonto ei saastu, se saastutetaan. Ilmasto ei lämpene, se lämmitetään”, Willamon mukaan tämä olisi tehtävä ihmisille selväksi ennen kuin se on liian myöhäistä.²⁰⁸

Globaalin ekologian professori Corey Bradshaw paljastaa maapallon tilanteen raajan todellisuuden kuvailemalla tämän hetken tulevaisuuden näkymää muun muassa sanoin

---

²⁰⁶ Keihänen Yliopisto-lehti 2020

²⁰⁷ Saavalainen HS 2021

²⁰⁸ Keihänen Yliopisto-lehti 2020

”kammottava”. Esimerkkinä ilmastonmuutoksesta aiheutuvista lähitulevaisuuden vaikutuksista hän mainitsee eläin- ja kasvilajien sukupuuttoon kuoleamisen, väkivaltaiset konfliktit, luonnonkatastrofit, pandemiat sekä ilmastopakolaisuuden. Huolestuttavinta Bradshawn mielestä on se, ettei ongelman ratkaisemiseksi ole tehty käytännössä mitään. Yksikään vuodelle 2020 asetetuista kansainvälisistä biodiversiteettitavoitteista ei toteutunut, eikä yksikään maa ole konkreettisella tasolla valmis Pariisin sopimuksen vaatimiin päästötavoitteisiin sekä lähes kaikki YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ovat jäämässä saavuttamatta.²⁰⁹

Bradshawn ja muiden tutkijoiden mielestä politiikan ja ympäristöongelmien suhde on ”kieroutunut”. Ratkaisuksi he ehdottavat politiikan erottamista yrityksistä nyt kun se vielä olisi mahdollista, sillä poliittiset järjestelmät ovat tällä hetkellä yritysten rahojen armoilla. Bradshawn mukaan kapitalismin ihanteelle perustuva kulutusyhteiskunta on pilannut lapsiltamme tulevaisuuden ja ainoa keino, millä saada tilannetta edes hieman korjattua olisi yksinkertaisesti olemalla vähemmän ahne.²¹⁰ Tilanne kuulostaa varsin toivottomalta, mutta oman näkemykseni mukaan ei ole kuitenkaan vielä syytä luovuttaa ja ajatella, että mitään ei olisi tehtävissä. Jokainen voi kuitenkin tehdä voitavansa, eli parhaansa. Riittääkö se, jää nähtäväksi.

Palataan vielä varsinaiseen tutkimuskysymykseeni, eli: ”Miksi ilmasto-oikeudenmukaisuus ei toteudu, ja miten sen toteutumista voitaisiin edistää?”. Ilmastonmuutoksen ehkäiseminen ja ilmasto-oikeudenmukaisuus ovat toisiinsa linkittyneitä konsepteja, joita ei ole oikeastaan tarkoituksenmukaista erottaa toisistaan. Molemmat tähtäävät samaan päämäärään: ihmiskunnan terveellisen ja kestävän elämän turvaamisen maapallolla nyt, mutta myös tulevaisuudessa. Koska ilmastonmuutos vaikuttaa niin moneen asiaan yhtäaikaaisesti, voivat jokaisen henkilökohtaiset motiivit ilmastonmuutoksen vaihdella, mutta tärkeintä on tavoite, joka on kaikille yhteinen.

Ilmasto-oikeudenmukaisuuden toteutumattomuudelle on lukuisia erilaisia syitä, joita olen pyrkinyt tutkielmassani kattavasti käsittelemään. Päälimmäisiä syitä ovat puhtaasti ilmastonmuutos ilmiönä ja sen rasittavat vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja niiden jakautuminen maapallolla epätasapuolisesti; teollisuusmaiden elämäntyylin ja elintason

---

²⁰⁹ Vainio HS 2021

²¹⁰ sama kuin yllä

aiheuttamat katastrofaaliset vaikutukset ensikädessä kehittyviin valtioihin, joilla ei ole vielä ollut mahdollisuutta saavuttaa samanlaista elintasoa ja joilla ei ole ollut samanlaista osuutta ilmaston pilaamisessa. Tämän kaikki pohjimmiltaan kumpuaa kuitenkin rakenteellisista syistä, eli oikeussysteemin puutteellisuudesta ja rajallisuudesta varautua näin ennalta arvaamattomaan kriisiin.

Systeemikritiikki kohdistuu ihmisoikeuksien instituution puutteellisuuteen ja tehottomuuteen, oikeussubjektin ja oikeushenkilön määritelmän vanhanaikaisuuteen, oikeussysteemin kapitalistisuuteen ja juurtuneisiin kolonialistisiin sortaviin rakenteisiin, vain muutamia mainitakseni. Lisäksi puuttuu riittävä yleinen tahtotila eli poliittinen konsensus ilmasto-oikeudenmukaisuuteen edistämiseen ja vaikuttamiseen, joka taas johtuu joko tietämättömyydestä, ongelman vakavuuden ymmärtämättömyydestä tai yksinkertaisesti enemmistön haluttomuudesta vaikuttaa asiaan tai välinpitämättömyydestä ongelmaa kohtaan. Tietämättömyys ja ymmärtämättömyys olisivat helposti korjattavissa asianmukaisella uutisoinnilla ja valistuksella. Haluttomuus ja välinpitämättömyys ovat taas asennekysymyksiä, joihin on vaikeampi vaikuttaa ulkopuolelta. Toisaalta välinpitämättömyys ei ole sinänsä aktiivista toimintaa, eli jos ekologisuus, ympäristöystävällisyys ja kestävä valinnat tehtäisiin yhteiskunnassa ihmisille helpoiksi ja jopa edullisiksi vaihtoehdoiksi edistäisi se ilmasto-oikeudenmukaisuutta. Aktiivinen haluttomuus muuttaa asioita ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden todellinen vastustaminen on todennäköisesti ja toivottavasti kuitenkin vain marginaalisen ihmisjoukon todellinen tahtotila, minkä ei luulisi vaikuttavan yhteisiin päätöksiin suuressa mittakaavassa.

Olen myös tutkielmassani tarjonnut ongelmaan useita erilaisia ratkaisuja. Hedegaard lähestyy aihetta hyvin käytännönläheisellä tavalla ilman spekulointia ja syyllistämistä. Hänen lausuntonsa oli hyvin ratkaisukeskeinen ja ohjeensa konkreettisia. Hän toivoisi politiikkaan jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä. Erityisen tärkeää hänen mukaansa olisi myös lisätä kansalaisten tietoisuutta, jotta he äänestäisivät ehdokkaita todellisten realiteettien valossa. Kestävää kehitystä olisi myös tuettava taloudellisesti ja ekologisuudesta tehtävä myös taloudellisesti kannattava vaihtoehto. Lisäksi Hedegaard ja Robinson puuttuisivat edustuskysymykseen: vanhanaikaiset patriarkaaliset rakenteet olisi purettava ja johtajuuden muututtava siten, että johtavissa asemissa olisi värikäs joukko eri sukupuolia, alkuperää, ammattia ja sukupolvea edustavia yksilöitä. Vain näin todellinen ilmasto-oikeudenmukaisuus olisi mahdollista saavuttaa. Ilmastonmuutoksesta olisi lakattava puhumasta myös puhtaasti tieteellisenä ilmiönä, vaan siitä olisi tehtävä poliittinen, yhteiskunnallinen ja juridinen asia,

joka on yhteiskunnassamme tämänhetkinen suurin huolenaihe ja nostettava pöydälle välittömästi. Sukupuolitasapainon ja muiden edustuskysymysten lisäksi tulisi suunnata katse myös tuleviin sukupolviin ja nuoriin.

Knox puolestaan panostaisi yleismaailmallisiin ihmisoikeuksiin ja niiden luotettavuuden sekä käyttökelpoisuuden turvaamiseen ilmasto-oikeudenmukaisuutta edistävänä toimena. Ihmisoikeudet olisi pantava täytäntöön tehokkaalla tavalla maailmanlaajuisesti, sillä ihmisoikeudet muodostavat koherentin, globaalin, kaikkien ulottuvissa olevan maailman yleisesti hyväksytyimmän ja tunnustusta saaneen eettisen järjestelmän. Hedahl keskittyisi rakentamaan oikeusjärjestelmää, joka turvaisi ilmastonmuutoksen perusteella sorrettujen oikeuksia myös konkreettisella tasolla. Hedahl kehittäisi instituutioita, jotka pystyisivät vastaamaan ympäristöongelmista johtuviin kanteisiin ja täyttämään ihmisoikeuksiin perustuvan velvoitteen turvata kaikkien terveellinen ja turvallinen ympäristö, sillä tällä hetkellä normatiivinen kanneoikeus (moral claim right) on olemassa ilmastonmuutoksesta johtuvien oikeudenloukkausten kohdalla pitkälti vain teorian tasolla.

Siinä missä Henry Shue taas alleviivaa velvollisuuttamme tarjota tuleville sukupolville vaihtoehtoinen energiaregiimi, jotta emme jättäisi heitä kestävämpään tilanteeseen ja loukkuun vain huonojen mahdollisten vaihtoehtojen välillä, Anna Grear taas painottaa kriittisyyttä, valvutuneisuutta ja ilmastoepäoikeudenmukaisuuden tarkkaavaista tiedostamista. Erityisesti Grear syyttää kapitalistisen ihanteen ympärille rakennettua yhteiskuntaa ja oikeussysteemiä, sekä tiettyjen ihmisryhmien ylivoimaisuutta ja etuoikeutettua tukevia oikeudellisia rakenteita. Grear kiinnittää huomiota myös oikeussubjekti/henkilö- käsitteen epäsovpuudelle turvaamaan todellista ilmasto-oikeudenmukaisuutta. Kenties Visa Kurjen tarjoama uudenlainen ja joustavampi tapa ajatella oikeushenkilöyttä tarjoaisi paremmat eväät ilmastoepäoikeudenmukaisuuden poistamiselle?

Ilmastonmuutoksen ja ilmasto-oikeudenmukaisuuden ydin on siis kaiken tämän valossa historiallinen epäoikeudenmukaisuus, joka kumpuaa kolonialismista ja kapitalismiin nojaavasta systeemistämme. Ne, jotka ovat tällä hetkellä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa ilmastonmuutoksen vaaroille, ovat niitä, joilta jo lähtökohtaisesti puuttuvat kaikki resurssit taistella ongelmia vastaan, jotka eivät ole juurikaan hyötyneet teollistumisen tuomasta vauraudesta, mutta ovat toisaalta saaneet kärsiä kaikkein eniten sen tuhoisista sivuvaikutuksista. Kansainvälinen oikeus, joka on pitkälti seurausta historiallisesta prosessista

läpi teollistumisen, kolonialismin ja globalisaation, on hyvin pirstaloitunutta, eikä mitenkään kelvollista ilmastokriisistä johtuvien ongelmien ratkaisuun.

Tämä kaikki ei suinkaan tarkoita sitä, että ihminen, joka on ”koukussa” elämäntapaansa ja sopeutunut, tottunut ja oppinut elämään saavuttamansa elintason mukaisesti, olisi pohjimmiltaan paha tai itsekäs. Ihmisluontoon kai kuuluu olla kyseenalaistamatta sitä, mikä on yleisesti hyväksyttyä. Stephen Humphreysin sanoin olemme ”jumissa kollektiivisen toimettomuuden painajaisessa” ja toisaalta niin riippuvaisia ylellisyyden tarjoamaan helpotukseen, että emme pysty pysähtymään tai lopettamaan, vaikka tiedämme, että meidän pitäisi.²¹¹ Oman näkemykseni mukaan kuitenkin ihminen on sopeutuvainen pakon edessä, ”olosuhteidensa vanki”. Suurin osa ihmisistä on kuitenkin kuuliaisia lain edessä ja kunnioittaa yhteiskunnan asettamia rajoja.

Koko kansainvälisen systeemin ja rakenteiden muuttaminen tuntuu olevan hidas prosessi, jonka eteneminen riippuu monesta tekijästä. Ilmastonmuutos on kuitenkin räjähdysherkkä ja tarvitsee nopeita toimia ja ratkaisuja. Tässä Gatesin ratkaisukeskeinen suunnitelma mielestäni voisi toimia hyvänä pohjana. Gates ei ota kantaa niinkään rakenteellisiin kysymyksiin ja tiedostaa itse olevansa hyvin etuoikeutetussa asemassa. Gates lähestyy ongelmaa realiteettien valossa ja pyrkii löytämään ratkaisun, joka olisi kaikille edullinen. Valitettavasti ei ole realistista ajatella, että hyväosaiset luopuisivat päästöjä tuottavista hyödykkeistä kuten fossiilisesta sähköstä, kulkuneuvoista ja lihasta ainoastaan moraalisisista syistä, vaikka sehän olisi kyllä oikeus ja kohtuus. Gatesin mukaan ilmastokeskustelu on tarpeettomasti jakautunut kahteen leiriin, sillä kuten edellä jo totesin: harva kuitenkaan haluaa maapallon pilaantuvan. Tavoitteeseen pääsy on jotakuinkin kaikkien intressissä, oli syyt mitä tahansa. Gates kiteyttääkin hyvin kirjassaan tämän ajatuksen: ”Toivonkin kuitenkin, että käytät enemmän aikaa ja energiaa tukeaksesi niitä asioita, joiden puolesta olet, etkä vastustaaksesi niitä, joita vastaan olet.”

Gatesin ratkaisumalli perustuu puhtaasti energian huokeistamiseen, eli vihreiden preemioiden laskemiseen, jotta vihreät vaihtoehdot olisivat myös yrityksille ja kuluttajille kannattavia. Tälle alkusysäyksen antaa julkinen valta poliittisilla päätöksillä ja investoinneillaan puhtaaseen energiaan sekä tutkimukseen. Gates on maininnut lupaavia teknologioita, joihin erityisesti tulisi suunnata resursseja: päästötön vety, sähkön varastoiminen, synteettiset

---

²¹¹ Humphreys 2014, s.134-136

polttoaineet, biopolttoaineet, hiilivapaa teräs ja sementti, kasvipohjaiset proteiinit, ydinfuusio, sähkönsiirto, hiilivapaa muovi vain muutamia mainitakseni. Gatesin mukaan on otettava myös riskejä, sillä jopa hulluilta kuulostavat ideat ovat juuri niitä, joista syntyy läpimurtoja. Gatesin ratkaisumalli sopii hyvin kapitalistiseen maailmaamme, sillä se ei velvoita hyväosaisia luopumaan saavutetuista etuuksistaan. Erot sosiaalisessa asemassa ja rakenteiden epäoikeudenmukaisuus ei ehkä hoidu ainoastaan puhtaalla energialla, mutta haittaa siitä ei ainakaan ole ja kaikki ilmastoteot ovat myös tekoja ilmasto-oikeudenmukaisuuden puolesta. Gatesin neuvot tulisi mielestäni ottaa vakavasti ja todella käyttöön niin henkilökohtaisella tasolla kuin valtioidenkin toimesta.

Loppupäätelmäni on, että ilmasto-oikeudenmukaisuus ei toteudu siksi, että aikojen saatossa syntynyt oikeussysteemimme on puutteellinen vastaamaan näin äkilliseen kriisiin ja oikeusjärjestelmän taustateoriat ja periaatteet kaipaivat uudenlaista lähestymistä ja kolonialististen rakenteiden purkamista. Koko oikeussysteemimme ja poliittinen järjestelmämme pyörii myös liikaa kapitalismin ympärillä. Lisäksi ongelman globaalius tuo omat haasteensa: kansainvälinen oikeus on yhä hyvin fragmentoitunutta ja velvoittavien valtiosopimusten solmiminen ongelmallista. Jää nähtäväksi, onko Pariisin ilmastopöytäkirjalla vaikutusta vai ovatko valtiot vain näennäisesti sopimuksen osapuolina vailla todellista päästövähennyksiin sitoutumista.

Jotta Pariisin ilmastopöytäkirjan asettamaan kahden asteen tavoitteeseen, sekä ilmasto-oikeudenmukaisuustavoitteisiin päästään, tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä sekä jokaisen yksilön henkilökohtaista panosta. Julkisen sektorin olisi huolehdittava poliittisista päätöksistä ja juridisista toimista, kuten velvoittavasta ympäristölainsäädännöstä, taloudellisista kannustimista, kuten puhtaan energiaan investoimisesta, erilaisista sanktioista ja verotuksesta. Laillisia instituutioita tulisi kehittää palvelemaan ilmasto-oikeudenmukaisuuden periaatteita ja ihmisoikeuksien toteutumista. Verotuspäätöksillä ja sanktioilla sekä puhtaan energian investoinneilla hiilineutraalius tulisi myös yrityksille halvemaksi. Tämän kaiken on ilmasto-oikeudenmukaisuuden nimissä aloitettava varakkaimmat valtiot, joilla on siihen mahdollisuus ja joihin Suomi muun muassa kuuluu. Olemme sen köyhemmille ja kehittyville valtioille velkaa. Tätä ei kuitenkaan kannata ajatella varsinaisena taakkana, sillä lopulta siitä on hyötyä kaikille, myös itsellemme.

Kaiken tämän mahdollistamiseksi tarvitaan *kansalasia* valitsemaan sellaisia päättäjiä, jotka haluavat todella sitoutua Pariisin sopimuksen tavoitteeseen, kansalaisia painostamaan ja

vaatimaan julkista sektoria toimimaan ja tekemään sellaisia päätöksiä, joilla on todellista vaikutusta, sekä kansalaisia, jotka kestäväillä valinnoillaan ohjailevat myös yritysten toimintaa. Toivottavasti näitä kansalaisia olisi riittävästi. Uskon, että mitä enemmän asiasta uutisoidaan ja keskustellaan, sitä suurempi mahdollisuus on sille, että riittävän moni kansalainen havahtuu ja vaatii muutosta sekä välittömiä toimia.

Viime aikoina myös on tavattu turhautumista päättäjien välinpitämättömyydelle ja tyhjille lupauksille, erityisesti nuorten keskuudessa. Ilmastoaktivismi on yleistynyt ja ilmastokriisiin vaaditaan sen estämiseksi riittäviä toimia jopa kansalaistottelemattomuuden²¹² avulla.²¹³ Lain ja järjestyksen (mm. poliisin) uhmaaminen voidaan nähdä turhan radikaalina ja äärimmäisenä keinona, mutta onko se todella sitä, ottaen huomioon tilanteen vakavuuden? Historiasta voimme nostaa esimerkkejä siitä, milloin kansalaistottelemattomuus on tuottanut tulosta: Mahatma Ghandi teki vastarintaa intialaisten syrjinnän lopettamiseksi, Martin Luther King ajoi kansalaistottelemattomuudella Yhdysvaltojen mustien asemaa ja Rosa Parksin kansalaistottelemattomuudella linja-autossa (kieltäytyi luovuttamasta paikkaansa valkoiselle miehelle, jonka takia hänet pidätettiin, mutta valittaessaan tuomiosta korkein oikeus päätyi toteamaan rotuerottelun linja-autossa perustuslain vastaiseksi) oli myös huomattavia vaikutuksia rasismien vastaiselle työlle. Myös ilmastoaktivisti Greta Thunberg²¹⁴ on toimillaan edistänyt ilmastotietoisuutta ja saanut koululaisten kansainvälisellä ilmastolakkoliikkeellään huomiota maailmanlaajuisesti. Lakkoliikkeestä kasvoi maailmanlaajuinen kansalaisliike, joka inspiroi tuhansia koululaisia eripuolella maailmaa olemaan kuukauden tiettyinä perjantaina luvattomasti poissa koulusta protestoimassa ilmasto-oikeudenmukaisuuden puolesta. Hänen kaikkialla maailmassa siteerattuja sekä sosiaalisessa mediassa valtavasti huomiota saaneita puheitaan on kuultu muun muassa YK:n ilmastokokouksessa Puolassa 2018, maailman talousfoorumin kokouksessa 2019 sekä YK:n ilmastokokouksessa New Yorkissa vuonna 2019, jonne hän matkusti Atlantin yli kilpapurjeveneellä.²¹⁵

Palatakseni vielä siihen, onko oikeussysteemimme kuitenkin liian hidas vastaamaan ilmastokriisin vakavuuden vaatimiin radikaaleihin toimiin: Maailmanlaajuisen pandemian

---

²¹² lailliseksi tunnustetulle esivallalle tehtävää väkivallatonta vastarintaa omasta vakaumuksellisesta syystä

²¹³ esim. Suomessa: Elokapinaliike

²¹⁴ ruotsalainen ilmastoaktivisti (s. 2003)

²¹⁵ BBC-news 2020

aikana olemme muun muassa saaneet huomata, mihin kaikkeen yhteiskuntamme ja oikeussysteemimme on taipuvainen äärimmäisissä olosuhteissa ihmiskunnan terveyden ja turvallisuuden takaamiseksi. Syvälle juurtuneiden rakenteiden purkaminen vie toki aikaa, mutta systeemimme taipuu kyllä toimimaan hälyttävässä tilanteessa, kuten olemme pandemian leviämistä ehkäisevien valmiuslakien säätämisessä saaneet huomata. Voimme siis vain ihmetellä, että eikö sama motiivi – terveys ja turvallisuus –voisi päteä myös ilmastokriisin kohdalla. Greta Thunbergiä lainatakseni: ”Emme voi ratkaista *kriisiä* kohtelematta sitä kuin *kriisiä*. Ja jos systeemin tarjoamat ratkaisut ovat riittämättömät, tulee meidän muuttaa itse systeemiä.”²¹⁶ (*We cannot solve this crisis without treating it as a crisis. And if solutions within the system are so impossible to find, then maybe we should change the system itself.*)

---

²¹⁶ Thunberg 2019, s.16